

Raadsbrief ter informatie

Postadres:
Gemeente Almelo
Postbus 5100
7600 GC Almelo

Aan de raad van de gemeente Almelo

Bijlage	Doorkiesnummer	Behandeld door	Datum
- onderzoek		M.M. Weerink	14 mei 2024

Onderwerp
Onderzoek naar voormalige begraafplaats Huize Alexandra

Geachte leden van de raad,

Medio vorig jaar kwamen er, mede naar aanleiding van vragen van de VPRO, die aan een documentaire werkte over het voormalige klooster en internaat De Goede Herder, aanwijzingen voor een voormalige kloosterbegraafplaats op het terrein aan de Vriezenveenseweg. De locatie van Huize Alexandra is beoogd als woningbouwlocatie. In het najaar van 2023 werden bij een proefsleuvenonderzoek graven aangetroffen. Deze vondst vormde aanleiding voor een opdracht aan Het Oversticht voor zorgvuldig vervolgonderzoek. De onderzoekers van de aan het Oversticht gelieerde Overijsselacademie hebben voor een reconstructie van de gebeurtenissen rond het kloosterkerkhof zowel geschreven bronnen geraadpleegd als getuigen geïnterviewd. Het Oversticht heeft het onderzoek nu opgeleverd. Via deze brief informeren we u over de uitkomsten en ons besluit.

Begraafplaats

Het Oversticht geeft aan dat volgens een register dat het klooster De Goede Herder heeft bijgehouden er 218 personen op de begraafplaats begraven zouden zijn in de periode tussen 1881 en 1981. Van de begraven personen zijn er volgens het register 56 geregistreerd als verpleegden, waarvan minimaal 18 pupillen een leeftijd hadden van 21 jaar of jonger. In het register staat dat de laatste begraving van een verpleegde in 1951 was. De laatste begraving op de kloosterbegraafplaats staat in het register gedateerd op 27 januari 1980.

Het Oversticht concludeert in het onderzoek dat na het vertrek van de laatste Zusters van de Goede Herder in 1983 het toezicht op de begraafplaats niet voldoende is geweest. In de jaren '80, na de laatste begraving, wordt de begraafplaats bovengronds geruimd. Zo werden de witte kruisen verwijderd. Vanaf eind jaren '80 is het perceel niet meer als begraafplaats herkenbaar. In 1997 geeft de congregatie opdracht tot het ruimen, overbrengen en herbegraven van alle overledenen van de begraafplaats naar het kloosterkerkhof in Bloemendaal. Uit het proefsleuvenonderzoek in oktober 2023 blijkt dat de ruiming in 1997 niet volledig is uitgevoerd en er nog menselijke resten in het terrein aanwezig zijn. Het is Het Oversticht niet exact duidelijk geworden hoeveel graven er in de afgelopen jaren zijn geruimd en hoeveel graven nog aanwezig zijn noch is het duidelijk geworden hoe dit heeft kunnen gebeuren.

Juridische implicaties

Voor het juridische aspect van de begraafplaats is een in de uitvaartzorg gespecialiseerde jurist betrokken. Het terrein - ondanks dat er meer dan 40 jaar niet meer begraven is - is juridisch gezien nog steeds een begraafplaats. De grafrechten van de betreffende graven zijn inmiddels verlopen. Op grond van de Wet op de Lijkbezorging mag een eigenaar van een begraafplaats graven waarvan de rechten verlopen zijn na 10 jaar ruimen (artikel 31, lid 2 Wet op de Lijkbezorging).

Het Oversticht

laat de omgeving spreken

Onderzoek kloosterbegraafplaats Huize Alexandra

Albert Vissinga, Het Oversticht

Versie 3, definitief
Zwolle, 21-05-2024

Voor akkoord:

Het Oversticht

drs. A. Vissinga
Programmaleider Erfgoed

Gemeente Almelo

dhr. A. Sick
Hoofd Stedelijke Ontwikkeling

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Introductie	4
Opdrachtschrijving	4
2. Historie Klooster Goede Herder	5
Organisatie.....	5
Locatie Almelo	6
Grondtransacties na aanwezigheid zusters	7
3. Archiefonderzoek.....	8
4. Juridische aandachtspunten	12
Aanleg, gebruik en sluiting begraafplaats door Zusters	12
Wet op de lijkbezorging	14
Sluiten en opheffen begraafplaats.....	14
Ruiming van de graven	16
Beheersverordening gemeentelijke begraafplaats Almelo.....	16
Huidige situatie.....	17
Voorstel tot vervolg	17
5. Voornemen tot ontwikkeling	18
Ethische aandachtspunten	18
Ruiming.....	18
Herbegraven	19
Kosten	21
6. Voorstel voor ruiming en herbegraven	22
Tot slot	23
Bijlagen.....	24
- Archiefonderzoek Overijssellacademie	25
- Uitgeschreven Register kloosterkerkhof Almelo	73

Samenvatting

In het najaar van 2023 is op het terrein van het voormalige klooster De Goede Herder/Huize Alexandra een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij een voormalige begraafplaats is aangetroffen. Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van vragen van de media over de aanwezigheid van deze begraafplaats. Volgend op dit archeologisch onderzoek heeft Het Oversticht vanaf januari 2024 in samenwerking met de Overijsselacademie een archiefonderzoek uitgevoerd om feitelijk te achterhalen wie op deze begraafplaats begraven zijn en wat er gedurende de afgelopen decennia met de begraafplaats is gebeurd. Op basis van deze informatie zijn in dit rapport een aantal varianten beschreven om tot een herontwikkeling van het terrein te komen. Ook is een voorstel gedaan dat de gemeente Almelo kan gebruiken als leidraad bij het nemen van een besluit over de vervolgstappen met betrekking tot de geplande herontwikkeling van het terrein.

Vanuit het archiefonderzoek is duidelijk geworden dat het klooster De Goede Herder een register heeft bijgehouden waarin 218 personen zijn opgenomen die tussen 1881 en 1981 op de begraafplaats begraven zijn. Van de begraven personen zijn er 32 geregistreerd als verpleegde en zijn 24 personen mogelijk als verpleegde aan te wijzen. Deze 24 zijn niet expliciet als verpleegde geregistreerd, maar zijn op basis van leeftijd en plaats van herkomst (niet Duitsland) zeer waarschijnlijk verpleegden geweest. Van deze 56 verpleegden hadden minimaal achttien pupillen een leeftijd van 21 jaar of jonger. Na het vertrek van de Zuster van de Goede Herder lijkt het toezicht op de begraafplaats niet voldoende te zijn geweest. In de jaren '80 wordt de begraafplaats bovengronds geruimd en getuigen spreken van meerdere momenten waarin ook graven zijn geruimd. In 1997 geeft de congregatie zelf opdracht tot ruiming van 218 personen. Uit het archeologisch onderzoek is gebleken dat deze ruiming niet volledig is uitgevoerd en er nog menselijke resten in het terrein aanwezig zijn. Het is niet duidelijk geworden hoe dit zo heeft kunnen gebeuren.

Bestudering van de relevante wetgeving en consultatie van een in de uitvaartzorg gespecialiseerde jurist leidt tot de conclusie dat het terrein - ondanks dat er meer als 40 jaar niet begraven is – nog steeds de status begraafplaats heeft. Hoewel er nu door het verstrijken van de geldende termijnen (dertig jaar sinds 1980) geen voorschriften meer gelden op de begravingen is het noodzakelijk om twee formele besluiten te nemen om daarna tot ontwikkeling over te kunnen gaan. Wij stellen voor dat het college besluit het terrein de status / bestemming 'begraafplaats' te ontnemen en zij vervolgens besluit tot ruiming van het terrein over te gaan. Voor het ruimen van de graven stellen wij voor de ruimingswerkzaamheden plaats te laten vinden onder archeologische begeleiding. De archeologen documenteren per grafkuil op hoofdlijnen de aanwezige individuen. Na afronding van het (veld)onderzoek kunnen de menselijke resten herbegraven worden. Het is de intentie om na het onderzoek de menselijke resten zo snel als mogelijk te herbegraven.

Bij de herbegraving zijn meerdere partijen betrokken, waaronder de gemeente Almelo als eigenaar van de grond en als bevoegd gezag archeologie, de provincie Overijssel als eigenaar van de bodemvondsten, de congregatie van de Zusters van de Goede Herder en de Stichting Kinderdwangarbeid Meisjes Goede Herder. Het is raadzaam om het plan tot herbegraven met deze partijen te bespreken om tot een locatie te komen die voor iedereen acceptabel is. Ten aanzien van de herbegraving zijn in ons rapport drie varianten beschreven die besproken kunnen worden.

Op basis van het archiefonderzoek, de ingeziene bronnen, interviews met getuigen, de huidige wet- en regelgeving en de ethische kant van deze zaak hebben wij een onafhankelijk advies gegeven. We denken dat dit advies recht doet aan de gevoeligheid rondom de voormalige begraafplaats en tegelijkertijd ruimte biedt voor verdere ontwikkelingen. Het is aan het bestuur van de gemeente Almelo om op basis van dit voorstel een besluit te nemen over de ruiming en de herbegraving.

1. Introductie

In het najaar van 2023 is op het terrein van het voormalige klooster De Goede Herder/Huize Alexandra een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij een (voormalige) begraafplaats is aangetroffen. Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van vragen van de media over de aanwezigheid van deze begraafplaats. Het proefsleuvenonderzoek was inventariserend van aard, specifiek gericht op het opsporen van mogelijke graven. Na het aantreffen van menselijk skeletmateriaal en enkele crucifixen is het onderzoek stilgelegd en is gestart met verslaglegging.

In het veld is de begraafplaats niet meer als zodanig herkenbaar en de aanwezigheid van de begraafplaats was tot voor kort niet algemeen bekend. Uit archieven is gebleken dat in het verleden bij het klooster een begraafplaats is ingericht waarvan de instandhouding - zolang de begraafplaats bestaat - door middel van een kettingbeding bij het Kadaster is vastgelegd. In 1997 is opdracht gegeven tot het ruimen van 218 graven.

Opdrachtomschrijving

De vondst van het menselijk skeletmateriaal tijdens het proefsleuvenonderzoek heeft invloed op de herontwikkeling van het terrein. De gemeente Almelo heeft in 2014 de gronden aangekocht en is van plan deze uit te geven aan een projectontwikkelaar. Nu er een begraafplaats is aangetroffen, zijn er veel nog onbeantwoorde vragen. Daarom heeft de gemeente Almelo Het Oversticht gevraagd om verschillende scenario's in beeld te brengen om tot de voorgenomen herontwikkeling van het terrein te komen en daarnaast een onafhankelijk (archief)onderzoek uit te voeren naar de begraafplaats. Ook is aan Het Oversticht gevraagd om in afstemming met de gemeente Almelo de externe communicatie rondom de begraafplaats op zich te nemen.

Het Oversticht heeft vanaf januari 2024 in samenwerking met de Overijsselacademie een archiefonderzoek uitgevoerd om feitelijk te achterhalen wie op deze begraafplaats begraven zijn en wat er gedurende de afgelopen decennia met de begraafplaats is gebeurd. Op basis van deze informatie is in dit rapport een aantal varianten beschreven. Ook is een voorstel gedaan dat de gemeente Almelo kan gebruiken als leidraad bij het nemen van een besluit over de vervolgstappen met betrekking tot de geplande herontwikkeling van het terrein.

Rondom het klooster van de Zusters van de Goede Herder heerst landelijk maatschappelijke onrust vanwege de verhalen en getuigenissen van voormalige bewoonsters over (mogelijke) misstanden in de periode van circa 1860 tot 1980. In de instellingen van de Goede Herder werden meisjes en vrouwen geplaatst die thuis niet veilig waren. Zij werden gedwongen en onbetaald te werk gesteld in wasserijen en naaiateliers van de zusters. De internationale Congregatie van de Zusters van de Goede Herder heeft in 2020 in een brief haar excuses aangeboden aan de vrouwen die als kind in hun kloosters dwangarbeid moesten verrichten. De VPRO heeft hierover een documentaire gemaakt die in juni 2024 uitgezonden wordt.

Een onafhankelijk onderzoek naar eventuele misstanden in klooster De Goede Herder Almelo/Huize Alexandra maakt nadrukkelijk geen deel uit van het archiefonderzoek.

2. Historie Klooster Goede Herder¹

De congregatie van Onze Lieve Vrouw van Liefde van de Goede Herder werd in 1829 opgericht in de Franse stad Angers door zuster Maria Euphrasia Pelletier, de kloosternaam van Rose Virginie Pelletier. De congregatie werd door paus Gregorius XVI op 16 januari 1835 goedgekeurd. In 1860 vestigde de congregatie, kortweg De Goede Herder genoemd, zich ook in Nederland en opende haar eerste tehuis voor de opvang van ‘miskeerde, verwaarloosde en ontspoorde meisjes’ in Zoeterwoude, bij Leiderdorp. In 1892 werd een tehuis in Velp geopend; tehuizen in Tilburg en Bloemendaal volgden in respectievelijk 1902 en 1927. Duitse zusters stichtten vanuit Münster in 1876 een tehuis in Almelo als een potentieel toevluchtsoord voor uit Duitsland verdreven zusters als gevolg van de zogenaamde Kulturkampf (1871-1888); de strijd van rijkskanselier Bismarck tegen de machtige Rooms-Katholieke Kerk in het pas opgerichte Duitse keizerrijk. In 1949 werd het tehuis in Almelo onderdeel van de Nederlandse provincie van de congregatie.

De congregatie van de Goede Herder was een van de tachtig tot negentig zustercongregaties die actief waren in Nederland. De zusters beheerden verschillende voorzieningen voor meisjes. Naast een observatiepaviljoen in Bloemendaal was er aan de internaten in Zoeterwoude, Velp, Tilburg en Almelo een tehuis voor werkende meisjes verbonden. Zowel in de internaten als in de tehuizen voor werkende meisjes verbleven minderjarigen vanaf 14, later vanaf 12, tot 21 jaar. Ze werden vaak geplaatst na een rechterlijke uitspraak, maar er waren ook vrijwillige plaatsingen door ouders. In de jaren ‘70 werd het zorgaanbod uitgebreid met begeleide kamerbewoning. De internaten en de tehuizen voor werkende meisjes werden vanaf 1966 opgeheven wegens een teruglopend aantal zusters dat voor de begeleiding van de meisjes beschikbaar was.

Ook bij de Zusters van de Goede Herder in Almelo werden minderjarige meisjes van 14 tot 21 jaar opgevangen. Deels betrof het meisjes van wie de ouders uit de ouderlijke macht waren ontheven of ontzet, maar er waren ook zogenaamde ‘regeringskinderen’. Dat waren meisjes die ter beschikking van de regering waren gesteld nadat ze veroordeeld waren wegens een misdrijf, vaak diefstal. Voor het overgrote deel waren het meisjes uit rooms-katholieke gezinnen, hoewel De Goede Herder officieel openstond voor meisjes “van elke nationaliteit, leeftijd en godsdienstige gezindte”. Veel meisjes werden vanuit een thuissituatie in een internaat van De Goede Herder geplaatst. In Almelo kwamen in 1971 van de 53 nieuwe meisjes er 22 van thuis en 18 vanuit een ander internaat. Ook vrijwillige plaatsingen via de eigen ouders kwamen af en toe voor.

Het jaarverslag over 1955 in Almelo geeft aan dat de meisjes die volgens hun omgeving en de zusters onder verkeerde invloeden stonden vanuit het milieu waarin ze leefden, aanpassingsmoeilijkheden hadden of in zedelijk gevaar verkeerden. De meisjes konden vanuit een internaat doorstromen naar een tehuis voor werkende meisjes, maar konden er ook van buiten in worden geplaatst. Pas wanneer meisjes volgens de zusters in staat waren de overstap te maken van het internaat naar een tehuis voor werkende meisjes, mochten ze gaan. Daarbij was het geen garantie dat ze er zouden blijven. Terugplaatsen was ook mogelijk, wanneer bleek dat een meisje volgens de zusters de extra vrijheden in het tehuis nog niet aankon. In 1971 werden er bijvoorbeeld in Almelo zeven meisjes teruggeplaatst van het tehuis voor werkende meisjes naar het internaat.

Organisatie

Binnen de congregatie van de Zusters van de Goede Herder waren drie soorten congregaties actief en in de zorg voor de meisjes ook nog externe medewerkers. De tweede en derde congregatie kwamen voort en stonden onder toezicht van de eerste. Allereerst waren er de Zusters van de Goede Herder. Zij gaven leiding

¹ Overgenomen uit: De Winter, 2019, *Onvoldoende beschermd Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden*. Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg (deel 3, bronstudie 4).

aan de congregatie. Daarnaast was er de congregatie van de 'Magdalena's', ook wel 'zusters van het kruis' genoemd. De derde congregatie werd gevormd door zusters Auxiliaires.

Vrouwen van onbesproken gedrag konden intreden als Zuster van de Goede Herder. Hun kleding bestond uit een wit habijt - vandaar hun bijnaam 'witte zusters' - een blauw koord, een wit scapulier (hoofdkap), een zilveren hart aan een koord, een zwarte sluier, witte kousen en bruine, open sandalen. De witte zusters bekleedden de leidinggevende posities binnen de kloosters, de internaten en de tehuizen voor werkende meisjes. Daarbij gaven ze leiding aan zowel de meisjes als aan de zusters Magdalena en de zusters Auxiliaires. Zusters Magdalena en Auxiliaires bestonden uit oud-verpleegden van De Goede Herder. In tegenstelling tot de congregatie van De Goede Herder vielen de orden van de Magdalena's en van de Auxiliaires niet onder pauselijk recht. De Magdalena's werden ook wel 'zusters van het kruis' genoemd.

De Magdalena's vormden het 'beschouwende deel' van de ingetreden meisjes. Ze wijdden hun leven aan gebed en boete en vielen alleen in voor andere zusters wanneer er onvoldoende krachten beschikbaar waren voor de noodzakelijke werkzaamheden. Verder leefden ze geheel afgezonderd van de anderen binnen het klooster. Ze kenden zwijgplicht en mochten niet spreken met hun vroegere bekenden, die zich onder de 'kinderen' bevonden, en ook niet met de zusters Auxiliaires. De zusters Magdalena droegen een bruin habijt en bruin schouderkleed, een zwarte hoofdsluier en zwarte schoenen. Ze stonden onder leiding van twee zusters van de Goede Herder.

De zusters Auxiliaires waren grotendeels meisjes die zich na hun 21e jaar wilden wijden aan het werk van De Goede Herder. In plaats van een eeuwige gelofte, legden ze ieder jaar opnieuw de gelofte af om bij De Goede Herder te blijven en de witte zusters - de 'Moeders' - te steunen. Ook de Auxiliaires, de helpsters, stonden onder leiding van een eigen 'meesteres', een zuster van de Goede Herder die tegelijk de directrice van het meisjeshuis was. De zusters Auxiliaires trokken intensief op met de meisjes. Ze waren altijd bij hen, tijdens de maaltijden, onder het werk en ook in de vrije tijd. Alleen voor hun eigen onderwijs en voor het koorgebed waren ze onder elkaar en op dinsdagavond hadden ze samen een 'avondrecreatie'.

Locatie Almelo

Het internaat in Almelo werd in 1876 opgericht door Zusters van de Goede Herder uit Düsseldorf. Na de Tweede Wereldoorlog wilde de overheid Nederlandse meisjes niet langer laten opvoeden door Duitse zusters. In 1949 werd het tehuis daarom overgedragen aan de Nederlandse provincie van de congregatie en werkten Duitse en Nederlandse zusters onder Nederlandse leiding samen verder. In 1952 kreeg het internaat, Huize Alexandra, tien nieuwe groepskamers, elk geschikt voor tien meisjes.

Het was een gesloten internaat waar de meeste meisjes niet zonder toezicht naar buiten mochten. Ze konden er een eigen tuin onderhouden en kregen de gelegenheid tot onder meer handwerken. Meisjes die in de jaren '60 in het internaat in Almelo kwamen, mochten de eerste drie maanden niet naar buiten. Daarna mochten ze onder leiding van de maatschappelijk werkster soms gaan winkelen of wandelen. In Almelo beschikte De Goede Herder van 1941 tot 1953 binnen het internaat over een zogenaamde 'overgangskamer'. Daarin konden maximaal acht meisjes wonen die buiten het internaatsterrein konden werken. In 1953 kreeg ook Almelo, net zoals de andere Nederlandse internaten, een tehuis voor werkende meisjes en eveneens onder de naam Sancta Euphrasia. Het was geschikt voor achttien meisjes tussen de 14 en 20 jaar. Dit tehuis werd in 1966 overgedragen aan de Stichting Welkom, omdat er onvoldoende nieuwe zusters intraden om de zorg voor de meisjes te kunnen continueren. Vanaf die tijd konden meisjes 'de overgang naar de maatschappij' maken via contactgezinnen in Almelo. In tegenstelling tot de andere internaten, konden meisjes er bij uitzondering al op hun 12de jaar, na afronding van de lagere school, terecht. In 1971 werd Huize Alexandra met toestemming van het Ministerie van Justitie omgevormd tot een vakinternaat voor zestig meisjes van 12 tot 20 jaar. In 1980 verhuisden de laatste zusters vanuit het klooster

naar het Molenkampspark 30 in Almelo en werd het meisjesinternaat vanuit de congregatie afgestoten aan de Stichting De Goede Herder. Drie jaar later, in 1983, beëindigden de laatste zusters hun werkzaamheden in Huize Alexandra.

Grondtransacties na aanwezigheid zusters

In onderstaande tabel staat een kort overzicht van de (eigendoms)overdrachten van de begraafplaats op het terrein van Huize Alexandra. Een gedetailleerd overzicht staat in het onderzoek van de Overijsselacademie in de bijlage van dit rapport.

<i>datum / jaartal</i>	<i>Bijzonderheid</i>
1986	<i>Het kerkhof krijgt een eigen kadastraal nummer (K2183)</i>
27 november 1987	<i>Het kerkhof wordt vanuit de congregatie De Goede Herder overgedragen aan de Stichting De Goede Herder</i>
1 januari 1995	<i>Stichting De Goede Herder en de Frentrop Stichting fuseren, waardoor het eigendom van het kerkhof bij de Frentrop Stichting komt te liggen</i>
1995	<i>Vanuit de Frentrop Stichting ontstaan 4 stichtingen waaronder Stichting Frentrop Jongerenhuis Harreveld</i>
1996	<i>Stichting Frentrop Jongerenhuis Harreveld koopt de locatie van de begraafplaats van de Frentrop Stichting</i>
2009	<i>Stichting Jongerenhuis Harreveld gaat over in Stichting De Sprengen-Harreveldgroep</i>
2013	<i>De grondeigendommen worden op naam gezet van Stichting Avenier</i>
1 januari 2014	<i>Stichting Avenier gaat over in Stichting Horizon Jeugdzorg en Speciaal onderwijs</i>
11 september 2014	<i>Stichting Horizon Jeugdzorg en Speciaal onderwijs verkoopt het terrein van Huize Alexandra (waaronder het kerkhof) aan de Gemeente Almelo</i>

Tabel 1. Overzicht van eigendomsoverdrachten die betrekking hebben op de begraafplaats

3. Archiefonderzoek

Voor het archiefonderzoek heeft Het Oversticht in deze opdracht nauw samengewerkt met de Overijsselacademie. De Overijsselacademie is een onafhankelijk provinciaal kenniscentrum en productiehuis. Zij speelt een actieve rol in het onderzoeken, delen en koesteren van de rijke schatten van de regionale geschiedenis, taal en cultuur binnen Overijssel en daarbuiten. Met een diepgewortelde missie streeft de Overijsselacademie ernaar om bewustzijn te vergroten, erfgoedrijksdom te belichten en een diepere verbinding tussen mensen en hun leefomgeving te stimuleren. Het door de Overijsselacademie uitgevoerde archiefonderzoek is als bijlage toegevoegd aan dit rapport. De onderzoekers van de Overijsselacademie hebben voor een reconstructie van de gebeurtenissen rond het kloosterkerkhof van De Goede Herder aan de Vriezenveenseweg in Almelo zowel geschreven bronnen geraadpleegd als getuigen geïnterviewd.

Ook hebben we toegang gekregen tot de archieven van de Zusters van de Goede Herder, ondergebracht in het Erfgoedcentrum Kloosterleven Nederland in Sint Agatha. Een deel van de archieven bleek in bruikleen te zijn bij de directeur van klooster Euphrasia in Bloemendaal, waar de Zusters van de Goede Herder onder vallen. Bij een bezoek aan de directeur is een register gedeeld met 218 geregistreerde personen die op de begraafplaats in Almelo hun laatste rustplaats vonden. De directeur is hierna nog meerdere malen benaderd om informatie te delen die bij hem in bruikleen was. Het is niet bekend of in de documenten die voor dit onderzoek niet zijn ingezien nog bruikbare informatie staat.

In het archief van de burgerlijke stand van de gemeente Almelo, beschikbaar via Collectie Overijssel, zijn de meeste overleden personen terug te vinden.² Bij de overledenen staat enkel Almelo als plaats van overlijden en is de persoon niet te herleiden tot het Klooster De Goede Herder. Het is dus niet mogelijk om in deze collectie te zoeken op plaats van overlijden om een vergelijking te maken met registratie in de burgerlijke stand en het register van het klooster. Er is ook niet te zoeken op de naam van de aangever van het overlijden, waardoor het moeilijk wordt vanuit dit archief andere informatie naar boven te halen dan opgenomen in het register.

De informatie verkregen uit het register, het archiefonderzoek en de gehouden interviews leidt tot de volgende inzichten:

Register

- Op het kerkhof zijn in de periode 1881-1980 218 personen geregistreerd begraven, aldus het register van de begraafplaats van De Goede Herder. Dit waren zusters (Moeder-overste, Zusters Maria & Zusters Magdalena), geconsacreerden, oblaten, verpleegden en rectoren (incl. echtgenoot) van de kloostergemeenschap. In één geval (een in 1945 omgekomen Duitse soldaat) werd de betreffende persoon later op een plek buiten het kloosterterrein herbegraven.
- Van de begraven personen zijn er 32 geregistreerd als verpleegde en zijn 24 personen mogelijk als verpleegde aan te wijzen. Deze 24 zijn niet expliciet als verpleegde geregistreerd, maar zijn op basis van leeftijd en plaats van herkomst (niet Duitsland) zeer waarschijnlijk verpleegden geweest.
- De laatste begrafenis van een verpleegde vond plaats op 2 augustus 1951.
- Vanaf 1900 zijn in het register ook de geboortedata opgenomen. De jongste persoon was 15 jaar, de oudste 100.
- Van de verpleegden varieert de leeftijd tussen de 15 en 59 jaar. De range van leeftijden van de verpleegden komt niet overeen met de verwachting dat enkel meisjes van 14 tot 21 werden opgenomen. Het is niet duidelijk waarom er ook oudere verpleegden in het klooster verbleven.

² Collectie 'Personen Overijssel'

Twaalf verpleegden zijn voor 1900 overleden, waardoor de leeftijd van deze individuen niet te achterhalen valt. Door een paar oudere verpleegden ligt de gemiddelde leeftijd op 27 jaar - van de in totaal vierenveertig verpleegden met een geregistreerde leeftijd waren er achttien pupillen 21 jaar of jonger en zesentwintig ouder dan 21 jaar.

<i>Status</i>	<i>aantal</i>	<i>Status</i>	<i>aantal</i>
<i>Moeder-overste</i>	2	<i>Rector</i>	3
<i>Zuster Maria</i> ³	78	<i>Zus van rector</i>	1
<i>Zuster Magdalena</i>	24	<i>Soldaat</i>	1
<i>Geconsacreerde</i> ⁴	21	<i>Verpleegde</i>	32
<i>Oblaat</i> ⁵	3	<i>Verpleegde (vermoedelijk)</i>	24
<i>Zuster</i> ⁶	5	<i>Onbekende status (wrs. zusters of auxiliaries)</i>	24

Tabel 2. Overzicht van overledenen binnen de begraafplaats

Afbeelding 1. Detailopname (situatie 1956) van de begraafplaats. Het lijkt erop dat de begraafplaats is opgedeeld in drie zones en er een verschil bestaat in grootte van de kruizen.

Indeling begraafplaats

- In het register van de begraafplaats wordt op een schets van de begraafplaats rond 1918 melding gemaakt van kindergraven. Dit betreft een situatieschets voor de uitbreiding. Er wordt gesproken van zeven kindergraven in elke rij en overleden Magdalena's. Een totaal aantal kindergraven wordt niet genoemd. Ook is onduidelijk wat precies wordt verstaan onder kindergraven. Uit het register blijkt wel dat op het kerkhof ook achttien minderjarige verpleegden werden begraven. Minderjarig betekende destijds jonger dan 21 jaar.
- In 1919 wordt de begraafplaats uitgebreid van 680 m² naar 903 m². Op dat moment lagen er al 93 personen begraven. Er is enkel sprake van een uitbreiding en wijziging van de indeling van de

³ Zuster Maria's zijn de Zusters van de Goede Herder

⁴ Een geconsacreerde betrof een verpleegde die vervolgens in het klooster bleef. Zeer waarschijnlijk behoorden zij tot de orde van de Auxiliares.

⁵ Een oblaat is een lid van de religieuze orde, die in plaats van geloften, slechts een oblatie of toewijding aan de kloosteroverste aflegt. Hoogstwaarschijnlijk hadden zij dezelfde status als een Auxiliares.

⁶ Vanaf 1975 zijn er vijf vrouwen overleden die als zuster zijn geregistreerd zonder toevoeging Maria, Magdalena, geconsacreerde of oblaat.

begraafplaats. Er wordt niet over ruiming van oude graven gesproken. In de archieven van de gemeente Almelo is geen toestemming gevraagd voor het uitbreiden van de begraafplaats.

- De indeling van de begraafplaats wordt georiënteerd vanuit een Kruis van Jezus dat centraal op de begraafplaats heeft gestaan. Bij elk graf wordt genoteerd of dit aan de linker- of rechterzijde van het kruis is. Rectoren werden midden voor het kruis begraven. Vanaf 1930 wordt daarnaast ook genoteerd of een graf in het eerste of tweede stuk ligt, welke rij en welke positie in de rij een graf is gegraven. Het gaat hierbij om 92 van de 218 begravingen waarvan de locatie exact is geduid. Op basis van deze gegevens valt te concluderen dat aan de linkerzijde van het kruis twee delen (stuk) lagen met vijf rijen in het eerste deel met maximaal zeven graven, en in het tweede deel twee rijen van zeven graven. Aan de rechterzijde lagen eveneens twee delen, waarvan in het eerste deel vier rijen met maximaal zeven graven, en in het tweede deel zeven rijen met maximaal acht graven.
- Uit de registratie van locatie van de graven blijkt dat er in ieder geval veertien graven zijn waarin twee personen zijn begraven, en één graf waarin drie personen zijn begraven. Uit de andere begraafplaatsen van de congregatie van de Zusters van de Goede Herder blijkt dat er vaak twee personen in één graf werden begraven.
- Er lijkt geen sprake te zijn van een tweede kerkhof op het kloosterterrein van De Goede Herder, zoals in het rapport van Laagland Archeologie is geopperd. Een luchtfoto van het kloosterterrein (zie afbeelding 2) geeft een scherp beeld van het volledige terrein. Linksboven op deze opname is duidelijk het kerkhof te zien. De witte objecten aan de rechterzijde lijken geen kruisen maar palen voor waslijnen te zijn. De Goede Herder had namelijk een grote wasserij en strijkerij op het terrein. In geen enkel document in de archieven wordt melding gemaakt van een tweede kerkhof, in tekst noch op tekeningen.

Afbeelding 2. Luchtfoto (situatie 1956) van het kloosterterrein met linksboven de begraafplaats. Uiterst rechts de palen om de was te drogen.

Situatie na vertrek Zusters

- Getuigen spreken van enkele ruiming in de jaren 80. Zij hebben deze niet zelf waargenomen, maar erover gehoord van familie of de tuinbaas. De ruiming is niet teruggevonden in de archieven.

- Rond 1988/1989, na het vertrek van de zusters uit Almelo, is het kloosterkerkhof - in opdracht van de tuinbaas - bovengronds geruimd. Circa 60-70 witte kruisen zijn hierbij verwijderd, waardoor het perceel niet meer als begraafplaats herkenbaar was.
- Rond 1993/1994 is op een deel van het perceel van het kloosterkerkhof een manege aangelegd. Een nachtwaker geeft aan dat er zeker een big bag vol menselijke resten naar boven is gekomen. Hij heeft geen kruiwagens gezien.
- In september 1997 heeft de congregatie van De Goede Herder opdracht gegeven tot ruiming van het voormalige kerkhof. De ruiming is niet conform de opdracht uitgevoerd. De menselijke resten van hoogstens enkele tientallen personen (waarschijnlijk nog minder) zijn opgegraven en op 22 september herbegraven in Bloemendaal. De ruimer heeft het over “een halve big bag aan menselijke resten die zijn overgezet in enkele houten bakken die vervolgens in Bloemendaal zijn herbegraven. De grafsteen van rector Van Beek was hier niet bij.” De tuinbaas van Bloemendaal was verbaasd over de beperkte hoeveelheid “drie of vier schedels en wat botjes” die naar Bloemendaal was gekomen. “De grafsteen van de rector (Van Beek) was ook meegekomen uit Almelo, dus die hebben we ook een plek gegeven.”⁷
- De gemeente Almelo is destijds niet ingelicht over de ruiming in september 1997. Evenmin is, zoals de Wet op de lijkbezorging voorschrijft, het register van de begraafplaats overgebracht naar het archief van de gemeente.
- Getuigen spreken - los van de ruiming in 1997 - over twee momenten die kunnen duiden op méér ruimingswerkzaamheden in de periode 1992-2001. Een nachtwaker van het meisjesinternaat Huize Alexandra zegt enkele kruiwagens met menselijke resten gezien te hebben op het terrein. Een leerkracht van de school op het terrein (De Lakestenen) ziet tijdens de bouw van een nieuwe manege met paardenbak (in 2000) witte schermen die het zicht op graafwerkzaamheden ter hoogte van het kerkhof moesten ontnemen. Ook deed het gerucht de ronde dat er ‘iets’ gevonden zou zijn. De beweringen worden niet gestaafd door documenten in de archieven.
- Het toezicht op het perceel van het kloosterkerkhof lijkt tussen 1980 (na de laatste begrafenis) en 2014 (aankoop van het perceel door de gemeente Almelo) niet voldoende te zijn geweest. De grond wisselde een aantal keren van eigenaar, terwijl de congregatie van De Goede Herder zich steeds verder terugtrok uit Almelo. Ook het schoolbestuur ging drie keer over in andere handen. Complicerend is de crisissituatie bij het meisjesinternaat Huize Alexandra in de periode 1985-1995. Er waren voortdurend spanningen tussen internaat en school, er brak onrust uit bij het personeel van Huize Alexandra over het gevoerde beleid, er waren beschuldigingen van seksuele intimidatie, en het gedrag van enkele pupillen buiten het internaat bracht de leiding meerdere keren in verlegenheid. De focus van de directie lag op de dagelijkse gang van zaken, niet op zorgvuldig handelen ten aanzien van het voormalige kloosterkerkhof. Aan de andere kant verloor de begraafplaats de aandacht van de uit Almelo vertrokken kloosterorde, totdat in 1997 door de congregatie werd besloten de graven te ruimen.
- Het is niet exact duidelijk geworden hoeveel graven er in de afgelopen jaren zijn geruimd en hoeveel graven nog aanwezig zijn. De vondst van menselijke resten in oktober 2023, na het graven van drie proefsleuven tijdens het archeologisch onderzoek, geeft in ieder geval aan dat er niet volledig is geruimd.

⁷ De tuinbaas en de ruimer benoemen beiden de ruiming in 1997. De getuigenissen komen niet volledig met elkaar overeen.

4. Juridische aandachtspunten

Aanleg, gebruik en sluiting begraafplaats door Zusters

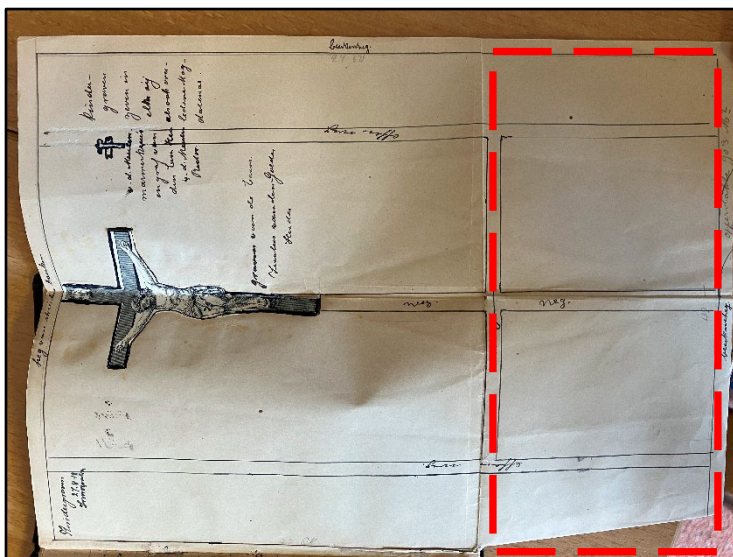
In het archiefonderzoek is duidelijk geworden dat in 1881 een aanvraag bij de gemeente Ambt Almelo is ingediend om een begraafplaats in te richten. Met een brief, gedateerd op 2 november 1881, heeft Moeder Overste M. Euphrasia Schaferhoff van het Gesticht Goede Herder een verzoek bij de burgemeester en wethouders ingediend om ten zuidwesten van het kloostercomplex een begraafplaats voor het gesticht in te richten. Het perceel dat als begraafplaats ingericht zou worden, lag binnen het destijds kadastraal bekende perceel Ambt Almelo, sectie A, nr. 2397 en had een oppervlak van 6 are en 80 centiare (680 m²).

In het archief van de gemeente Almelo is geen documentatie te vinden waaruit blijkt dat schriftelijk op het verzoek is gereageerd. Wel valt uit het register van het klooster op te maken dat het klooster een vergunning heeft gekregen:

“Den 10 November van 't jaar 1881 ontving de Overste van 't Liefdesgesticht de Goede Herder te Almelo, van den Heer Burgemeester van 't Ambt Almelo de vergunning een eigen Kerkhof te mogen hebben voor 't gebruik van 't Klooster. Het Kerkhof wordt door den Hoog Eerw. Heer Deken Rijgers ingezegend. Vervolgens werden er begraven.”

De eerste begraafplaats dateert vervolgens van 25 november 1881. Op 25 april 1919 is de begraafplaats uitgebreid van 680 m² naar 903 m². Op dat moment lagen er al 93 personen begraven. In het register is rond deze datum het volgende opgetekend:

“Notabene. Am 25. April 1919 wurde das neue Stück am Kirchhofe durch den ... Herr Rector Joseph Lokin (?) eingesegnet. Das grosse Kreuz mit dem Corpus wurde versetzt in den Mittelweg zwischen dem alten und neuen Kirchhof. Somit liegen alle Gräber von Nr. 1 bis einschliesslich 93 zur linken Hand des Kreuzes.”

Afbeelding 3. Schets van de begraafplaats met rechts de uitbreiding. In rood is de vermoedelijke ligging van de uitbreiding omlijnd. Het kruis is naar de linkerkant van de uitbreiding geplaatst.

Met de uitbreiding van de begraafplaats is de inrichting dus enigszins gewijzigd. Het grote kruis is naar de middelweg verplaatst tussen het oude en nieuwe kerkhof. Door de wijziging zijn alle 93 bestaande graven aan de linkerkant van het Kruis komen te liggen. Bij het begraven was er geen specifieke plaatsing van individuen op basis van status / positie binnen het klooster. Zo zijn er na de uitbreiding 33 Zuster Maria's in het oude deel begraven en 22 Zuster Maria's in het nieuwe gedeelte. Bij de verpleegden ligt de verhouding bijna gelijk, 13 in het oude deel en 15 binnen de uitbreiding. In totaal zijn 142 personen aan de linkerkant van het kruis (het oude gedeelte) begraven en liggen er 74 aan de rechterzijde, de uitbreiding. Twee rectoren

zijn in het midden bij het Kruis begraven. Tot eind januari 1980 is de begraafplaats in gebruik geweest. Zuster Fortunata (Maria Josephine Dopp, overleden 27-01-1980) is de laatste persoon die er begraven is.

In de archieven van de gemeente Almelo zijn geen gegevens gevonden omtrent de voorgenomen sluiting van de begraafplaats en was ook geen register aanwezig. Dit register bleek wel aanwezig te zijn in de archieven van de Zusters van de Goede Herder en is tijdens het archiefonderzoek met ons gedeeld.

Op 27 november 1987 wisselt het kerkhof door grondruil van eigenaar van de congregatie (Nederlandse provincie van de congregatie van Onze Vrouwe van Liefde van de Goede Herder) naar de Stichting De Goede Herder te Bloemendaal. In de akte zijn ook een aantal aanvullende bepalingen opgenomen:

1. Partijen kunnen het geruilde op heden in eigendom aanvaarden in de staat, waarin het zich thans bevindt, met alle daaraan verbonden lusten en lasten, rechten en verplichtingen, heersende en lijdende erfdienstbaarheden, zichtbare en onzichtbare gebreken, doch vrij van hypotheken, beslagen en inschrijven daarvan, alsmede vrij van overgeschreven huurkoopovereenkomsten. Partijen zijn tot geen andere vrijwaring gehouden, dan die wegens uitwinning.

6. Ten aanzien van het kadastrale perceel, gemeente Ambt-Almelo, sectie K nummer 2183, het kerkhof komen partijen nog het volgende overeen:

- a) De stichting neemt op zich, de verplichting om, zolang het kerkhof blijft bestaan, het te (doen) onderhouden en in goede staat te behouden, in overleg met de congregatie;*
- b) Leden van de congregatie behouden het recht, het kerkhof te bezoeken, zolang dit blijft bestaan;*
- c) de stichting heeft niet het recht op het kerkhof te (doen) begraven;*
- d) de hiervoor vermelde bepalingen sub a tot en met c zullen bij elke volgende eigendomsoverdracht aan de nieuwe eigenaar moeten worden opgelegd bij wege van kettingbeding.*

De begraafplaats is eind jaren 80 (1988 of 1989) bovengronds geruimd, waarbij alle witte kruisen in een container verdwenen. Aanleiding waren klachten van de leerlingen van Huize Alexandra, die de aanwezigheid van de begraafplaats dicht bij school eng vonden. Opdrachtgever hiervan was tuinbaas Scholten, met mogelijk medeweten van zuster Benedict.

In 1995 vindt de fusie plaats tussen de Stichting de Goede Herder en de Frentrop Stichting. In aanloop naar de naderende fusie vraagt zuster Benedict in de bestuursvergadering van de stichting De Goede Herder om een passende afwikkeling van het kloosterkerkhof.

Op een bestuursvergadering van het provinciaal Zusters van de Goede Herder (de congregatie) van 30-04-1997 staat onder punt 7 'Sluiting Kerkhof Almelo' op de agenda. Uit de notulen:

Het kerkhof in Almelo wordt niet onderhouden. Men heeft zonder overleg de hekken rondom verwijderd en bomen en struiken gerooid. Er zijn plannen om de stoffelijke resten op ons kerkhof in Bloemendaal te laten begraven. Waarschijnlijk heeft de overdracht in juni plaats. Men moet rekenen op een uurloon van f 85,- voor de opgravers en f 50,- voor de toezichthouders. Er wordt een officiële prijsopgave gemaakt, daar moet op gewacht worden.

Op 21 augustus 1997 wordt door een Almelose ondernemer bij het bestuur van de Zusters van de Goede Herder in Bloemendaal een offerte aangeleverd voor het ruimen van 218 graven voor een totaalprijs van f 11.994,-. Het aantal graven correspondeert exact met de namenlijst uit het register van het klooster. Bij een volgende bestuursvergadering van het provinciaal op 27-08-1997 wordt het volgende genotuleerd:

De onkosten van het ontruimen van het kerkhof in Almelo en de herbegraving in Bloemendaal komen op f 11.000.-- Er is een afspraak om de herbegraving eind september te doen plaatsvinden. Dhr. de Jong zoekt

een geschikte plaats voor het gemeenschappelijke graf op ons kerkhof. De overschotten worden in hoezen verpakt en een gedeelte in een kist. Deze kist wordt tijdens de herdenkingsdienst in de kapel geplaatst.

Op 2 september 1997 deelt de Provinciaal overste, zuster Maria Alphonsa Donders, aan de Almelse ondernemer mede:

“dat wij akkoord gaan met uw totale prijsopgave van f 11.994,- voor het ruimen, overbrengen en herbegraven van alle overledenen van de begraafplaats van de Zrs. van de Goede Herder gelegen aan de Vriezeveenseweg te Almelo naar het kloosterkerkhof te Bloemendaal”.

Uit deze tijdslijn kunnen we een aantal zaken afleiden:

- 1) In 1980 vindt de laatste begrafenis plaats.
- 2) Na het vertrek van de laatste zusters in 1983 neemt het beheer en toezicht op het kerkhof af.
- 3) Met de overdracht van het kerkhof van congregatie naar stichting De Goede Herder in november 1987 is *impliciet* het besluit genomen het kerkhof te sluiten. Immers mag er vanaf dat moment door de stichting niet begraven worden. Omdat het kerkhof met rechten en plichten is overgegaan naar de stichting kunnen we concluderen dat ook de congregatie vanaf dit moment geen rechten meer heeft om op de begraafplaats te begraven.
- 4) De staat van het onderhoud van het kerkhof neemt met de jaren steeds verder af. Het kerkhof wordt bovengronds en deels ondergronds geruimd en is uiteindelijk niet meer als zodanig herkenbaar.
- 5) In de bestuursvergadering van het provinciaal van april 1997 wordt besloten om het kerkhof formeel te sluiten en op te heffen. Vervolgens wordt er een akkoord gegeven op de prijsopgave om tot ruiming over te gaan. Het provinciaal heeft bij burgemeester en wethouders geen melding gedaan van de sluiting.
- 6) De (onvolledige) ruiming vindt in september 1997 plaats. Op 22 september 1997 zijn de overblijfselen van de geruimde graven in Bloemendaal herbegraven.
- 7) In 2000 is er gedeeltelijk een paardenbak over de begraafplaats aangelegd. Hierbij zijn mogelijk ook menselijke resten geruimd.

Wet op de lijkbezorging

In de Wet op de lijkbezorging (2022)⁸ zijn regels opgenomen over onder andere de lijkschouw, registratie van overlijden en de termijnen voor begraving en crematie. Deze wet is een actualisatie van de Wet op de lijkbezorging (1955 & 1991) die op haar beurt de Begrafeniswet van 1869 verving. Ook worden er in de wet regels gesteld voor het aanleggen en sluiten van gemeentelijke en bijzondere begraafplaatsen en het ruimen van aanwezige graven.

Voor het juridische aspect van de begraafplaats is uitvoerig gebruikgemaakt van de kennis van mr. W.G.H.M. van der Putten te Velp, een in de uitvaartzorg gespecialiseerde jurist. Onze dank gaat dan ook uit naar zijn input in deze kwestie.

Sluiten en opheffen begraafplaats

Er zijn twee manieren om een begraafplaats⁹ op te heffen. De eerste manier is om de begraafplaats te sluiten, zodat er niet meer begraven mag worden. Uiteindelijk vervalt de status van begraafplaats. Sluiting kan plaatsvinden door zowel de houder van de bijzondere begraafplaats (artikel 43, lid 3, Wet op de lijkbezorging) als door burgemeester en wethouders (artikel 44, Wet op de lijkbezorging). De houder van een bijzondere begraafplaats moet de sluiting melden bij burgemeester en wethouders. Hierbij moet dan

⁸ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005009/2022-01-01>

⁹ De begraafplaats van het Klooster de Goede Herder betreft geen gemeentelijke begraafplaats maar wordt door de wet gezien als een bijzondere begraafplaats.

ook het register van de begraafplaats worden overgebracht naar het archief van de gemeente (artikel 27, lid 3, Wet op de lijkbezorging). Het register van een begraafplaats bevat een compleet overzicht van alle personen die daar ooit begraven zijn geweest, met een nauwkeurige aanduiding van de plaats waar zij begraven zijn. Het bijhouden van een register is een verplichting die pas in 1991 in de wet is opgenomen. Ruimingen en opgravingen behoren ook in het register van een begraafplaats te worden genoteerd, omdat dit veranderingen zijn in de plek waar een overledene begraven is.

De tweede manier om een begraafplaats op te heffen is om alle graven te verwijderen (artikel 47, Wet op de lijkbezorging). Men kan vervolgens direct feitelijk besluiten om de begraafplaats buiten gebruik te stellen.

Als men een begraafplaats sluit, beginnen er termijnen te lopen. De aanwezige graven mogen voor een bepaalde periode niet worden geroerd. Onder de huidige wetgeving (artikel 46 Wet op de lijkbezorging), mag men graven de eerste twintig jaar niet beroeren. In de volgende tien jaar mag men beperkt in de grond graven. Dit houdt in dat er gezaaid en beplant mag worden, mits er niet dieper gegraven wordt dan 0,5 meter beneden maaiveld. Na dertig jaar vervallen deze voorschriften.

In artikel 44 van de Wet op de lijkbezorging staat het volgende:

Indien op een begraafplaats gedurende tien jaren geen begraafing meer heeft plaats gehad, kunnen burgemeester en wethouders de begraafplaats gesloten verklaren. De begraafplaats wordt alsdan geacht met ingang van de dag na die van de laatste begraafing te zijn gesloten. Deze dag wordt in het besluit van burgemeester en wethouders vermeld.

Tot slot is in deze zaak artikel 47 van de Wet op de lijkbezorging relevant om te noemen:

Een begraafplaats houdt op dit te zijn, indien de grond die bestemming heeft verloren en zich daarin geen graf bevindt.

Als de resterende graven - met inachtneming van de juiste termijnen – worden geruimd en het terrein de bestemming begraafplaats wordt ontnomen, is aan de voorwaarde van artikel 47 voldaan.¹⁰

Op het moment dat alle voorschriften zijn vervallen, gelden in principe de bepalingen van de Wet op de lijkbezorging en ook van een gemeentelijke beheersverordening niet meer omdat er geen sprake meer is van een begraafplaats. Na de genoemde termijnen verliest het kerkhof zijn status en is daarmee opgeheven. Vanuit archeologisch perspectief worden de menselijke resten vanaf dat moment als ‘archeologische vondsten’ beschouwd.

Of een lijk dat ooit begraven is op een begraafplaats als een archeologische vondst wordt beschouwd, hangt af van de omstandigheden. Wanneer een graf wordt geruimd, worden de lijken beschouwd als menselijke resten. Wanneer zowel het graf als zijn inhoud hun wettelijke status verliezen nadat een begraafplaats is opgeheven (artikel 47 Wlb) vallen de resten niet meer onder de Wet op de lijkbezorging en worden beschouwd als gewone ‘voorwerpen’ die men kan opgraven en die voorwerp van eigendom kunnen worden. De Nederlandse archeologie hanteert een termijn van vijftig jaar voordat iets als een archeologische vondst kan worden beschouwd. Dat betekent dat alle vondsten van voor 1974 als archeologische vondst kunnen worden gekwalificeerd, maar daar niet per se toe gerekend hoeven te worden.¹¹

Almelo

Uit archiefonderzoek blijkt dat de door (oog)getuigen gemelde ruimingen (onder andere de ruiming in 1997 waarvoor opdracht is verleend) niet in het register van de begraafplaats zijn opgenomen. Ook is niet

¹⁰ Het gaat hier om de status van begraafplaats en niet om een bestemming in de zin van ruimtelijke ordening.

¹¹ Bron: <https://www.begraafplaats.nl/de-begraafplaats/artikel/wanneer-wordt-een-mens-een-thing/>.

duidelijk of het register van het klooster compleet is. Een intern document dat over het klooster is opgesteld, vermeldt twee kinderen die in de oorlog zijn begraven en een pastoor uit Brummen. Deze drie personen zijn niet terug te vinden in het register.

Er is geen officieel besluit tot sluiting van de begraafplaats van de Zusters van de Goede Herder in Almelo gevonden in de archieven van de gemeente Almelo. Toch lijkt het erop - uit de overdracht van de congregatie aan de Stichting De Goede Herder - dat het provinciaal besloten heeft de begraafplaats per 28 november 1987 te sluiten. Ook is in de notulen van bestuursvergaderingen en de verleende opdracht (d.d. 02-09-1997) te lezen dat het provinciaal besloten heeft de begraafplaats op te heffen.

Ruiming van de graven

Voor het ruimen van een graf is artikel 31 van de Wet op de lijkbezorging relevant om te noemen. In lid 2, 3 en 5 wordt het volgende gesteld:

2. *Het ruimen geschiedt niet dan op last van de houder van de begraafplaats en na verloop van tien jaar nadat in het graf laatstelijk een lijk is geplaatst, en, indien het een particulier graf betreft, met toestemming van de rechthebbende op het graf.*
3. *De overblijfselen der lijken worden op een begraafplaats ter aarde besteld of, met overeenkomstige toepassing van het gestelde in artikel 29, derde lid, in een crematorium gecremeerd.*
4. *[...]*
5. *Ten minste twee maanden voordat een graf van een onbekende wordt geruimd, geeft de houder de burgemeester daarvan kennis. De burgemeester is bevoegd, uitsluitend ten behoeve van de identificatie van de onbekende en opsporing van vermiste personen, van de overblijfselen van de onbekende door of onder verantwoordelijkheid van een arts lichaamsmateriaal af te doen nemen of een gebitsstatus te doen opmaken. Indien de burgemeester van die bevoegdheid gebruik maakt, wordt de ruiming opgeschort, ten minste tot het moment dat de uitslag van de poging tot identificatie bekend is, waarna een nabestaande in de lijkbezorging voorziet dan wel de ruiming kan worden voltooid.*

Voordat een graf wordt geruimd, moet een termijn in acht worden genomen. Deze termijn kan, in geval van gemeentelijke begraafplaatsen, afhangen van de beheersverordening van de begraafplaats. In de beheersverordening van beide begraafplaatsen van de gemeente Almelo zijn hierover geen specifieke termijnen opgenomen. Conform artikel 31 Wlb, lid 5 dient er minimaal twee maanden tussen kennisgeving en ruiming te zijn.

Het ruimen van graven kan vervolgens op twee manieren gebeuren.

- 1) Stoffelijke resten kunnen dieper in hetzelfde graf worden begraven. Boven in het graf ontstaat dan ruimte voor nieuwe kisten.
- 2) Stoffelijke resten kunnen op de begraafplaats naar een verzamelgraf voor botten worden overgebracht.

De gekozen manier hangt af van de begraafplaats en van het nieuwe doel van het geruimde graf. Als hele grafvakken in één keer geruimd kunnen worden, wordt vaak gekozen voor de tweede manier.

Beheersverordening gemeentelijke begraafplaats Almelo

Gemeente Almelo heeft een beheersverordening vastgesteld voor het beheer en het gebruik van beide (gemeentelijke) begraafplaatsen in Almelo.¹² Hoewel de begraafplaats van het Klooster de Goede Herder niet onder een gemeentelijke begraafplaats valt, kan wel worden gesteld dat de gemeente momenteel

¹² <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR52801/1> & <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR35970/1>

houder van deze begraafplaats is. Het is daarom logisch om naar de beheersverordening te kijken om te achterhalen hoe de gemeente omgaat met haar eigen begraafplaatsen.

Voor het ruimen van de graven op de kloosterbegraafplaats aan de Vriezenveenseweg zijn de volgende passages in de beheersverordening relevant om te melden:

Artikel 6 Opgravingen en ruimen

Het opgraven van lijken en het ruimen van graven is slechts toegestaan indien daarbij geen andere personen aanwezig zijn dan degenen die met deze werkzaamheden zijn belast.

Artikel 25 Ruiming, bezorging van overblijfselen en as

- 1. De ruiming van graven waarop de rechten zijn geëindigd of vervallen geschiedt vanwege de gemeente.*
- 2. De bij de ruiming nog aanwezige overblijfselen van lijken worden begraven en de as wordt verstrooid op een daartoe bestemd gedeelte van de begraafplaats.*

Huidige situatie

De huidige situatie kan op de volgende manieren worden beschouwd:

- 1) De congregatie van De Zusters van de Goede Herder heeft in 1987 het terrein met daarbinnen de begraafplaats verkocht aan de Stichting De Goede Herder. Daarbij is de expliciete bepaling opgenomen dat er geen nieuwe begravingen meer mogen bijkomen. Hieruit valt op te maken dat de congregatie de intentie had om de begraafplaats te sluiten.
- 2) Vervolgens is er het besluit van het provinciaalbestuur uit 1997 waarin zij van plan is de begraafplaats op te heffen. Er wordt een opdracht verleend om alle aanwezige graven te ruimen en te herbegraven in Bloemendaal. Uit de stukken en bevindingen ter plekke valt te concluderen dat er twee zaken fout zijn gegaan. Ten eerste heeft het provinciaalbestuur het bestuur van de gemeente Almelo niet op de hoogte gesteld van de sluiting van de begraafplaats. Ten tweede was de ruiming van de begraafplaats onvolledig.
- 3) Wanneer de volledige begraafplaats zou zijn geruimd conform de eerder genoemde opdracht in september 1997, zou er vanaf dat moment geen sprake meer zijn van een begraafplaats (artikel 47 Wet op de lijkbezorging) en zouden er geen termijnen van toepassing zijn. Als deze situatie zich had voorgedaan, had de huidige ontwikkeling zonder belemmeringen kunnen plaatsvinden.
- 4) Doordat de bestemming 'begraafplaats' niet is ontnomen en er geen formeel besluit is genomen om de graven te gaan ruimen heeft het terrein momenteel nog steeds de status van begraafplaats.

Voorstel tot vervolg

In de geest van het besluit van het provinciaalbestuur om de begraafplaats in 1987 te sluiten en de opdracht in 1997 om tot volledige ruiming over te gaan, kan gesteld worden dat er een plan lag om het terrein te ontdoen van de aanwezige graven. Daarmee zou er eind september 1997 geen sprake meer zijn van een begraafplaats. Hoewel er nu door het verstrijken van de geldende termijnen (dertig jaar na de laatste begraving, rond 27 januari 1980) geen voorschriften meer gelden op de graven is het noodzakelijk om twee formele besluiten te nemen om daarna tot ontwikkeling over te kunnen gaan.

Wij stellen voor dat het college besluit het terrein de bestemming 'begraafplaats' te ontnemen en zij vervolgens besluit tot ruiming van het terrein over te gaan. Omdat niet alle individuen als archeologische vondst kunnen worden beschouwd, is het ook belangrijk om zorgvuldig om te gaan met de voorgenomen ruiming.

5. Voornemen tot ontwikkeling

Er zijn meerdere manieren om het terrein geschikt te maken voor verdere ontwikkeling. Voor dit onderzoek is naar een aantal zaken gekeken om tot een goede afweging te kunnen komen. Op het moment dat de bestemming van de begraafplaats ontnomen wordt, zijn er vanuit juridisch oogpunt geen specifieke eisen meer voor de ruiming in relatie tot de voorgenomen ontwikkeling. Het is vanaf dan dus mogelijk om zonder verdere specifieke voorwaarden de locatie bouwrijp te maken.

Ethische aandachtspunten

Vanuit verschillende bronnen, waaronder oud-pupillen en media, circuleren verhalen over mogelijke doodsoorzaken van de verpleegden. Het archiefonderzoek heeft zich echter niet gericht op de omstandigheden rondom het overlijden van de personen in het register. In de onderzochte documenten zijn geen aanwijzingen gevonden voor een niet-natuurlijke dood. Van de meeste personen (zusters etc.) is het aannemelijk dat zij door ouderdom zijn overleden. Zoals eerder gesteld ligt de gemiddelde leeftijd bij de verpleegden op 27 jaar, waarbij achttien verpleegden jonger dan 21 jaar waren. De jongste was 15 jaar. De doodsoorzaak van de verpleegden is onbekend. Ook de burgerlijke stand van de gemeente (Ambt) Almelo heeft geen gegevens over de toedracht genoteerd. Wel kan het bij het ruimen van de graven - wanneer de stoffelijke resten goed genoeg bewaard zijn gebleven - blijken dat een persoon onder verdachte omstandigheden is overleden. Doordat de ruiming onder archeologische en fysisch-antropologische begeleiding plaatsvindt en ordentelijk wordt geregistreerd, hebben derden de mogelijkheid om aanvullend onderzoek te doen. Tijdens de ruiming is het ook mogelijk dat tot dan toe onbekende personen worden aangetroffen.

In het verleden zijn er op verschillende momenten graafactiviteiten geweest, waarbij meerdere overledenen zijn herbegraven in Bloemendaal. Een deel kan ook naar een andere locatie zijn gebracht. Het is verstandig om in het proces van ruiming de juiste aandacht voor de nabestaanden te hebben. Veel nabestaanden waren in de veronderstelling dat een familielid op de begraafplaats aan de Vriezenveenseweg was begraven. Door het onderzoek blijkt dat het niet goed mogelijk is om de laatste rustplaats exact aan te wijzen. Wanneer derden op een later moment willen vaststellen wie van de overledenen is herbegraven, is het nodig een monster van de overledene af te nemen. Zo kan de identiteit op een later moment bepaald worden.

Ruiming

Er zijn meerdere varianten om te ruimen.

1) Ruimen zonder nadere eisen

Wanneer er juridisch geen specifieke eisen zijn voor de herontwikkeling, kan de grond op het terrein door een gespecialiseerd bedrijf volledig worden opgegraven en worden gezeefd op aanwezig botmateriaal. Het botmateriaal wordt grafkuil verzameld en bij elkaar in één verzamelgraf worden geplaatst. Op deze wijze worden geen monsters verzameld en is er geen mogelijkheid tot aanvullend onderzoek en/of eventueel verwantschapsonderzoek.

2) Ruimen onder archeologische begeleiding

De tweede mogelijkheid betreft het opgraven en ruimen van de overledenen onder het archeologische protocol opgraven – variant begeleiding. Het voorstel is om met een graafmachine het terrein tot op het aftekenen van de eerste grafkuilen af te graven en de hoekpunten van de graven in te meten. Vervolgens kunnen archeologen per grafkuil de aanwezige individuen bergen. Het botmateriaal kan per kuil verzameld worden. Eventueel aanwezige grafgiftten, zoals crucifixen of persoonlijke bezittingen als ringen, worden per grafkuil verzameld, als archeologische vondstcomplex geregistreerd en op hoofdlijnen beschreven. Om aanvullend (DNA- of forensisch) onderzoek mogelijk te maken, wordt voorgesteld om per individu een DNA-monster af te nemen.

Deze monsters kunnen dan als archeologische monsters in het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten in Deventer worden bewaard (om later alsnog identiteitsonderzoek te kunnen uitvoeren). Een van de aanwezige archeologen dient ruime ervaring te hebben als fysisch-antropoloog. Of er dient een specialist fysische-antropologie aanwezig te zijn.

3) Archeologisch ruimen

Een derde variant is het in detail opgraven van de overledenen conform archeologisch protocol opgraven. Hierbij wordt per individu in plaats van per graf gedocumenteerd. In dit geval worden de overledenen ingemeten, per individu ingetekend en geborgen. Grafgiften en persoonlijke bezittingen worden apart geregistreerd en beschreven. Dit kan inzicht geven in de status van de overledene, er kunnen mogelijk verschillen herkend worden tussen verpleegden en zusters. Ook worden aanvullende monsters genomen, waaronder DNA, die op termijn ingezet kunnen worden voor nader onderzoek. Een van de aanwezige archeologen moet ruime ervaring te hebben als fysisch-antropoloog. Of er dient een specialist fysische-antropologie aanwezig te zijn.

Het is de vraag wat de (wetenschappelijke) meerwaarde gaat zijn van het in detail opgraven van de individuen (variant 3). In het register zijn alle namen bekend en is de positie binnen het klooster uitgewerkt. De nadruk bij het ruimen zal moeten liggen op de mogelijke identiteitsbepaling middels DNA door derden. Dit kan ook binnen de tweede variant.

Het is aan het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Almelo - bijgestaan door de regio-archeoloog, om een keus te maken voor een ruimingsvariant. Bij ruiming zonder nadere eisen (variant 1), hoort een onderbouwde afweging waarom er geen archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd. Zoals aangegeven zijn de meeste menselijke resten verworden tot archeologische voorwerpen en vallen daarmee onder de Erfgoedwet. In artikel 5.7 van de Erfgoedwet is bepaald dat een archeologische vondst die is aangetroffen bij een opgraving en waarvan niemand zijn recht van eigendom kan bewijzen, eigendom is van de provincie waar de vondst is aangetroffen. Na veldwerk (of vooruitlopend in het op te stellen Programma van Eisen – zie ook hoofdstuk 6) wordt op basis van een selectierapport voorgesteld welke vondsten geselecteerd worden voor deponering in het provinciaal depot, dan wel gedeselecteerd kunnen worden. De depotbeheerder van het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten (provinciaal archeoloog) neemt op basis van dit selectierapport een besluit over deponering.

Sinds het aantreffen van de menselijke resten was het uitgangspunt om na een voorgenomen ruiming (ook onder eventuele archeologische begeleiding of onder archeologisch protocol) de menselijke resten te herbegraven. Navraag bij het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten leert dat ook de provincie Overijssel als toekomstig eigenaar de menselijke resten graag herbegraven ziet. De herbegraving kan plaatsvinden na afronding van het (veld)onderzoek. Het is de intentie om de opgegraven menselijke resten zo snel mogelijk na het onderzoek te herbegraven. De wijze en vorm moet worden afgestemd met de provincie Overijssel.

Herbegraven

Bij de herbegraving zijn meerdere partijen betrokken, waaronder de gemeente Almelo als eigenaar van de grond en als bevoegd gezag archeologie, de provincie Overijssel als eigenaar van de bodemvondsten, de congregatie van de Zusters van de Goede Herder en de Stichting Kinderdwangarbeid Meisjes Goede Herder. Het is raadzaam om het plan tot herbegraven met deze partijen te bespreken om tot een locatie te komen die voor iedereen acceptabel is.

Wanneer alle graven geruimd zijn, zijn er enkele opties ten aanzien van herbegraven.

- 1) Het was in 1997 de intentie van de Zusters van de Goede Herder om alle overledenen in Bloemendaal te herbegraven. Hier is nog steeds een begraafplaats van de Zusters in gebruik. Wanneer de overledenen uit Almelo in Bloemendaal worden herbegraven, wordt recht gedaan aan

het besluit van de Zusters uit 1997. In Bloemendaal zijn ook verzamelgraven van andere kloosters van de Zusters van de Goede Herder.

- 2) Een tweede optie is het herbegraven van alle overledenen in een verzamelgraf in Almelo op de gemeentelijke begraafplaats 't Groenedael aan de Willem de Clercqstraat 93. Op het verzamelgraf kan dan een monument geplaatst worden ter nagedachtenis aan de bewoners van het klooster.¹³
- 3) Wanneer tijdens het archeologisch onderzoek een duidelijke verdeling van de graven te herkennen is (bijvoorbeeld door indeling van de begraafplaats) en op basis van het register de overledenen aan namen gekoppeld kunnen worden, is het mogelijk om de verpleegden te onderscheiden van de zusters. De zusters kunnen vervolgens in Bloemendaal herbegraven worden en de verpleegden in een verzamelgraf in Almelo. Dit lijkt echter een moeilijk uitvoerbaar scenario, omdat het lastig is om met zekerheid onderscheid te maken tussen verpleegden en zusters. Daarnaast moet er een locatie worden gevonden voor de geconsacreerden, auxiliaries en overledenen zonder status.

¹³ De directeur van de Zusters van de Goede Herder heeft aangegeven dat deze optie de voorkeur heeft van de congregatie.

Kosten

In onderstaande tabel zijn de kosten weergegeven van de diverse hierboven besproken varianten. De vermelde prijzen kunnen variëren afhankelijk van het aantal individuen in het veld en specifieke omstandigheden. Alle genoemde bedragen zijn exclusief btw.

We hebben de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- 1) Het is onduidelijk hoeveel graven er in het verleden zijn geruimd. Desondanks geven de verslagen van de betrokkenen aan dat er beperkt geruimd is. Wij hanteren daarom in onze berekening een schatting van 180 individuen verspreid over circa 110 grafkuilen.
- 2) Voor het archeologisch onderzoek gaan we uit van het ruimen van drie individuen per dag per archeoloog voor variant 2 en twee individuen per archeoloog voor variant 3.
- 3) Het is lastig om de kosten voor herbegraven nauwkeurig te bepalen. Voor het transport van menselijke resten naar een andere locatie rekenen wij € 1.500,-. De geschatte kosten voor het delven van een verzamelgraf en het plaatsen van een grafmonument zijn geraamd op € 5.000,-.

Kosten diverse varianten	
Ruimen	
R0) Op- en afbouw terrein in hekken, doeken etc. Drainage	€ 10.000,- € 10.000,-
R1) Ruiming zonder onderzoek door gespecialiseerd bedrijf	€ 45.000,-
R2) Ruiming onder archeologische begeleiding Incl. voorbereiding (o.a. PvE) en rapportage Incl. registratie per grafkuil en monsterafname Incl. 16 dagen graafmachine	€ 70.000,-
R3) Ruiming onder archeologisch protocol opgraven Incl. voorbereiding (o.a. PvE) en rapportage Incl. registratie op individu en monsterafname Incl. 25 dagen graafmachine	€ 105.000,-
Herbegraven	
H1) Herbegraven in Bloemendaal (transport)	€ 1.500,-
H2) Herbegraven in Almelo (transport, delven graf & monument)	€ 6.500,-
H3) Herbegraven op twee locaties¹⁴	€ 8.000,-

¹⁴ In de berekening van deze variant is **niet** het aanvullend onderzoek opgenomen dat het mogelijk maakt de zusters van de verpleegden te onderscheiden.

6. Voorstel voor ruiming en herbegraven

Na een zorgvuldige afweging stellen wij voor om de begraafplaats te ruimen volgens onderstaande stappen. Allereerst zal het college het besluit moeten nemen om de bestemming te ontnemen en vervolgens besluiten over te gaan tot ruiming.

We raden aan om het terrein ruim in te richten als werkterrein en af te bakenen met hekken. Afhankelijk van de bodemgesteldheid kan het nodig zijn te draineren (**variant R0**). Vervolgens kan de begraafplaats geruimd worden volgens het archeologische protocol opgraven, variant begeleiding (**variant R2** zoals eerder beschreven). Aangezien de namen uit het register bekend zijn en de posities binnen het klooster zijn vastgelegd, heeft een grootschalige archeologische opgraving van de begraafplaats volgens ons weinig meerwaarde. Omdat er onduidelijkheid is over graven die in het verleden zijn geruimd en of nabestaanden of belanghebbenden hierover vragen zullen stellen, vinden wij het wel belangrijk dat er van elk individu een DNA-monster wordt afgenomen. Dat maakt identiteitsonderzoek op termijn mogelijk. Door een gedegen registratie geeft deze variant ook inzicht in eventuele onrechtmatigheden. Bij de archeologische begeleiding wordt elke grafkuil ingemeten, worden relevante gegevens genoteerd, eventuele vondsten of grafgiften verzameld en menselijke resten geborgen.

Voor het uitvoeren van een archeologisch onderzoek moet een Programma van Eisen (hierna PvE) worden opgesteld. Hierin worden de randvoorwaarden en eisen met betrekking tot het onderzoek, het uitvoerend personeel en de uitwerking ervan vastgelegd, zodat het uitvoerend archeologisch onderzoeksbureau duidelijke richtlijnen heeft. Ook kunnen in het PvE afspraken gemaakt worden over deponering van het vondstmateriaal en de vorm en wijze van herbegraven. Het PvE moet worden goedgekeurd door de gemeente Almelo en de provincie Overijssel. Aangezien de gemeente Almelo beschikt over een eigen regio-archeoloog, raden we aan dat deze als onafhankelijke partij het PvE opstelt.

Van elk individu moet een monster afgenomen worden om toekomstig identiteitsonderzoek te kunnen uitvoeren. Na deze monsterafname wordt de inhoud van elke grafkuil verzameld tot alle grafkuilen zijn geruimd. Vervolgens kunnen de resten uit de grafkuilen worden verzameld en naar de locatie van herbegraving worden gebracht.

Het is ook mogelijk om varianten **R1** en **R2** te combineren. Daarmee vervallen bijvoorbeeld de kosten voor de graafmachine onder **R2**. Afhankelijk van de snelheid waarmee een gespecialiseerd bedrijf werkt, kunnen er mogelijk meer graven per dag worden geruimd, wat kosten bespaart. Een combinatie vergt goede coördinatie, vroegtijdige afstemming voorafgaand aan de opdrachtverlening tussen het gespecialiseerde bedrijf en het archeologisch onderzoeksbureau, en een goede regievoering vanuit de gemeente.

Voor het herbegraven is vanuit archeologisch oogpunt variant **H1** het meest geschikt. Hiermee wordt recht gedaan aan het besluit van de Zusters in 1997 om alle overledenen vanuit Almelo over te brengen naar Bloemendaal. Aangezien uit archeologisch proefsleuvenonderzoek is gebleken dat sommige graven in het verleden slechts gedeeltelijk zijn geruimd, is een deel van het graf en waarschijnlijk (een deel van) het skelet nog in Almelo aanwezig, terwijl de andere helft waarschijnlijk is herbegraven in Bloemendaal. In dit verzamelgraf (of in een nieuw verzamelgraf ter plaatse) kunnen ook de overige individuen van de begraafplaats in Almelo herbegraven worden. De populatie van bewoners van het klooster is dan zoveel als mogelijk weer compleet. Het blijft natuurlijk onbekend hoeveel mensen en wie er tijdens de ruiming in 1997 en eerder en later zijn opgegraven en waar zij naartoe zijn gebracht of zijn herbegraven.

Uit gesprekken is gebleken dat herbegraven op de begraafplaats in Bloemendaal gevoelig ligt voor zowel de congregatie als de Stichting Kinderdwangarbeid Meisjes Goede Herder. Daarom is het raadzaam om met alle betrokken partijen (zie ook pagina 19) een gesprek aan te gaan om tot een geschikte locatie te komen. Met variant H2 blijft de populatie voor altijd gescheiden, maar is feitelijk niet anders dan de huidige situatie

- behoudens de locatie binnen de gemeente Almelo. Dit is dan ook vanuit archeologisch oogpunt een acceptabele variant.

Variant H3 lijkt op voorhand niet uitvoerbaar, omdat dit veel aanvullend onderzoek vergt.

Tot slot

Op basis van het archiefonderzoek, de ingeziene bronnen, interviews met getuigen, de huidige wet- en regelgeving en de ethische kant van deze zaak hebben wij een onafhankelijk advies gegeven. We menen dat dit advies recht doet aan de gevoeligheid rondom de begraafplaats en tegelijkertijd ruimte biedt voor verdere ontwikkelingen.

Het is nu aan het bestuur van de gemeente Almelo om op basis van dit rapport een besluit te nemen over de wijze van ruiming en de herbegraving.

Bijlagen

- Archiefonderzoek Overijsselacademie
 - HET VERGETEN KLOOSTERKERKHOF: Historisch onderzoek naar de begraafplaats van de Zusters van De Goede Herder in Almelo
- Uitgeschreven Register kloosterkerkhof Almelo

HET VERGETEN KLOOSTERKERKHOF

*Historisch onderzoek naar de voormalige begraafplaats
van de Zusters van De Goede Herder in Almelo (1881-2023)*

OVERIJSEL
ACADEMIE

REGIONALE GESCHIEDENIS, NEDERSAKSISCHE TAAL EN CULTUUR

Zwolle, 2024

INHOUD

Voorwoord en verantwoording	2
Hoofdstuk 1: Het kerkhof van de zusters (1881-1980)	4
Hoofdstuk 2: Het kerkhof bedreigd (1980-1997)	9
Hoofdstuk 3: Onvolledig geruimd (19997-2023)	13
Samenvatting en conclusies	17
Bijlagen	20
<i>Tijdlijn</i>	21
<i>Register begraven personen</i>	24
<i>Situatieschets kloosterkerkhof</i>	43
<i>Interviews met betrokkenen</i>	44

VOORWOORD EN VERANTWOORDING

In oktober 2023 vond een inventariserend veldonderzoek plaats op het perceel van het voormalige kloosterkerkhof van de Zusters van De Goede Herder, aan de Vriezenveenseweg in Almelo. Archeologen troffen bij het graven van drie proefsleuven de stoffelijke resten van enkele overleden personen aan, evenals enkele objecten die destijds mee het graf in gingen. De ontdekking was voor de gemeente Almelo aanleiding om Het Oversticht nader onderzoek te laten verrichten naar de begraafplaats van De Goede Herder.

De Overijsselacademie heeft van Het Oversticht de opdracht gekregen om een historisch onderzoek uit te voeren naar de ontwikkelingen op de voormalige begraafplaats sinds de aanleg in 1881. De misstanden binnen de kloosters van De Goede Herder (de uitbuiting en het misbruik van de meisjes) zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Twee onderzoekers van de Overijsselacademie (Kees Dinkla en Marco Krijnsen) hebben het onderzoek in de periode januari-mei 2024 uitgevoerd. Ze raadpleegden relevante archiefstukken op meerdere plekken in het land, onder andere in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, bij de Frentrop Stichting en bij de gemeente Almelo. Ook werd een bezoek gebracht aan Bloemendaal, de hoofdvestiging van de congregatie Zusters van de O.L.V. van de Goede Herder. Hier bevindt zich het kerkhof waar een deel van de in Almelo begraven personen in 1997 is herbegraven. Naast het raadplegen van documenten spraken de onderzoekers getuigen die betrokken waren bij de begraafplaats van De Goede Herder in Almelo, dan wel bij het herbegraven van de stoffelijke resten in 1997 in Bloemendaal.

Dit onderzoeksrapport is een reconstructie van de gebeurtenissen van 1881 tot en met 2023, op basis van geschreven en mondelinge bronnen, gevolgd door een samenvatting met de belangrijkste bevindingen. Aanvullende informatie is opgenomen in de bijlagen, met daarin onder meer het register van de 218 in Almelo begraven personen, een reconstructie van de indeling van het kerkhof en een tijdlijn met de belangrijkste gebeurtenissen.

Kees Dinkla en Marco Krijnsen, publiekshistorici van de Overijsselacademie

Zwolle, 16 mei 2024

1776-11
Van

Herrn Burgemeister & Rathherren
der Gemeinde: Stadt Almelo

De ondergetekende overste in het gestult d. Goede
Wender, gelegen aan de graving van Almelo naar Wierden, en
onder de gemeente Stadt Almelo, neemt de vrijheid zich
tot W. H. te wenden, namens den eigenaar Jan Meier
Hermannus Dastner, aanvinnend te Almelo, met bekrift
110700k.

dat door W. H. vergunning mocht worden verleend om
den gedreete grond, Zuidw. N. W. van genoemd gestult
te plaatsen op een afstand van ongeveer 120 Meters
gelegen, te mocht omrichten tot bevoeringplaats, uitsluitend
te behoeven van mestbedrued gebruik.

Het perceel dat voor dit doel bestemd is
heeft een vlakke oppervlakte van 6 Are. 80 Centiare;
is ruim 220 meters breedte van bovengenoemde graving
gelegen, en wordt door geene andere gebouwen in dat omstreken
beperkt, tenzij door de Kortenvoet op een afstand van ±
340 Meters.

Het is kadastraal bekend als een Wettelijk
afgepaard gedeelte van een perceel Weiland, onder de gemeente
Stadt Almelo Sectie No 2397, geheel groot
56 are, en zal swaaiwer door een slot van het overzij
worden afgescheiden.

Zij verzoekt dat er geen redenen
aanwijzen zullen zijn, die aan haar
wegeert mocht in de weg staan,
en sluit zich derhalve met een
gunstige dispositie

A. Meier Overste
H. Euphorasia Schaeferhoff

Respect de gaus Wender.
Gemeente Stadt Almelo.
de 2 November 1881.

Het kerkhof van de zusters (1881-1980)

De rooms-katholieke congregatie van Onze Lieve Vrouw van Liefde van de Goede Herder ontstaat in 1835 in de Franse stad Angers. Oprichtster is zuster Maria Euphrasia Pelletier. Vanuit Frankrijk worden kloosters gesticht in de hele wereld. Ook in Nederland, waar de Zusters van de Goede Herder in 1860 een eerste tehuis voor de opvang van ‘misdeelde verwaarloosde en ontspoorde meisjes’ openen in Zoeterwoude.¹ Daarna volgen kloosters in andere plaatsen.

In 1876 strijkt de congregatie ook neer in Almelo, al heeft die gebeurtenis een eigen geschiedenis. Initiatiefnemer zijn drie zusters van het klooster De Goede Herder in Münster. Ze zoeken een toevluchtsoord voor de leden van hun geloofsgemeenschap. De zusters worden namelijk uit Duitsland verdreven als gevolg van de zogeheten *Kulturkampf*, de strijd van rijkskanselier Bismarck tegen de rooms-katholieke kerk. Door de bijzondere ontstaansgeschiedenis maakt het Almeloze klooster in deze eerste periode deel uit van de Duitse provincialaat van de congregatie van De Goede Herder. Dit in tegenstelling tot alle andere kloosters van De Goede Herder in Nederland, die vallen onder het Nederlandse provincialaat.

Het nieuwe onderkomen van de Duitse zusters in Nederland wordt een villa met boerderij en 22 hectare grond aan de Vriezenveenseweg in Almelo, die de zusters kopen van ondernemer Egbert Kunst. Een kamer van deze zogeheten Villa Alexandra doet de eerste jaren dienst als kapel. Op 28 augustus 1876 draagt deken F.H.A. Reijgers van Almelo hier een mis op ter gelegenheid van de eerstesteenlegging voor de uitbreiding. Die datum geldt sindsdien als officiële stichtingsdatum van klooster De Goede Herder in Almelo. Ruim een jaar later komen de eerste twaalf verpleegden over vanuit Duitsland. Ze worden vergezeld door de nieuwe moeder-overste van het klooster, Maria van de Heilige Euphrasia Schaefferhoff.²

De eerste begrafenis

Al vrij snel ontstaat de behoefte aan een eigen kerkhof op het kloosterterrein. Overste Maria richt daartoe op 2 november 1881 een verzoek aan het college van burgemeester en wethouders van Ambt Almelo. Ze vraagt toestemming om een perceel van 6 are en 80 centiare (680 m²) in te richten als begraafplaats. Het is een ‘afgepaald gedeelte’ van een perceel weiland, op 220 meter westelijk van de Vriezenveenseweg³ Ruim een week later, op 10 november 1881, komt er groen licht van het gemeentebestuur.⁴ De eerste begrafenis vindt al

¹ J. Exalto en A. van Renssen. *Zusters van de Goede Herder (1945-1975): Bronstudie 4 bij het sectierapport geweld in de residentiële jeugdzorg (1945-heden)*. Amsterdam, 2019 (pag. 4).

² H. Holtmann. ‘Het klooster de Goede Herder’ in het periodiek *Stad en Ambt*, juli 2000 (pag. 6).

³ Het archiefstuk bevindt zich in het archief van de gemeente Almelo (inventarisnummer onbekend).

⁴ Deze informatie is afkomstig uit het register ‘Kerkhof van het liefdesgesticht de Goede Herder Almelo’, geraadpleegd in klooster Euphrasia in Bloemendaal. In het archief van de gemeente Almelo is wel de aanvraag

kort daarna plaats. De 18-jarige 'verpleegde' Henriette Claassen uit Rotterdam (een van de minderjarige meisjes die hier worden opgevangen) wordt begraven op 25 november 1881.

De moeder-overste houdt in een boekje bij wie er op welke datum is overleden, wat de hoedanigheid van de overleden persoon is (rector, zuster of verpleegde) en op welke plek het graf van de overledene te vinden is. Dat laatste wordt in deze eerste periode van het kerkhof slechts globaal beschreven in het register. Oriëntatiepunt is een groot kruis midden op het kloosterkerkhof. Zo ligt Henriette Claassen 'links aan de noordzijde van het Kruis'. Het graf van Dorothea Wolf (zuster Magdalena, overleden op 7 februari 1883) is te vinden 'aan de linkerhand van het Kruis'. Voor de rector van de kloostergemeenschap, die aan de overkant van de Vriezenveenseweg woonde, is een aparte plek gereserveerd. Het graf van rector Georgius Hendricus van der Meulen (overleden op 12 april 1892) ligt op het kerkhof 'in den middelweg aan de voet van het Kruis' en heeft een marmeren kruis. De overige kruisen zijn nog van hout.⁵

Uitbreiding kerkhof

In 1919 wordt de begraafplaats uitgebreid tot een oppervlakte van 903 m².⁶ Er liggen tot dat moment 93 personen officieel begraven, aldus het register van de moeder-overste. Het grote Christuskruis wordt vanwege de uitbreiding verplaatst naar het middelste pad en komt te staan tussen het oude en nieuwe deel van het terrein. De 93 bestaande graven liggen, zo meldt het register, aan de linkerkant van het kruis.⁷

De op 27 augustus 1919 overleden verpleegde Elisabeth Hendrika Josefina Zeegers (Innocentia) wordt als eerste op het nieuwe stuk begraven, aan de rechterhand van het Kruis. Onduidelijk is de status van de kindergraven, waarvan het register melding maakt. De overste noteert dat er aan de ene kant van het kerkhof 'zeven kindergraven in elke rij' liggen. Ook aan de andere kant, bij het graf van Innocentia, bevinden zich kindergraven. Wat hieronder wordt verstaan, vermeldt het register niet.

Niet alle overledenen worden begraven op het kloosterkerkhof. Gertrudis van Dongen, een verpleegde uit het Noord-Brabantse Dongen, ontsnapt op 23 december 1920 uit het gesticht van De Goede Herder in Almelo. Haar dode lichaam spoelt op 13 februari 1921 aan op de oever van de Regge bij Ommen. In die plaats wordt ze ook begraven. Niet in gewijde grond, zo noteert de overste van De Goede Herder in het register.

Drie soorten zusters

Het kerkhof van De Goede Herder in Almelo is bedoeld voor de leden van de kloostergemeenschap aan de Vriezenveenseweg, die bestaat uit de rector, de zusters en de verpleegden (de meisjes die hier worden opgevangen). De zusters zijn ingedeeld in drie

voor het kerkhof gedocumenteerd, maar niet de officiële goedkeuring door het college van B en W van Ambt Almelo. Krachtens de op dat moment geldende Begrafeniswet konden bijzondere begraafplaatsen zoals het kloosterkerkhof met verlof en onder toezicht van burgemeester en wethouders worden aangelegd.

⁵ Voor een volledig overzicht van de begraven personen: zie het register op pag. 24.

⁶ In de grondtransactie van 1987 is sprake van een oppervlakte van 895 m².

⁷ Rector Joseph Lokin wijdt het nieuwe stuk van de begraafplaats in op 25 april 1919, zo meldt het register van de begraafplaats.

verschillende categorieën. De rector is de (mannelijke) priester die verantwoordelijk is voor de zielenzorg binnen het klooster, bijvoorbeeld bij diensten en begrafenissen. De rector woont in het rectorshuis buiten het kloosterterrein, aan de Vriezenveenseweg 207.

De dagelijkse leiding is in handen van de Zusters van De Goede Herder, ook wel de 'Moeders' genoemd. Ze gaan gekleed in een wit habijt met een blauw koord, een wit scapulier (hoofdkap), een zwarte sluier, witte kousen en bruine open sandalen. Onder hen vallen de 'zusters van het kruis' (de Magdalena's) en de zusters Auxiliares. Deze twee categorieën bestaan uit oud-verpleegden van De Goede Herder, meisjes die hier eerder naar toe zijn gestuurd en niet meer terug willen naar de reguliere maatschappij. De Magdalena's dragen een bruin habijt met zwarte hoofdsluier, de Auxiliares gaan gekleed in het zwart.⁸

De verpleegden zijn minderjarige meisjes van 14 tot 21 jaar, veelal van katholieke huize. Dat ze naar het internaat in Almelo zijn gestuurd, kan twee redenen hebben: hun ouders zijn uit de ouderlijke macht ontheven of ontzet, óf het gaat om zogenoemde 'regeringskinderen'. Die laatste groep is ter beschikking van de regering gesteld na een veroordeling wegens een misdrijf, vaak diefstal.⁹

Duitse militair

Op 3 april 1945 wordt op het kloosterkerkhof een persoon begraven die niet tot de gemeenschap van De Goede Herder behoort. Het is de Duitse militair Johan Gorkowski, die op 30 maart 1945, kort voor de bevrijding, is omgekomen in Wierden. Dat hij bij De Goede Herder zijn laatste rustplaats krijgt, heeft mogelijk te maken met het feit dat het klooster nog altijd onder de Duitse congregatie valt en door Duitse zusters wordt geleid. Bovendien is Gorkowski katholiek. Op 8 juli 1948 wordt zijn lichaam door de militaire politie opgegraven om elders herbegraven te worden, zo meldt het boekje van de moeder-overste, op een 'algemeen kerkhof voor Duitsers'.¹⁰

Misstanden

De Nederlandse overheid wil na de Tweede Wereldoorlog Nederlandse meisjes niet langer laten opvoeden door Duitse zusters. Daarom wordt het tehuis van De Goede Herder in Almelo in 1949 overgedragen aan het Nederlandse provinciaal (provinciebestuur) van de congregatie. Het complex aan de Vriezenveenseweg breidt daarna steeds verder uit. Het internaat (ook wel Villa Alexandra genoemd) krijgt in 1952 tien nieuwe groepskamers, elk geschikt voor tien meisjes. Daarnaast beschikt het kloostercomplex over een wasserij annex strijkerij en een naaiatelier, waar de meisjes werk verrichten onder toezicht van de zusters. Dat gaat niet zachtzinnig. Van de vijf instellingen van De Goede Herder in Nederland heeft het tehuis in Almelo het strengste regime. Pas jaren later komen de misstanden naar buiten.¹¹

De meeste meisjes van De Goede Herder wonen en werken op het kloosterterrein. Maar vanaf 1941 is er binnen het Almelse internaat ook een zogenoemde 'overgangskamer'. Daar wonen

⁸ Exalto, pag. 27.

⁹ Idem, pag. 15.

¹⁰ Deze informatie is afkomstig uit het register 'Kerkhof van het liefdesgesticht de Goede Herder Almelo', geraadpleegd in klooster Euphrasia in Bloemendaal.

¹¹ Onderzoekers Guus Heerma van Voss en Mijke Houwerzijl van de Tilburg University concluderen in hun rapport 'Gedwongen arbeid bij De Goede Herder' in 2019 dat er in de tehuizen van de congregatie (zeker ook in Almelo) sprake was van dwangarbeid.

acht meisjes die buiten het terrein mogen werken. De voorziening groeit in 1953 uit tot een tehuis voor werkende meisjes onder de naam Sancta Euphrasia. Het huis bevindt zich aan de Ootmarsumsestraat in Almelo en biedt onderdak aan achttien meisjes van 14 tot 20 jaar. Het wordt in 1966 overgedragen aan de Stichting Welkom, een katholieke hulpverleningsorganisatie. De maatregel is noodzakelijk omdat er onvoldoende nieuwe zusters zijn ingetreden om de zorg voor de meisjes te kunnen continueren.

Nieuwe kapel bij begraafplaats

In 1956 wordt tussen de Vriezenveenseweg en het kerkhof een nieuwe kapel gebouwd en het internaat uitgebreid (*zie foto*). De luchtfoto van dat jaar laat de omvang van het complex goed zien, inclusief de witte palen voor de waslijnen van de wasserij. Het kloosterkerkhof met daarbij een vijver ligt iets verwijderd van de bebouwing.

Luchtfoto van 1956 van het kloosterterrein aan de Vriezenveenseweg. Linksboven het kerkhof. Rechts in het midden (achter de oude villa) de witte palen van de waslijnen.

De laatste begrafenis

De vergrijzing van de kloostergemeenschap en de verdergaande professionalisering van de jeugdzorg brengen in de jaren zeventig en tachtig grote veranderingen teweeg. Veranderingen

die ook gevolgen hebben voor het kloosterkerkhof in Almelo. Direct gevolg van de vergrijzing is dat het aantal graven toeneemt. Kennelijk zien de kruisen op de graven er niet allemaal hetzelfde uit, want op 21 maart 1973 geven de zusters, geholpen door enkele meisjes, de begraafplaats een opknapbeurt. “De verschillende soorten kruisen zijn vervangen door allemaal dezelfde voorzien van ’n naamplaatje en nu ook op elk graf ’n plant of ’n conifeer”, meldt de kroniek van De Goede Herder in Almelo.¹²

Internaat De Goede Herder wordt in 1971 omgevormd tot vakinternaat Huize Alexandra, waar ook niet-geestelijke groepsleiders hun intrede doen. Dat laatste is onontkoombaar, aangezien lang niet alle zusters beschikken over de benodigde papieren voor deze specifieke vorm van jeugdbescherming. In 1978 telt de kloostergemeenschap in Almelo slechts 23 zusters, van wie er nog zes betrokken zijn bij het internaatwerk.¹³

Een nieuwe stap is de oprichting van een school voor de meisjes van het internaat. In 1978 start de ZMOK-school Hollander Graven (ZMOK staat voor: zeer moeilijk opvoedbare kinderen) in enkele lokalen van het internaat Huize Alexandra. Het merendeel van de leerlingen is afkomstig van Huize Alexandra. De school staat onder auspiciën van de katholieke onderwijsstichting Sint Monica. Ook hier hebben de zusters dus niet langer directe bemoeienis mee.

Op 27 januari 1980 overlijdt Maria Josephina Dopp, in het klooster bekend als zuster Fortunata. Kort daarna wordt ze begraven op het kloosterkerkhof. Haar naam staat als allerlaatste (nummer 218) op de lijst met overleden personen in het register. Sinds de ingebruikname van het kerkhof in 1881 zijn op de begraafplaats in totaal 218 personen ter aarde besteld, van wie er eentje (de Duitse militair) later elders is herbegraven. Na de begrafenis van zuster Fortunata verlaten de laatste negen zusters van De Goede Herder de villa aan de Vriezenveenseweg. Ze verhuizen naar het Molenkampspark 30 in Almelo. Een aantal van hen blijft nog enkele jaren werken bij Huize Alexandra om daarna te verhuizen naar andere kloosters van De Goede Herder in Nederland.

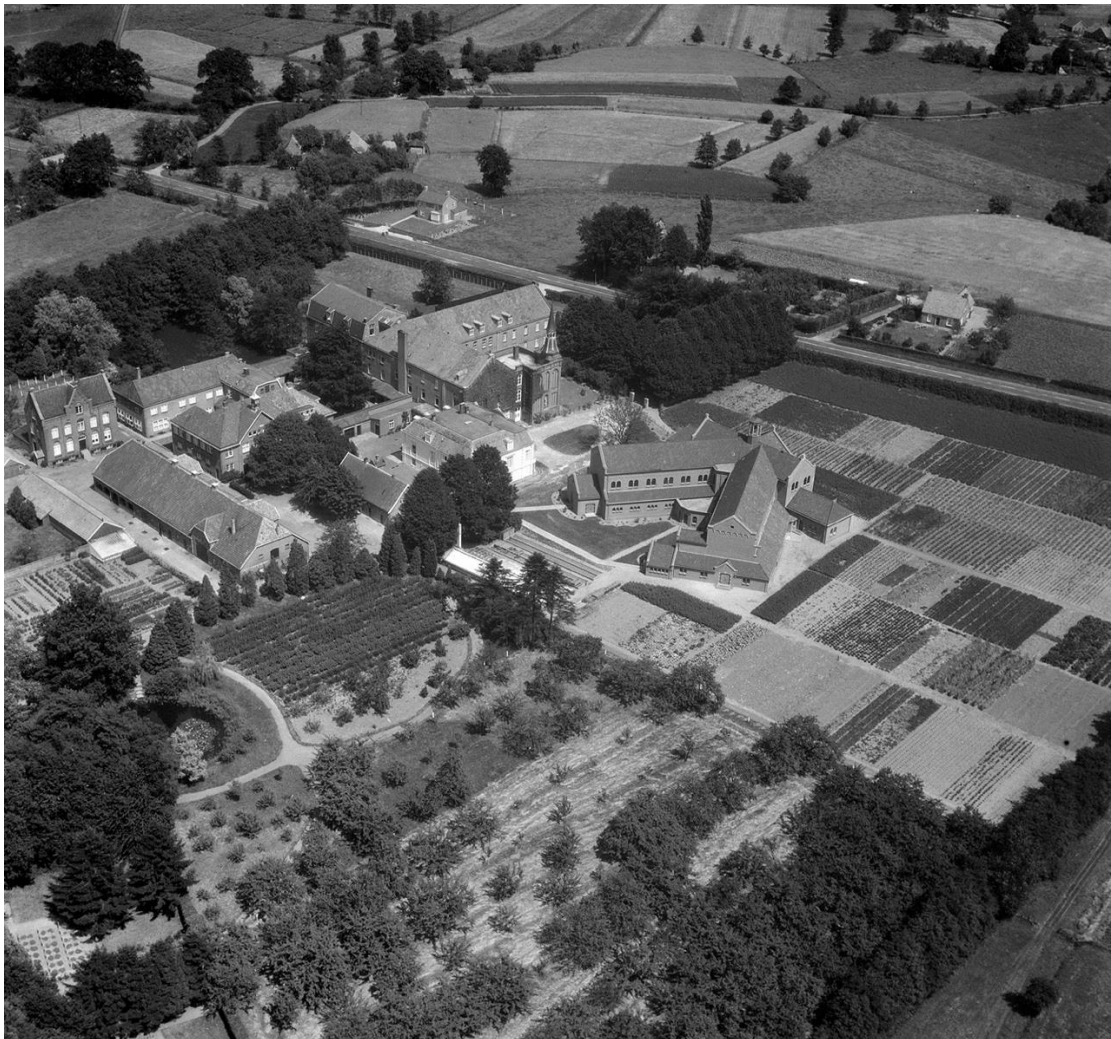
¹² Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven Sint Agatha, Archief Zusters van de Goede Herder (voortaan: ADGH), inv. nr. 805: Annalen van klooster De Goede Herder in Almelo, 1875-1984.

¹³ W.G. Bonthuis, Het oude mystiek rond het klooster De Goede Herder (Almelo, 2000). Pag. 22.

Het kerkhof bedreigd (1980-1997)

De Nederlandse congregatie van Onze Lieve Vrouw van Liefde van De Goede Herder telt meerdere kloostergemeenschappen. Naast Almelo zijn er kloosters in Zoeterwoude/Leiderdorp, Bloemendaal, Velp en Tilburg/Someren. Ze hebben allemaal een zelfstandig bestuur en beheer. Onroerend goed, inclusief de begraafplaats, is eigendom van het betreffende klooster. Maar in 1980 verandert dat en vindt er een centralisatie plaats. Het onroerend goed gaat naar het Nederlandse provinciebestuur van de congregatie.

Het maakt de situatie vrij gecompliceerd, zeker in Almelo. Er is vanaf nu sprake van een stichting De Goede Herder (met een centraal bureau in Lisse, later Bloemendaal) en een congregatie De Goede Herder (in Bloemendaal). De stichting, die huurt van de congregatie maar ook eigen gebouwen bezit, is onder meer verantwoordelijk voor het meisjesinternaat Huize Alexandra in Almelo.

Luchtfoto van het kloosterterrein in 1957. Linksonder een deel van het kerkhof.

Omgeven door gebouwen

De bouwkundige staat van het internaat laat al jaren te wensen over. Nieuwbouw is dringend gewenst. Die is gepland op de plek van de kapel, die zal worden afgebroken. Om de nieuwbouw van het meisjesinternaat mogelijk te maken, is een grondruil nodig tussen de congregatie van De Goede Herder (de zusters) en de stichting De Goede Herder (de koepelorganisatie voor het internaat). Deze transactie vindt plaats op 13 juni 1983.¹⁴ De stichting staat een perceel (met het kadastrale nummer 1550) af aan de zusters en krijgt er een perceel voor terug (nummer 1552) om te kunnen bouwen. Vooruitlopend op de grondruil heeft de congregatie al de kapel laten slopen in april 1983.

Het terrein aan de Vriezenveenseweg is nu klaar voor de bouwwerkzaamheden, die ruim een jaar in beslag nemen. Op 27 september 1985 kan het nieuwe complex van het meisjesinternaat in gebruik worden genomen. Het bestaat uit drie paviljoens en een staf-/dienstengebouw. Aan de achterkant van de gebouwen, op enkele tientallen meters afstand, ligt het kerkhof, nog altijd eigendom van de congregatie.

Daarna kondigt de volgende bouwactiviteit zich aan. In dit geval zal deze plaatsvinden dichtbij het kerkhof. Het gaat om het nieuwe gebouw van de ZMOK-school Hollander Graven. De school moet het sinds de start in 1978 doen met enkele lokalen in het oude internaat. Een eigen schoolgebouw voor de leerlingen, die hoofdzakelijk afkomstig zijn van Huize Alexandra, is al die jaren al een wens. In 1985 worden hiervoor de voorbereidingen getroffen. De gemeente Almelo koopt op 20 november in dat jaar een deel van perceel 1785 van de congregatie om de school te bouwen. Het gaat om een stuk grond van 5.003 m². Het overgrote deel van perceel 1785 blijft in handen van de congregatie. Hierop staat ook het voormalige kerkhof, dat pal naast het toekomstige schoolgebouw ligt.

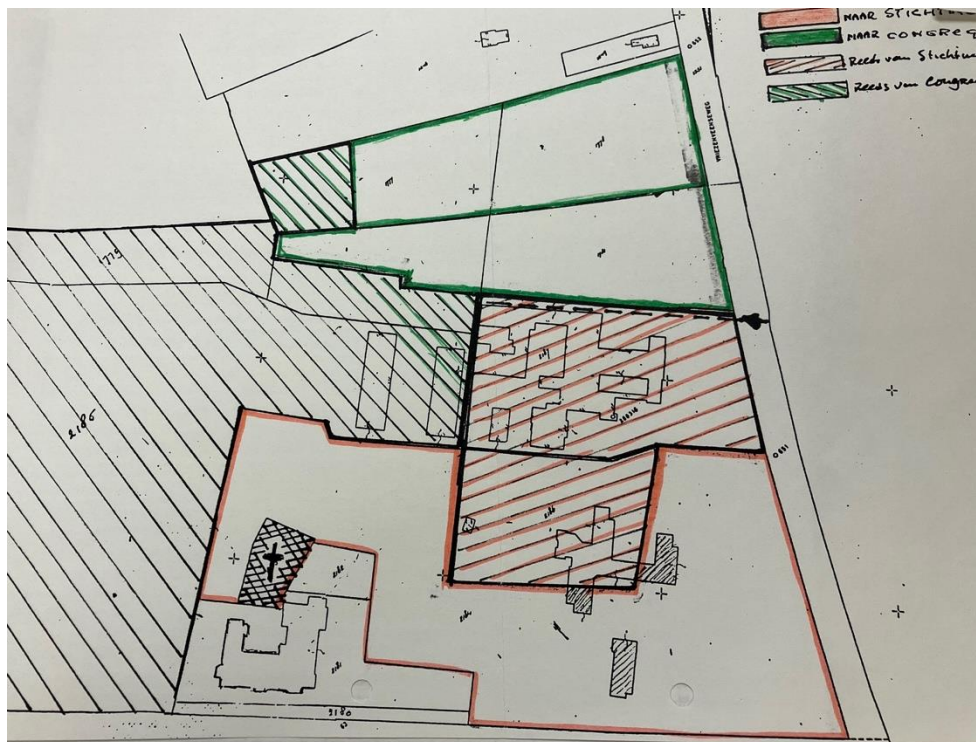
Nieuwe eigenaar kerkhof

Terwijl de nieuwe Hollander Graven-school wordt gebouwd, staan de zusters van de congregatie opnieuw een deel van hun bezit in het gebied af. Op 23 november 1987 verkopen ze een stuk grond van 800 m² aan de gemeente om de aanleg van een sportvoorziening voor de school mogelijk te maken. Het perceel (kadastraal nummer 2182) grenst direct aan het voormalige kerkhof. Daarom wordt in de overeenkomst een extra bepaling opgenomen. De gemeente is verplicht om te zorgen voor een goede afrastering aan de noord-, oost- en westzijde van het perceel. Een hekwerk met een hoogte van 1,50 meter, met daarboven drie puntdraden, zodat leerlingen niet zomaar op de begraafplaats kunnen komen.¹⁵

Vier dagen na deze transactie, op 27 november 1987, komt de congregatie een tweede grondruil overeen met de stichting De Goede Herder. De begraafplaats gaat dan officieel over naar de stichting. Onderdeel van de overeenkomst is de verplichting om het kerkhof te onderhouden en in goede staat te houden zolang het kerkhof bestaat. De stichting mag als nieuwe eigenaar zelf niet begraven op het kerkhof. De leden van de congregatie, de zusters dus, behouden het recht om het kerkhof te bezoeken. Mocht de stichting de grond van het kerkhof ooit willen verkopen, dan moet deze verplichting aan de nieuwe eigenaar worden opgelegd.

¹⁴ ADGH, inv. nr. 1649.

¹⁵ ADGH, inv. nr. 1929.

Tekening uit de acte voor de grondruil tussen congregatie en stichting De Goede Herder in 1987. Het perceel van het kerkhof (met kruis) gaat naar de stichting.

Bang voor de kruisen

Op 11 december 1987 kan de nieuwbouw van de ZMOK-school Hollander Graven eindelijk in gebruik worden genomen. Voor de groepsleerkrachten en leerlingen is het een flinke vooruitgang. Maar de nieuwe plek heeft ook een groot nadeel, blijkt al snel. Vanuit de klaslokalen kijk je uit op het naastgelegen kerkhof van De Goede Herder. De tientallen witte kruisen op de graven zijn goed zichtbaar en veroorzaken onrust bij de leerlingen. Het hekwerk van 1,50 meter hoog verandert daar niets van.

Op een dag in 1988 of 1989 krijgt de tuinman van De Goede Herder van hogerhand de opdracht om het kerkhof bovengronds te ruimen. Hij heeft nog altijd de zorg over de grond van de congregatie. De 60 tot 70 kruisen worden verwijderd en verdwijnen in de container.¹⁶

De villa brandt af

Door de verhuizing van het internaat Huize Alexandra naar de nieuwbouw staat het andere deel van het gebied leeg. Het is de plek met de oude villa, waar de eerste zusters in 1876 neerstreken. De boerderij, waar in vroegere jaren koeien en varkens werden gehouden, maakt een verwaarloosde indruk. Dat geldt ook voor de inmiddels overwoekerde moestuinen en sportvelden.

De congregatie is nog eigenaar van dit terrein en besluit tot verkoop over te gaan via een openbare veiling op 17 mei 1989. Voor 1.412.500 gulden gaat het onroerend goed naar een ondernemer uit Almelo, die het terrein wil herontwikkelen.¹⁷ Het gebouwencomplex wordt daarna door vernielingen en kleine brandjes flink aangetast. Op 29 november 1989 valt de

¹⁶ Gebaseerd op de getuigenverklaring van de tuinman van Huize Alexandra (zie pag. 45).

¹⁷ Deze acte voor de veiling van 17 mei 1989 is ingezien in het archief van de gemeente Almelo, d.d. 8-2-2024.

majestueuze villa Alexandra ten prooi aan de vlammen. Een jaar later neemt het COA op deze plek een asielzoekerscentrum in gebruik voor de opvang van enkele honderden nieuwkomers.

Nieuwe eigenaar kerkhof

Ook op het gedeelte van Huize Alexandra vinden grote veranderingen plaats. Het meisjesinternaat is na twaalf jaar alweer toe aan nieuwbouw. Dat hangt mede samen met de veranderende eisen voor de opvang van deze specifieke doelgroep. Huize Alexandra is intussen een justitiële gesloten instelling geworden voor meisjes met ernstige gedragsstoornissen. Verantwoordelijk voor de begeleiding is de Frentrop Stichting, die per 1 januari 1995 het stokje overneemt van stichting De Goede Herder.

In aanloop naar de overdracht realiseert het bestuur van De Goede Herder zich wel dat er ook nog een kerkhof wordt overgedragen. Tijdens de bestuursvergadering van 21 januari 1994 herinnert zuster Benedict hieraan, zo blijkt uit de notulen. Ze verzoekt om 'een passende afwikkeling van zaken'. De interim-directeur van Huize Alexandra 'zal deze kwestie onderzoeken'. Wat de uitkomst van dat onderzoek is, wordt niet duidelijk.¹⁸

¹⁸ ADGH, inv. nr. 1636.

Onvolledig geruimd (1997-2023)

De situatie rondom het kloosterkerkhof is begin 1997 als volgt. Het kerkhof is op het terrein aan de Vriezenveenseweg niet meer als zodanig herkenbaar, omdat alle kruisen en grafstenen zijn verwijderd. De voormalige begraafplaats is overwoekerd door groen en ligt naast de school voor speciaal onderwijs (voorheen de Hollander Gravenschool, nu de Lakestenen). Een 1,5 meter hoog hek scheidt het kerkhof van het schoolterrein. Eigenaar van de grond is sinds twee jaar de stichting Frentrop/Jongerenhuis Harreveld, de bestuursorganisatie van het meisjesinternaat Huize Alexandra.

Op 18 maart 1997 krijgt de secretaresse van directeur M.A.C. de Beer van Jongerenhuis Harreveld een telefoontje van Broeder Hubertus de Graaff van stichting De Goede Herder. Diens stichting was eerder verantwoordelijk voor het kloosterkerkhof in Almelo en heeft die zorg overgedragen aan Frentrop/Harreveld. De Graaff maakt zich zorgen over de staat van het kerkhof op het terrein van Huize Alexandra. Kennelijk heeft hij verontrustende geluiden hierover gehoord en dat is voor hem nu reden om contact te leggen.

Harreveld-directeur De Beer klimt diezelfde dag nog in de pen. In een brief aan De Graaff schrijft hij over bouwwerkzaamheden die het kerkhof 'ongemoeid' laten. Wel is het terrein volgens hem sterk verwaarloosd. "Om deze reden heb ik gemeend dat de rommel van kapotte hekwerkjes e.d. geruimd moet worden. Ook zal er gesnoeid moeten worden. Ik heb de opdracht gegeven om een aantal boompjes, die gesnoeid moeten worden en zich op het kerkhof bevinden, boven de grond af te zagen zodat de graven ongemoeid blijven. Verder zal er grond aangevoerd worden om kuilen te egaliseren. Kortom het achterstallige onderhoud wordt ingehaald. Overigens ben ik me wel aan het oriënteren omtrent het kerkhof op langere termijn."¹⁹

Besluit om te ruimen

Frentrop/Harreveld heeft de plicht om het voormalige kerkhof te onderhouden, zo is officieel vastgelegd. Die verplichting dateert van 1987. Toen stond de congregatie van De Goede Herder de grond van het kerkhof af aan stichting De Goede Herder. Met de overname van Huize Alexandra naar Frentrop/Harreveld is die onderhoudsplicht overgegaan naar de nieuwe eigenaar. Onderdeel van de overeenkomst destijds was dat de zusters het recht behouden om het kerkhof te bezoeken. Er is dus nog altijd een lijntje met de congregatie.

Dat laatste is de reden dat het kerkhof op de agenda staat van het Provinciaal Zusters van De Goede Herder, het bestuursorgaan van de congregatie. Op 14 mei 1997 komt het bestuur bij elkaar om onder andere hierover te praten. Volgens de notulen van de vergadering constateren de bestuursleden dat het kerkhof in Almelo niet wordt onderhouden. "Men heeft zonder overleg hekken verwijderd en bomen en struiken gerooid." Het plan is daarom om de stoffelijke resten van Almelo naar Bloemendaal over te brengen voor een herbegravenis.²⁰

¹⁹ ADGH, inv. nr. 1636.

²⁰ Idem.

Te ruimen graven: 218

De Provinciaal Overste van De Goede Herder gaat op zoek naar een partij die deze klus kan oppakken. Het gaat om de menselijke resten van 218 personen, het aantal dat vermeld staat in het officiële register van het kloosterkerkhof.²¹ De Provinciaal Overste komt uit bij een Almelose ondernemer, die het ruimen wel wil uitvoeren en op 21 augustus 1997 een offerte voor de werkzaamheden opstelt. Hij baseert zich op een ontmoeting met de zuster van De Goede Herder in Almelo, die hem op het terrein aan de Vriezenveenseweg de plek van het kerkhof aanwijst. Bovengronds is er niets meer van te zien: het is een vlak groen stuk grond van ongeveer 90 bij 40 meter. De ondernemer raamt de totale kosten voor de operatie op 11.994 gulden. Daarvoor levert hij ook twaalf lijkhoezen en een lijkkest voor het vervoer van de menselijke resten van Almelo naar Bloemendaal. Verder zijn de kosten voor vergunningen en administratie inbegrepen: 100 gulden.²² Op 2 september schrijft de Provinciaal Overste dat ze akkoord gaat met de offerte ‘voor het ruimen, overbrengen en herbegraven van alle overledenen’ van het Almelose kloosterkerkhof.²³

Weinig stoffelijke resten

Medio september begint de grafruimer aan zijn klus. Hij voert het werk uit met een kraanmachinist, die voorzichtig graaft tot een diepte van 1.30 meter. Dat is iets dieper dan de 1.20 meter die de Wet op de lijkbezorging voorschrijft voor een enkel graf. Alle grond wordt gezeefd, waarna de menselijke resten (botten en schedels) in een big bag worden bewaard. De werkzaamheden nemen enkele dagen in beslag, waarbij ook buiten het aangewezen gebied wordt gegraven. De ondernemer besluit daartoe, omdat er iets gekst aan de hand is. De hoeveelheid gevonden stoffelijke resten is veel kleiner dan verwacht zou mogen worden van de 218 graven waarover de Provinciaal Overste sprak. De big bag met botten en schedels zit slechts half vol, amper een halve kuub.²⁴

Ook de tuinman van de kloosterbegraafplaats in Bloemendaal verbaast zich over de geringe hoeveelheid menselijke resten die hij in september 1997 van de Almelose grafruimer in ontvangst neemt. Hij heeft de opdracht gekregen om een extra groot verzamelgraf te graven. Een graf van 2 bij 2 meter. Het blijkt achteraf veel te groot. De menselijke resten worden niet verder onderzocht. Onduidelijk blijft welke personen zijn herbegraven, en ook hoeveel.²⁵ Het graf krijgt een nieuwe grafsteen, die bij de uit Almelo meegekomen grafsteen van de in 1970 overleden rector W.A. van Beek komt te liggen (zie foto).²⁶

²¹ Zie bijlage voor het volledige overzicht van de 218 namen, pag. 24.

²² ADGH, inv. nr. 1636.

²³ ADGH, inv. nr. 1636.

²⁴ Zie ook het interview met de grafruimer op pag. 45.

²⁵ Zie het interview met de tuinman van Bloemendaal op pag. 45.

²⁶ In de correspondentie tussen De Goede Herder en Frentrop/Harreveld, ingezien in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven op 25-4-2024 wordt geen melding gemaakt van de ruiming van 1997 of andere acties op het voormalige kloosterkerkhof.

Het graf op het kloosterkerkhof in Bloemendaal, waar de geruimde stoffelijke resten van Almelo in 1997 zijn herbegraven. Ook de grafsteen van de in 1970 overleden rector van het Almelose klooster heeft een nieuwe plek gekregen.

Nieuwe verstoring

Een volgende verstoring op het terrein van het voormalige kerkhof vindt plaats in of rond het jaar 2000. Stichting de Horizon, de overkoepelende organisatie voor de school voor speciaal onderwijs op het terrein (de Lakestenen), wil een kas bouwen voor praktijklessen. Vanuit het internaat is er daarnaast behoefte aan een nieuwe manege. Beide voorzieningen worden tegelijkertijd gerealiseerd. Een deel van de paardenbak overlapt het perceel van de begraafplaats, maar dat lijkt zich op dat moment niemand te realiseren. Tijdens de aanleg van de voorziening doet op de school het gerucht de ronde dat er 'iets' is gevonden. Wat dat 'iets' precies is, wordt niet duidelijk. Het zorgt in ieder geval voor veel commotie onder het personeel en de leerlingen.²⁷

Kerkhofperceel in tweeën geknipt

Het kerkhof komt opnieuw ter sprake in 2013. Huize Alexandra heeft dan inmiddels de deuren gesloten en ook de bijbehorende school De Lakestenen is dicht. Het schoolgebouw wordt op dat moment tijdelijk gebruikt door twee Almelose basisscholen (De Weier en De Zegge). In verband met de toekomstplannen voor het terrein besluit de gemeente Almelo tot een grondruil met stichting Horizon Jeugdzorg. Op 17 oktober 2013 sluiten beide partijen een overeenkomst voor een herverkaveling, waardoor logische kavels ontstaan. Een van de stukken grond in de deal betreft een deel van kavel 2183 (die het voormalige kerkhof van De Goede Herder omvat). De gemeente krijgt van Horizon ongeveer de helft van dat perceel (538 m²). Bij de transactie wordt expliciet melding gemaakt van een beding uit 1987: de verplichting om 'zolang het kerkhof blijft bestaan' het in goede staat te houden in

²⁷ Zie de interviews met de leerkracht en de directeur school, pag. 46.

overleg met de congregatie. Het is een oude afspraak, die de stichting De Goede Herder als grondeigenaar destijds is aangegaan met de congregatie van De Goede Herder.²⁸

De herverkaveling van 2013 creëert een nieuw rechthoekig perceel met het nummer 3218 en omvat het schoolgebouw met omliggende grond. Het gevolg is wel dat het oude perceel van het kerkhof nu in tweeën wordt geknipt. Iets meer dan de helft (538 m2) maakt deel uit van perceel 3218, de overige 357 m2 hoort bij perceel 3219 (dat het merendeel van het Huize Alexandra-complex omvat).

Opnieuw stoffelijke resten

Ondanks deze voorgeschiedenis komt de (her)ontdekking van het kloosterkerkhof in het najaar van 2023 voor velen als een verrassing. Aanleiding is het onderzoek van omroep VPRO, die een tv-documentaire maakt over de meisjes van De Goede Herder. Oud-pupillen van het internaat in Almelo brengen de begraafplaats ter sprake, waarvan op het terrein aan de Vriezenveenseweg geen spoor meer te vinden is. Daarop besluit de gemeente Almelo om Laagland Archeologie een inventariserend veldonderzoek te laten verrichten.

Laagland graaft op 9 oktober 2023 drie proefsleuven van 2 bij 15 meter op de plek waar eerder het kerkhof was gesitueerd. Er worden in totaal tien graven aangetroffen. De onderzoekers vinden bij drie graven een schedel met een vrij groot houten kruis, en bij één graf de voeten. Er worden twaalf onderdelen van crucifixen aangetroffen. Naast een leeg graf blijken er ook sporen van eerdere ruimingen aanwezig te zijn. De vondsten bevestigen het eerdere vermoeden dat de officiële ruiming van 1997, in opdracht van de Zuster van De Goede Herder, niet zorgvuldig is gebeurd.²⁹

²⁸ ADGH, inv. nr. 1929.

²⁹ Inventariserend veldonderzoek – proefsleuven Huize Alexandra, Laagland Archeologie (najaar 2023), beschikbaar gesteld door de gemeente Almelo.

Samenvatting en conclusies

De onderzoekers van de Overijsselacademie hebben voor een reconstructie van de gebeurtenissen rond het kloosterkerkhof van De Goede Herder aan de Vriezenveenseweg in Almelo zowel geschreven bronnen geraadpleegd als getuigen geïnterviewd. De hieruit verkregen informatie leidt tot de volgende inzichten:

- Op het kerkhof zijn in de periode 1881-1980 minstens **218 personen begraven**, aldus het register van de begraafplaats van De Goede Herder. De overleden personen waren zusters, (oud-)verpleegden en rectoren van de kloostergemeenschap. In één geval (een in 1945 omgekomen Duitse soldaat) werd de betreffende persoon later op een plek buiten het kloosterterrein herbegraven. Over de omstandigheden of de doodsoorzaak van de 218 overleden personen is in de archieven geen informatie te vinden.
- De begraafplaats van De Goede Herder werd in 1919 vergroot van 680 m² naar 903 m² (later vastgestelde oppervlakte: 895 m²). Op dat moment waren er 93 personen begraven. Na de uitbreiding werden er 125 personen ter aarde besteld. Het is opvallend dat het beperkt vergrote kerkhof kennelijk groot genoeg was voor in totaal 218 graven, terwijl het oude deel vanwege de eerste 93 graven kennelijk te klein was geworden. Een luchtfoto van 1956 (zie pagina 9) laat zien dat de begraafplaats nog niet volledig in gebruik was. Een mogelijke verklaring is dat de congregatie in de loop van de tijd is overgegaan op **dubbele graven**, waarbij twee personen boven elkaar werden begraven. Ook de verklaring van de tuinman van Huize Alexandra duidt daarop.
- De zusters van De Goede Herder hebben in een register bijgehouden welke personen op het kloosterkerkhof zijn begraven. Niet altijd is melding gemaakt van de geboortedatum van de overledene. Evenmin is op een kaart aangegeven waar de 218 overleden personen zijn begraven. In het registeren wordt slechts een summiere aanduiding van locatie van het graf gegeven ten opzichte van het grote Christuskrus op de begraafplaats. Dit maakt de reconstructie van de indeling van het kerkhof op pagina 42 onzeker.
- In het register van de begraafplaats wordt melding gemaakt van **kindergraven**. Een aantal wordt niet genoemd. Ook is onduidelijk wat precies wordt bestaan onder kindergraven. Uit het register blijkt wel dat op het kerkhof ook minderjarige verpleegden werden begraven. Minderjarig betekende destijds: jonger dan 21 jaar. Verder verklaart de Almelse ondernemer die de ruiming in 1997 uitvoerde, dat hij destijds opvallend kleine schedels heeft opgegraven.
- Er lijkt geen sprake te zijn van een **tweede kerkhof** op het kloosterterrein van De Goede Herder, zoals in het rapport van Laagland Archeologie in 2023 is geopperd. Een luchtfoto van 1956 (zie pagina 6) geeft een scherp beeld van het volledige terrein. Linksboven op deze opname is duidelijk het kerkhof te zien. De witte objecten aan de rechterzijde lijken geen kruisen te zijn, maar palen voor waslijnen. De Goede Herder had een grote wasserij en strijkerij op het terrein. In geen enkel document in de archieven wordt melding gemaakt van een tweede kerkhof, in tekst noch op tekeningen.
- In de jaren tachtig, na het vertrek van de zusters uit Almelo, is het kloosterkerkhof **bovengronds geruimd**. De witte kruisen werden verwijderd, waardoor het perceel niet meer als begraafplaats herkenbaar was. Opdrachtgever was hoogstwaarschijnlijk de stichting Sint Monica, het bestuur van de ZMOK-school Hollander Graven.

- In september 1997 heeft de congregatie van De Goede Herder opdracht gegeven tot de ruiming van het voormalige kerkhof. Deze **ruiming** door een Almelose ondernemer is **onvolledig** geweest. De menselijke resten van hoogstens enkele tientallen personen (waarschijnlijk nog minder) zijn opgegraven en herbegraven in Bloemendaal. Deze conclusie is te trekken op basis van verklaringen van zowel de Almelose ondernemer als de tuinbaas van het kloosterkerkhof in Bloemendaal.
- De gemeente Almelo is destijds **niet ingelicht** over de ruiming van september 1997. Evenmin is – zoals de Wet op de lijkbezorging voorschrijft – het register van de begraafplaats overgebracht naar het archief van de gemeente. Het bevindt zich in het archief van de congregatie van De Goede Herder, in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha. Ten tijde van dit onderzoek was het in bruikleen gegeven aan de directeur van het klooster Euphrasia in Bloemendaal.
- Enkele getuigenverklaringen lijken te duiden op **méér ruimingswerkzaamheden** in de periode 1992-2001. Een nachtwaker van het meisjesinternaat Huize Alexandra beweert minstens één kruiwagen met botten en schedels gezien te hebben op het terrein. Dit zijn zeer waarschijnlijk de stoffelijke resten geweest die zijn gevonden bij de ruiming van september 1997. Een leerkracht van de school op het terrein (De Lakestenen) heeft het over witte schermen die het zicht op graafwerkzaamheden ter hoogte van het kerkhof moesten ontnemen. Ook deed het gerucht de ronde dat er 'iets' gevonden zou zijn. Haar verhaal wordt niet gestaafd door documenten in de archieven. In briefwisselingen en notulen tussen de congregatie en de moederorganisatie van Huize Alexandra (de Frentrop Stichting, later Horizon) wordt geen melding gemaakt van andere ruiming dan die van 1997.
- Rond of het jaar 2000 is op een deel van het perceel van het kloosterkerkhof een paardenbak aangelegd. De werkzaamheden hebben gezorgd voor een **verstoring van de grond**. Of hierbij iets is aangetroffen, is niet duidelijk. In de archieven van de Frentrop Stichting is hierover niets te vinden.³⁰ Het is wel aannemelijk dat de verklaring van de leerkracht van De Lakestenen betrekking heeft op de genoemde werkzaamheden.³¹
- Het **toezicht** op het perceel van het kloosterkerkhof is tussen 1980 (na de laatste begrafenis) en 2014 (aankoop van het perceel door de gemeente Almelo) **onvoldoende** geweest. De grond wisselde een aantal keren van eigenaar, terwijl de congregatie van De Goede Herder zich steeds verder terugtrok uit Almelo. Ook het schoolbestuur ging drie keer over in andere handen. Een complicerende situatie hierbij vormde de crisissituatie bij het meisjesinternaat Huize Alexandra in de periode 1985-1995. Er waren voortdurend spanningen tussen internaat en school, er brak onrust bij het personeel van Huize Alexandra over het gevoerde beleid, er waren beschuldigingen van seksuele intimidatie en het gedrag van enkele pupillen buiten het internaat bracht de leiding meerdere keren in verlegenheid. De focus van de directie lag op de dagelijkse gang van zaken, niet op zorgvuldig handelen ten aanzien van het voormalige kloosterkerkhof. Aan de andere kant verloor de begraafplaats de aandacht van de uit Almelo vertrokken congregatie, totdat in 1997 werd besloten de graven te ruimen.

³⁰ Op basis van raadpleging van de archieven van de Frentrop Stichting/Horizon Jeugdzorg in Voorhouten en Rotterdam, d.d. 14-5-2024.

³¹ Zie pagina 46.

- Het is vrijwel zeker dat zich **nog altijd stoffelijke resten** bevinden op het voormalige kloosterkerkhof aan de Vriezenveenseweg in Almelo. Niet alleen de onvolledige ruiming van 1997 geeft daartoe aanleiding. Ook de vondst van stoffelijke resten in oktober 2023, na het graven van drie proefsleuven tijdens het archeologisch onderzoek, duidt daarop.

Bijlagen

Tijdljn

- 1876 De Duitse zusters van De Goede Herder stichten een klooster aan de Vriezenveenseweg in Almelo.
- 1881 De congregatie vraagt en krijgt een vergunning van de gemeente Ambt Almelo voor een eigen begraafplaats ter grootte van 680 m2.
- 1919 Het kloosterkerkhof wordt uitgebreid naar 903 m2 (volgens latere kadastrale gegevens: 895 m2).
- 1949 Het klooster in Almelo, dat tot dat moment nog onder Duitse leiding stond, wordt overgedragen aan Nederlandse provincie van de congregatie.
- 1952 Het internaat krijgt 10 nieuwe groepskamers voor elk 10 meisjes.
- 1953 Er komt een tehuis voor werkende meisjes, Sancta Euphrasia.
- 1956 Start bouw kapel en uitbreiding internaat.
- 1957 Nieuwbouw internaat met kapel in gebruik genomen.
- 1966 Sancta Euphrasia (het huis voor werkende meisjes) wordt overgedragen aan stichting Welkom.
- 1971 Huize Alexandra (HA) omgevormd tot vakinternaat voor 60 meisjes van 12-20 jaar
- 1973 Oprichting stichting de Goede Herder, die het werk van de congregatie overneemt en ook lekenpersoneel voor Huize Alexandra aanneemt
Het kloosterkerkhof krijgt een opknopbeurt met uniforme kruisen voorzien van een naamplaatje.
- 1978 Start ZMOK-school Hollander Graven (voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen) binnen de muren van Huize Alexandra; het klooster telt nog ca. 23 zusters van wie er zes betrokken zijn bij het internaatwerk.
- 1979 Meisjesinternaat Huize Alexandra wordt vanaf nu geleid door een mannelijke directeur, die de vertrokken zuster Benedict opvolgt
- 1980 De laatste begrafenis op het kloosterkerkhof (zuster Fortunata) en de laatste mis in de kloosterkerk. De congregatie draagt het onroerend goed in Almelo over aan de Nederlandse Provincie van de Congregatie van Onze Lieve Vrouw van Liefde van de Goede Herder.
- 1980 De laatste negen zusters verhuizen vanuit het klooster naar Molenkampspark 30 in Almelo, het meisjesinternaat wordt volledig afgestoten aan de stichting De Goede Herder.
- 1980 Huize Alexandra krijgt van ministerie de status van behandelingstehuis voor de opvoeding van (51) meisjes.
- 1982 De gemeente Almelo koopt (een deel van) perceel 1785 van de congregatie voor verlegging van de Vriezenveenseweg.
De stichting De Goede Herder koopt voormalig rectorshuis aan overkant om te gebruiken als trainingscentrum van Huize Alexandra.
De congregatie beëindigt exploitatie boerderij van het klooster en de bijbehorende gronden worden voorlopig verpacht.
- 1983 Grondruil tussen de congregatie en de stichting De Goede Herder van perceelnummers 1550 (1777/1778) en 1552 (1779/1780). Betreft twee stukken grond van elk 7.000 m2
- 1984 De laatste zusters die nog bij Huize Alexandra werken, vertrekken; de kapel wordt gesloopt voor de nieuwbouw van het meisjesinternaat, die op 21 mei start.
- 1985 Huize Alexandra betreft op 27 september de nieuwbouw van het internaat en ressorteert vanaf nu rechtstreeks onder het ministerie van Justitie.

- Het vrijwillige karakter hulpverlening verdwijnt en de medewerkers worden justitieel hulpverlener, start crisisopvang.
- 1985 De gemeente Almelo koopt 5003 m2 van de congregatie voor bouw ZMOK-school Hollander Graven. De school komt naast het kerkhof te liggen.
- 1987 Bij de grondruil tussen de congregatie en de stichting De Goede Herder gaat de begraafplaats naar de stichting. Daarbij hoort wel de verplichting om het kerkhof te onderhouden en in goede staat te behouden zolang het kerkhof bestaat.
De gemeente Almelo koopt een perceel van 800 m2 van de congregatie t.b.v. sportterrein bij de Hollander Gravenschool, de school voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen. Dit perceel ligt pal naast begraafplaats. Onderdeel van de transactie is de plaatsing afrastering van 1,50 meter hoog.
- 1989 Het oude complex met villa, klooster, internaat en grond wordt verkocht aan twee Almelose ondernemers, een brand verwoest recreatiezaal en villa.
- 1990 Bouw van een asielzoekerscentrum op de vroegere plek van het klooster met villa, dus naast het nieuwe Huize Alexandra.
- 1992 De Almelose stichting Sint Monica draagt in het nieuwe schooljaar de Hollander Gravenschool over aan de landelijke St. Aloysiusstichting. Het personeel vertrekt van de school, die een nieuwe naam krijgt: de Lakestenen. De overgang betekent ook dat het internaat en de school een gesloten instelling worden. Dit tot teleurstelling van het onderwijspersoneel dat juist meer ziet in een open systeem. Primaat van de behandeling van de 40-60 meisjes ligt vanaf nu bij HA en niet bij de school.
- 1993 In dagblad Tubantia kondigt de directie van Huize Alexandra aan dat er een 5 meter hoog hek komt rondom het internaat en de school; ook wordt de aanleg van een kleine manege aangekondigd, die eveneens binnen het hek komt te liggen.
- 1994 Aanleg van het hekwerk en de manege. In de bestuursvergadering van de stichting De Goede Herder op 21 januari 1994 vraagt zuster Benedict om passende afwikkeling van kloosterkerkhof Almelo. De vraag houdt verband met de naderende overname door de Frentrop Stichting.
- 1995 Fusie tussen stichting De Goede Herder en de Frentrop Stichting per 1-1-1995. In de praktijk betekent het dat Huize Alexandra in Almelo en Jongerenhuis Harreveld in Lichtenvoorde samengaan onder één leiding: de Frentrop Stichting. Op 22 juni besluit het ministerie tot verbouw/nieuwbouw van het Almelose internaat voor 60 gesloten behandelplaatsen voor meisjes.
- 1996 Nieuwbouw van het internaat Huize Alexandra.
- 1997 De directeur van Frentrop Harreveld laat het verwaarloosde terrein van het kerkhof opruimen maar zegt de graven ongemoeid te laten. Het Provinciaal besluit om het Almelose kerkhof te laten ruimen en de stoffelijke resten te herbegraven in Bloemendaal. Een Almelose ondernemer krijgt de opdracht voor het ruimen van 218 graven.
- 2000 Aanleg van een nieuwe paardenbak en kas. De paardenbak komt deels over het voormalige kerkhof te liggen.
- 2011 Aankondiging van de sluiting van Huize Alexandra per 1 januari 2013.
- 2012 ZMOK-school de Lakestenen naast het kerkhof sluit de deuren per 1 mei vanwege de ontmanteling van Huize Alexandra; het gebouw wordt het nieuwe onderkomen voor de basisscholen De Weie en De Zegge.
- 2013 De gemeente Almelo en stichting Horizon Jeugdzorg komen een grondruil overeen, waarbij ook deel van kavel 2183 (het kerkhof) is betrokken. Onderdeel van de

overeenkomst is een beding uit 1987: de verplichting om het kerkhof in goede staat te houden in overleg met de congregatie.

- 2014 De gemeente Almelo koopt 2 hectare grond van Huize Alexandra voor 1 euro.
- 2016 Het COA huurt het complex van Huize Alexandra van de gemeente voor de opvang van asielzoekers.
- 2022 Oekraïense vluchtelingen worden voor een periode van maximaal drie jaar opgevangen in oude complex van Huize Alexandra.
- 2023 De gemeente zet het 3,5 hectare grote terrein aan de Vriezenveenseweg (inclusief het voormalige kerkhof te koop, met de verplichting aan de nieuwe eigenaar om er woonwijk te bouwen.
- 2023 Basisschool De Zegge vertrekt, de schoollokalen naast begraafplaats staan vanaf de zomer leeg.
- 2023 Door speurwerk van de VPRO wordt het kloosterkerkhof herontdekt en komt er een archeologisch veldonderzoek. In drie proefsleuven worden in totaal tien graven en sporen van ruïningen aangetroffen.

Register van op het kloosterkerkhof begraven personen

Het onderstaand namenoverzicht is een letterlijke weergave van het register 'Kerkhof v. h. Liefdegesticht de Goede Herder Almelo' uit het archief van de Zusters van de Goede Herder.³² In het overzicht is aan de overleden personen een van de volgende categorieën toegekend: rector (de mannelijke priester die buiten het kloosterterrein woont), Maria/religieuze (zuster of moeder) Magdalena (voormalig verpleegde die 'zuster van het kruis' is geworden), consacreerde (voormalig verpleegde die dagelijks werkt met de meisjes) of verpleegde (minderjarige pupil van het internaat).

Zalig de Dooden, die in den Heer sterven

Den 10 November van 't jaar 1881 ontving de Overste van 't Liefdegesticht de Goede Herder te Almelo, van den Heer Burgermeester van 't Ambt Almelo de vergunning een eigen Kerkhof te mogen hebben voor 't gebruik van 't Klooster.

Het Kerkhof werdt door den Hoog Eerw. Heer Deken Rijgers³³ ingezegend. Vervolgens werden er begraven.

- 1. Henriette Claassen uit Rotterdam, (verpleegde) overleden den 25 Novemb. 1881. Het graf is links aan den noordzijde van het Kruis. R.I.P.*
- 2. Dorothea Wolf (Magd. v. d. hl. Joseph) uit Erfurt (Sachsen/overleden 7 Febr. 1883. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
- 3. Euphemia Johanna Blom uit Zwolle, (Verpleegde) overleden den 3 Maart 1883. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
- 4. Maria Jordan (Maria v. d. hl. Virginia) uit Ostpruissen, overleden den 13 April 1883. Het graf is aan de rechterhand of aan de Zuidzijde aan het Kruis. R.I.P.*
- 5. Wilhelmina Meerbek (Magdalene v. d. hl. Coletta) uit Hofssenbergruissen, overleden den 29 Januari 1884. Het graf is aan de linkerhand aan het kruis. R.I.P.*
- 6. Johanna Schenkels (Verpleegde) uit Delft, overleden den 26 Mai 1884. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
- 7. Scheper (Maria v. d. hl. Felicitas) Religieuze, overleden den 26 Juni 1884. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

³² Het archief bevindt zich in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha, inventarisnummer 1094.

³³ Bedoeld wordt: deken F.H.A. Reijgers, pastoor van de St. Gregoriusparochie in Almelo.

8. *Wilhelmina Steinebach (Magdal. von der hl. Clara) uit Münster overleden den 23 Augustus 1884. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
9. *Maria van Es (Magdalene von der hl. Euphrasia) uit Hertogenbosch overleden den 27 Augustus 1884. Het graf is aan de linkerhand v. 't. Kruis. R.I.P.*
10. *Dominica van den Heuvel (Verpleegde) uit Utrecht, overleden den 24 Januari 1885
Het graf is het eerste aan den weg en de tweede rij, van de linkerzijde van het Kruis.
R.I.P.*
11. *Alida Blom uit Hoorn (Verpleegde,) overleden den 26 Mei 1885. Het graf is aan de
linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
12. *Maria Bohm uit Arensdorf Pruissen (Verpleegde) overleden den 9 October 1885. Het
graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
13. *Maria Frenking uit Heivischbeck (Pruissen). Zuster Maria v. d. hl. Theresia en
Assistente van onze Eerwaarde Moeder M. v. d. hl. Euphrasia Schäferhoff, overleden
den 25 Augustus 1886. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
14. *Josephine Block (Magdalene von der hl. Brigitta) uit Burgerwald Ostpreussen,
overleden den 7 Mai 1887. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
15. *G. J. Oldenhof uit Zwolle, (Verpleegde) overleden den 25 Mei 1887. Het graf is aan de
linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
16. *Eva Bolke (M. v. d. hl. Clara) uit Boke Pruissen, religieuse overleden den 29 November
1887. Het graf is aan de rechterzijde van het Kruis. R.I.P.*
17. *Anna Treffer uit Drensteinfurt (Pruissen), Magdalena v. d. h. Pelagia), overleden 9
Jan. 1888. Het graf is links van het Kruis.*
18. *Mathilde Schennen uit Bochum (Preus.), (Magdalena v. d. h. Agnes) overl. 7 Febr.
1888. Het graf is links van het Kruis.*
19. *Maria Evers uit Aaken (Pruissen) Marie v. d. Ho. Clotilde (Religieuze) overled; 13
Februari 1889. Het graf is aan rechterhand van het kruis.*
20. *Alida Theussen uit Bergen op Zoom (verpleegde) overleden 22 April 1889. Het graf is
aan de linkerhand van het Kruis.*
21. *Wilhelmina v. d. Linden (verpleegde) uit Utrecht. Overleden den 1. Jan. 1890. Het graf
is aan de linkerkant van het Kruis.*

22. *Rose Grünerwald uit Lotterfeld (O. Pr.) Mechtild is van het Kruis. (Consacreerde) overleden 14 Maart 1890. Het graf is aan de linkerkant van het Kruis.*
23. *Rosa Wienert uit Sternberg (O. Pr.) (Magdalena v. d. hl. Walburga)) overleden den 26. Jan. 1891. Het graf is links van het Kruis.*
24. *Anne Hingmann uit Unterkapteinen (O. Pr.) Barbara van het Kruis (Consacreerde) Overleden den 27. Mei 1891. Het graf is links van het Kruis.*
25. *Marie van Nes uit Amsterdam (Verpleegde) Overleden den 18. Juli 1891. Het graf is links van het Kruis.*
26. *Helena Vahle uit Amsterdam (Verpleegde) Overleden den 11. October 1891. Het graf is links van het Kruis.*
27. *Theresia Schulten uit Darfeld. (Pr.). (Magdalena v. d. h. Franziska) overleden den 28. Januari 1892. Het graf is links van het Kruis.*
28. *Maria Osfonski uit Battatron O. Pr.; (Magdalena v d. h. Gudula) overladen den 12. Maart 1892. Het graf is links van het Kruis.*
29. *Georgius. Henricus v. d. Meulen uit Leeuwarden (Eerw. Heer Rector) van ons Klooster, overleden 12. April 1892. Het graf is in den middelweg aan den voet van het Kruis*
30. *Gertrudis Pomberg, geb. te Kevelaer (Preusfen) M. v. d. h. Catharina (Religieuze), overleden den 10. Sept: 1892. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis; de laatste in de eerste rij; aan de heg.*
31. *Sophie Nienhaus; geb. te Wulfen (Pruissen) Md. v. d. h. Margaretha (Religieuze). Overleden den 19. Sept: 1892. Het graf is aan de rechter-hand van het Kruis; de eerste in de rij; van de heg aangevangen.*
32. *Maria Elisabeth Meijer; geb: te Zwolle (Theresia van het Kruis (Consacreerde). Overleden 10. October 1893. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.*
33. *Martha Kühn, geb. te Luihtentennis (Ostpruissen) Lambertus van het Kruis (Consacreerde) Overleden den 11. Febr: 1894. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.*
34. *Thekla Cramer uit Werlte (Pruissen) (Magdalena van de H. Scholastika) overleden den 29. Juni 1984. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.*
35. *Franziska Sinnerbrink geb: te Geseke (Pr:) Ma. v/d. h. Liborius (Bel.) Over. 15. Mei 1893. Het graf is aan de rechterhand v. h. Kruis.*

36. *Catharina Potthaft* geboren te Marienmünster. Pr: (M: lv. h Bibiana. Rel: Overl: 3. Maart 1896. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis.
37. *Elisabeth Schrade* geb: te Lichtenau (Ostpr.) Philomena v./h. Kruis (Consacree). Overl. den 8. April 1896. Het graf is links van het Kruis.
38. *Margaretha Tombergs*; geb: te Kevelaer (Pr.) M. v. d. h. Perpetua; Rel., Overleden den 2. October 1896. Het graf is rechts van het Kruis, het vierde in de tweede rij van de heg aangevangen.
39. *Christina Düster*. geb: te Keulen (Pruissen, Magdalena v./d. h. Aglai) overl. 2. Dec. 1896. Het graf is aan de linkerhand v./h. Kruis.
40. *Magdalena Schaefer*, geb: te Neiteicherwalde (Pruissen) Magd: v./d. h. Dominica. Overleden 27. Mei 1897. Het graf is links van het Kruis.
41. *Ludovika Struetmann*, geb: te Südlohn (Pruissen) (Magdalena v./d. h. Theresia) overl. 9. Maart 1898. Het graf is aan de linkerkant van het Kruis.
42. *Maria Brams*, geb: te Oschenan (Ostpruissen) (Melanie v./h Kruis) Consacréé) Overl. 23. Nov. 1898. Het graf is aan de linkerhand v. h. Kruis.
43. *Helena Böhm* geb: te Allenstein (Ostpruissen) Magdalena van de h. wonden. Overleden 23. Febr: 1899. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.
44. *Maria Teschner* geb: te Sternberg (Oostpruissen) Lanisia v. h. Kruis. Consacrée. Overl: 29. Maart 1899. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.
45. *Maria Paesfens* geb: in Weeze (Pr) M. v. d. h. Agape. Rel. Overleden 14. Maart 1900. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis.
46. *Adelheid Bösing*. geb: te Borken (Pr:). Maria Augustine (Religieuze) Overleden 8. April 1900. Het graf is rechts van het Kruis.
47. *Anna Reimann*, geb. te Steinefrenz. Pr. 25. April 1863 (Magdl. v. d. H. Cäcilia) overleden den 10. Augustus 1900. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.
48. *Maria Clara Catherina Baars*; geb. te Amsterdam 27. Febr. 1879 (Manritia) (Verpleegde) overleden den 23. April 1901. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis
49. *Elisabeth Bram* geb: te Eschenan (Ostpr.) 17. Mei 1856 (Benedicta van het Kruis Consacrée) Overleden den 25. Mei 1901. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.
50. *Johanna Kelder* (Verpleegde) uit Rheden geb. den 27 Sept. 1880. (Octavia) Overleden den 23 Sept. 1901. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.

51. *Maria Peters (Verpleegde Bernadette) geboren te Bergh den 24 Mei 1871, Overleden den 10 Febr. 1903, Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
52. *Alida Kroesen geb. te Gravenhage den 12 Juli 1832 (Agnes v. het Kruis) Consacrée, overleden den 5 Juli 1903 Het graf is aan de linkerzijde v. het Kruis R.I.P.*
53. *Adriane Schalß, geb. te Breda 25 Juli 1889 (Lita Verpleegde) overleden den 29 Januari 1904. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
54. *Elisabeth Kuhn, (Getrudis v. het Kruis, Consacrée) geb. te Lietrenau Ostpr. den 4 Nov. 1854, overleden den 2 Maart 1904. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
55. *Christina Busch, (Maria v. d. hl. Martelaren Religieuze) geboren te Dingden den 10 Juni 1862 overleden den 20 August. 1905. Het graf is aan de rechterzijde van het Kruis. R.I.P.*
56. *Marie van Zuijlen (Emilie, Verpleegde) geboren te Rotterdam den 22 Dec. 1882. overleden den 5 Nov. 1905. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
57. *Wilhelmina Multhaupt (Maria v. d. hl. Clotilde Religieuze) geboren te Lörvendorf Westpr. 25 Maart 1872 overleden den 22 Nov. 1905. Het graf is aan de rechterzijde van het Kruis. R.I.P.*
58. *Petronella ten Dekker (Mirella Verpleegde, geb. te Rotterdam den 19 Dec. 1886 Overleden den 27 Maart 1906. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis RIP.*
59. *Henriette Snoeis (Mauritsia Ver-pleegde) geb. te Breda den 1 Juni 1888 Overleden den 26 April 1906. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
60. *Maria Johanna Valkenburg (Coletta Verpleegde) geb. te Delft den 13 Nov. 1888, overleden den 4 Oct. 1906. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
61. *Sophia Honest. (Maria Josephine Religieuze) geboren te Hövel 7 Aug. 1830. Overleden den 17 Januari 1907. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
62. *Maria Schäferhoff (Onze Eerwaarde Moeder M. v. d. hl. Euphrasia) geb. te Cörbecke den 29 Maart 1835, overleden den 7 Februari 1907. Het graf is aan de rech-terhand van het Kruis. R.I.P.*
63. *Elisabeth Bierwald (Frau Witlne Braun) geb. te Hingenberg 11 Nov. 1828, Overleden den 4 Maart 1907. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
64. *Maria Porsch (Antonia v. h. Kruis Consacrée) geboren te Birkmans-hofen, 18 April 1862, overleden den 1 April 1907. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*

65. *Maria Wehmhoff (Onze Eerw. Moeder M. v. d. Visitatie) geboren te Damme Osnabruck den 4 Maart 1849, Overleden den 27 Maart 1908, Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
66. *Johanna Hendrina Huying (Ursula Verpleegde) geb. te Didam den 16 Januari 1869, overleden den 26 Januari 1909, het graf is aan de linkerhand van het kruis*
67. *Maria Elisabeth de Groot (Ligoria Verpleegde) geboren te Rotterdam den 1 Maart 1860, overleden den 14 Dec. 1909. het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
68. *Maria Verduijn (Pelagia Verpleegde) geb. te Putten 15 Mei 1881 overleden den 12 April 1910. het graf is aan de linkerhand van het kruis. R.I.P.*
69. *Maria Otten (Maria Antonia Religieuze (geb. te Kappelen 12 Maart 1852, overleden den 22 Febr. 1911. Het graf is aan de rechterhand v. het Kruis. R.I.P.*
70. *Bertha Grundkötter (M. v. d. hl. Leonia Religieuze (geb te Everwinkel 10 April 1860, overleden den 17 Nov. 1912 Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
71. *Anna Gasmann (Maria v. d. hl. Dorothea Religieuze) geb. te Halverde 11 Octob. 1843, overleden den 7 Maart 1913 Het graf is aan de rechterhand van het Kruis R.I.P.*
72. *Gertruida Reviersma (Oofnrina Ver-pleegde) geboren te Leeuwarden den 31 Juli 1891, overleden den 25 Maart 1913 Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
73. *Maria Weigers (Maria Angelica Religieuze) geb. te Ede (Pruissen) den 20 Febr. 1878, overleden den 10 Dec. 1913. Het graf is aan de rechterzijde van het Kruis. R.I.P.*
74. *Gezina Wilbrink (Maria Alphonsa Religieuze) geb. te Hengelo (O) den 18 Aug. 1844, overleden den 26 Mei 1914. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis R.I.P.*
75. *Elisabeth Peper, (Maria Theresia Religieuze) geboren te Bornebroek den 22 Sept. 1850 overleden den 25 Juli 1914. Het graf is aan de rechter-hand van het Kruis R.I.P.*
- x Witwe Ponte Bibiana*
76. *Barbara Perk. (Maria Canisia Religieuze) geb. te Heilsberg den 29 Augustus 1855, overleden den 25 October 1914. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.IP.*
77. *Maria Anna Tiggemann (M. v. d. hl. Electa, Religieuze) geb. te Horst bij Herne Westph. den 25 Febr. 1888, overleden den 7 Januari 1915. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

78. *Helena Pennings, (Mathilde Verpleegde) geboren te Berchem bij Osf, 4 April 1894, overleden den 30 Januari 1915. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
79. *Helena Jacoba Zuurhout (Antonia Verpleegde) geboren te Utrecht, den 11 Mei 1897, overleden den 13 Febr. 1915. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
80. *Alida Leemans (Bernadette Verpleegde) geboren te Utrecht den 13 Apr. 1897, overleden den 7 Juni 1915. Het graf is aan de linkerhand v. h. Kruis. R.I.P.*
81. *Johanna Koerten (Constantia Verpleegde) geb. in den Haag 17 Januari 1893 overleden den 21 Januari 1916 Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
82. *Joh. Cornelia Jansfen (Crescentia Verpleeg-de, geb. te Delft 11 Dec. 1859, overleden den 1 April 1916. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
83. *Wilhelmina Uylenbroek (Eleonora Verpleegde) geb. te Nijmegen 30 maart 1894 overleden den 6 Oct. 1916 te Enschede, het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
84. *Johanna Elsendoorn (Albina) geboren te Utrecht den 4 Oct 1898, overleden den 8 Januari 1917. het graf is aan de linkerhand van het Kruis R.I.P.*
85. *Machtildis Arts (Erfona) geboren te Rotterdam 26 Dec. 1887. overleden den 30 Januari 1917. het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
86. *Pauline v. Hoof (Remigia) geboren te Riesenbeck (Duitschland) 4 Nov, 1895. overleden den 12 Febr. 1917. het graf is aan de linkerhand van het Kruis R.I.P.*
87. *Clasina Leurs (Jeanette) geboren te Ankeveen den 23 Oct. 1896. overleden den 6 Nov. 1916. Het graf is aan de linkerhand van Kruis R.I.P.*
88. *Arnolda Doodkarte (Genoefa) geboren te Nijmegen 5 Oct. 1894, overleden den 2 Juni 1917. het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
89. *Johanna Wittebrock (Modesta Verpleegde) geb. te Haaksbergen den 13 Sept 1880, overleden den 14 Juni 1917. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
90. *Hendrika Uitzetter (Zuster Maria Christine) geb. te Luttenberg bij Raalte den 19 Oct. 1880, overleden den 16 Dec. 1917. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
91. *Johanna Nijssen (Henriette) geb. zn Vlissingen den 20 Aug. 1893. overleden den 26 Sept. 1918. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis R.I.P.*
92. *Maria Vos (Eliesabeth) geb. in Nijmegen den 11 April 1889, overleden den 20 Dec. 1918. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis R.I.P.*

93. *Anna Möllmeier (Zuster Maria van de hl. Amanda) geb. zn Neuenkirchen bij Wiedenbrück den 15 April 1885, overleden den 7 Maart 1919, het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

Notabene. Am 25. April 1919 wurde das neue Stück am Kirchofe durch den Herr Rector Joseph Lokin eingesegnet. Das grosse Kreuz mit dem Corpus wurde versetzt in den Mittelweg zwischen dem alten und neuen Kirchhof. Somit liegen alle Gräber von Nr. 1 bis einschliesslich 93 alle zur linken Hand des Kreuzes

94. *Elisabeth Hendrika Josefina Zeegers (Innocentia) Verpleegde. overleden den 27 Augustus 1919. Het graf is het eerste op het nieuwe stuk, rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

95. *Anna ten Dam (Albina) , geb. te Hengelo (O) 2 Juli 1870, overleden den 5 Octob. 1919, het graf is het tweede op het nieuwe stuk rechterhand v. het Kruis. R.I.P.*

96. *Eva Fischer (Zuster Maria v. d. hl. Cordeela) geboren te Altendorf Baiern), den 2 Maart 1920; het graf is aan de linkerkant van het Kruis R.I.P.*

97. *Eliesabeth Fieker (Z. M. v. d. hl. Anastasia) geboren te Riesenbeck den 24 Febr. 1843, overleden den 4 Dec. 1920. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*

Gertrudis v. Dongen uit Breda (genoemd Eliesabeth) is op 23 Dec. uit ons Gesticht ontvlucht. Haar lijk werd op 13 Febr. uit de Regge aangespoeld te Ommen, en daar werd zij ook begraven (niet in gewijde aarde) R.I.P

98. *Maria Plohmann Albertine geb. te Mehlzak (Ostpruissen den 4. Febr. 1887. overleden den 18 April 1921 Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

99. *Hendrika Sara Vonk (Verpleegde Olimpia) geb. te Amsterdam 31 Maart 1906, overleden 12 Januari 1922. Het graf is ter Rechterhand van het Kruis R.I.P.*

100. *Johanna v. Esbroek (Lina) geboren te Rafsenburg 3 Maart 1867 overleden den 19 Febr. 1922 het graf is ter rechterhand v. het Kruis R.I.P.*

101. *Maria Wilhelmina (Verpleegde Andrea) van der Hooy geboren te Rijswijk Z.H den 19 Febr. 1902 overleden den 20 Febr. 1922. het graf is ter rechterhand van het Kruis RIP.*

102. *Anna Braun (Josepha v. het Kruis) geboren te Lachenau, Ostpreusfen den 19 Febr. 1854, overleden den 26 Febr. 1922. het graf is ter rechterhand van het Kruis R.I.P.*

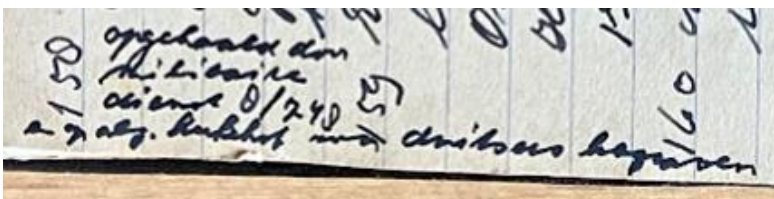
103. *Anna Schmidt (Theresia v. het Kruis) geboren te Mühlheim 21 Juni 1876 overleden den 9 April 1922, het graf is ter rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
104. *Gertrud Druffel (Z. M. v. d. hl. Ottilia) geboren zn Olde 20 Oct. 1859, gestorven van 22 Sept. 1922., van Grab ist undur linkun Gund naar R----- R.I.P.*
105. *Jacoba Heerman (Vetalis) geb. 20 Juni 1903 in Utrecht, overleden den 15 Octob. 1922. het graf is ter rechterhand van het Kruis R.I.P.*
106. *Bertha Braun (Klara van 't kruis) geboren te Eschenan Ost. Pr. den 13 Aug. 1867 overleden den 26 Juli 1923. Het graf is aan de rechterhand van het kruis. R.I.P.*
107. *Catharina Heinrichs (Zuster Maria van den hl. Guido), geb. den 31 Maart 1879 in Tenholt bij Erkelem, Rtrl. overleden den 8 Nov. 1923 het graf is ter linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
108. *Eliesabeth Sietmann (Z. M. v. d. hl. Monica) geb. 27 Aug 1844 in Empte bij Dülmen overleden den 10. Febr. 1924. het graf is ter linkerhand van het Kruis RIP.*
109. *Magdalena Ozinczoll (Z M v hl Pancratius geb. 4 April 1869 zu Reichenberg overleden 20 Juni 1924. het graf is ter linkerhand v. h. Kruis R.I.P.*
110. *Antonia Wintjens (Modesta) geb. 17.1.09 zu Valkenburg, overleden 6 Juli 1924 het graf is ter rechterhand v. h. Kruis R.I.P.*
111. *Theдора Cloosterman (Rika) geb. 18.5.1860 te Nijmegen, overleden 4. Mei 1925 het graf is ter rechterhand v. 't Kruis R.I.P.*
112. *Op 22 Mei 1925 is op het Kerkhof begraven de Eerw. Heer G. Waanders geb te Raalte den 1 Juli 1854, overleden den 17 Mei 1925. Het graf is midden onder het Kruis met Corpus, in het middenpad R.I.P.*
113. *Op 26 Nov. 1925 is op het kerkhof begraven Dorothea Teschner (Anna van 't kruis) geboren te Sternburg Ost.Pr. den 4 April 1862 overleden den 22 Nov. 1925. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis. R.I.P.*
114. *Margáretha Thien (Z. M. vd. hl. Eusebia geboren te Strücklingen Old. den 28 Juli 1894 overleden den 5 Febr. 1926. Het graf is aan de linkerhand van het kruis RiP.*
115. *Op 3 Mei 1927 is begraven Anna Maria Jägers geboren te Hulsberg den 13 Oct. 1909 overleden den 29 April 1927 Het graf is aan de rechterhand van het kruis R.I.P.*
116. *Maria Gendig (Ignatia van het kruis) geboren te Schulen Ostpr. den 4.2.1864 overleden den 31 Mei 1927. Het graf is aan de rechterhand van het kruis. R.I.P.*

117. *Maila van Deike (Alphonsa) geboren te Tholen (Zeeland) den 24.2.1853 overleden den 10 Sept. 1927. Het graf is aan de rechterkant van het kruis R.I.P.*
118. *Anna Theunissen (Mechtildis v. h. kruis) geboren te Rotterdam 28 Nov. 1873 overleden den 17 Maart 1928. Het graf is aan de rechterkant van het kruis R.I.P.*
119. *Anna Sietman (Z. Maria Aloysia geboren 1 Febr. 1844 te Dülmen overleden den 27 Maart 1929. Het graf is aan de rechterkant v. 't kruis eerste rij v. █ nieuwe stuk bovenaan RIP.*
120. *Elisabeth Schrör (Cornelia) overleden 30 Januari 1930. Geboren 5 Nov. 1883 te Enschede. Het graf is aan de rechterhand v. h kruis 2de stuk 3^e rij de 2^e. R.I.P.*
121. *Magdalena Spannenkrebs (Euphrasia † overleden 19 April 1930. Geboren 24 November 1854 te Reichenberg Ostpr. Het graf is aan de rechterkant v. 't kruis 2de stuk 3^e rij de 3de. R.I.P.*
122. *Anna Grotke (Zuster Maria v. d. H. Ida overleden 23 Mei 1930 Geboren 20 Nov. 1856 te Rheine xxxxx. Het graf is aan de rechterhand v. 't. kruis 1^e stuk 1^e rij de 2de RIP.*
123. *Maria Grünewald (Salesia †) overleden 27 October 1930. Geboren 19 Juni 1860 in Lotterfeld Ostpr. Het graf is aan de rechter-hand v. 't kruis 2^e stuk 3^e rij de 3de RI.P.*
124. *Christine Pähler (Z. Maria v. d. hl. Clara) overladen 17 Dec. 1930. Geboren 28 Apr. 1871 te Rietberg. Het graf is aan de rechter-hand v. 't kruis 1^e stuk 1^e rij de 3^e. RIP*
125. *Justina Braun (Angela †) overleden 26 Dec. 1930. Geboren 6 Mei 1860 te Eschenau Ostpr. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 3^e rij de 5de. R.I.P.*
126. *Anna Höing (Zust Maria Euphrasia) overleden 2 Maart 1932. Geboren 5 Febr. 1870 te Leer xxxxxx. Het graf is aan de rechterkant v. 't kruis 1ste stuk 2^e rij 1ste vanaf het kruis R.I.P.*
127. *Maria Konijnenburg, geboren 6 April 1877 te Schiedam. Overleden 14 Mei 1932 Het graf is is aan de rechterkant van het kruis 2^e stuk, 3^e rij, de 6^e R.I.P.*
128. *Cornelia de Jong (Urbana) geboren te Utrecht 6 Mei 1918 overleden 14 Juni '33 Het graf is aan de rechterkant van het kruis 2^e stuk 3^e rij de 7^e. R.I.P.*

129. *Clara Wonnemann (Z. M. v/d H. Theodora. Geboren te Freckenhorst 9 Juli 1880 overleden te Almelo 23 Juli 1933. Het graf is aan de rechterkant van het kruis 1^e stuk. 2^e rij de 2de. R.I.P.*
130. *Sophia Petronella Gieges (Hyronima v. d. 7 smarten (Consacree). Geboren te Amsterdam 19 Febr. 1877 overleden 3 Febr. 1934 om 17 ¼ uur. Het graf is aan de rechterkant v. 't kruis 2^e stuk derde rij de 8^e laatste bij de heg RIP.*
131. *Antonia Maria Joh. Jansen (Clara) Geboren te Bergh 24 Oct. 1914 overleden alhier op 5 Nov. 0.40 Mimten (na Middernacht). Het graf is aan de rechterkant van het kruis 2^e stuk 4^e rij de eerste. R.I.P.*
132. *Hermine Pol (Zs. Maria Ignatia) Geboren te Borne 27 Oct. 1856. Overleden te Almelo 13 Jan. 1935. Het graf is aan de rechterhand van het kruis 1^e stuk 2^e rij de 3^e. R.I.P.*
133. *Jospehine Kösters (Zr. M. v. d. H. Afra) Geboren te Saerbeck. Overleden te Almelo 4 April 1935 om 16.05 uur. Het graf is aan de rechterhand van het kruis 1^e stuk 2^e rij de 4^e. R.I.P.*
134. *Hoeven v. d. Johanna (Cisca) Geboren te 's Gravenhage 21 Mei 1915. Overleden te Almelo 7 April 1935 om 14.00 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 4^e rij de 2de R.I.P.*
135. *Gerhardina van Duiven (Hildegardig) geboren te den Haag 24 Juli 1864 Overleden te Almelo 24 Dec '35 om 12 ¾ u. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e st. 4^e rij de 3^e.*
136. *Maria Catharina Sontsop (Consacr. Clara v/d 7 sm. v. Maria) geboren te Utrecht 7 Febr 1914 Overleden te Almelo 9 Dec. 1936 s' avonds 6 ½ uur Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e st. 4^e rij de 4^e.*
137. *Maria Rittmann (Zr. M. vd. hl. Virgine) Geboren te Veste Pf. Belm) 5 Nov. 1856 Overleden te Almelo 15 Jan. 1937 om 1 uur 's nachts. Het graf is aan de rechterhand v 't kruis 1^e st. 2^e rij de 5^e. R.I.P.*
138. *Catharina Hoffe (Helena v.d. 7 smarten xx, geboren te Frendenberg 28.1.1865. Overleden den 16. Nov. 1937 's middags 13.40. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis, 2^e st., 4^e rij de 5^e R.I.P.*
139. *Maria Kranig (Margaretha v. d. 7 smarten. Geboren te Siegfriedswolde 4.9.1855 overleden 22 Juni '38 Het graf is aan de rechterhand v... 't Kruis 2^e st. 4^e rij de 6^e R.I.P.*

140. *Gerarda Groot Koerkamp (Sabina) geboren te Colmschate 14.5.1888. Overleden 3 Jan. 1939 om 10 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e st. 4^e rij de 7^e R.I.P.*
141. *Bertha Dasgel (Panla v.d. 7 sm. v. Maria) geboren te Schmolainen (D) 12.1.1870. Overleden 11 Jan. 1939 om 2.10 's nachts. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 5^e rij de 1^e. R.I.P.*
142. *Bertha Micklitz (Zr. M. vd. hl. Coelestin) geboren te Charlottenburg 7 Sept. 1860. Overleden te Almelo 4 Dec. 1939 om 10.50 uur. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 1^e stuk 3^e rij de 1^e R.I.P.*
143. *Risa Weisfahl (Xaveria v.a. 7 sm. v. Maria) te Clysonan Ostpr. 22 Ap. 1856. Overleden te Almelo 26 Febr. 1940 om 14.30 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 5 rij de 2^e R.I.P.*
144. *Elisabeth van Empel (Fides) geboren te Nijmegen 24 Oct. 188. Overleden 27.1.1941 van xxxx 8 uur 's morgens. Het graf is aan de linkerhand v 't kruis 2^e stuk 1^e rij de 1^e (vanaf 't kruis gerekend) R.I.P.*
145. *Theresa Dahms (M. v. d. H. W. Chalon) geboren te Oelde xxx 7 Jan. 1859 Overleden te Almelo 24. Jan. 1942. Om 1840 uur Het graf is aan de rechterhand v. 't Kruis 1e stuk 3e rij de 2e RI.P.*
146. *Agnes Bora (Maria vd. H. Joachim) geboren te Bresin bij Danzig 22 Mei 1898 Overleden te Almelo 25 Febr. 1942 om 11.45 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 1^e stuk 3^e rij de 3de. R.I.P.*
147. *Anna Elisabeth Kuse (<. V. hl. Adelbert) geboren te Loesfeld xxx 7 Okt 1894 Overleden te Almelo 7 Maart 1942 om 18.30 Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 1^e stuk 3^e rij de 4^e R.I.P.*
148. *Gertrud Josepha Krzyminsky (M vd. Hl. Domitilla) geboren te Schucken O/L 17.3.1881 Overleden 25 Mrt 1942 om 18.45 uur Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1^e stuk 1^e rij de 1^e. R.I.P.*
149. *Anna Fiets (Consacree Dominica v.d. 7 smarten v. Maria) Geboren te Siegfriedswolde 6 Aug. 1855. Overleden te Almelo op 18 April 1942 om 2 uur s' nachts. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e stuk 1^e rij de 2de. R.I.P.*
150. *Christina Hövekamp (M. v. d. hl. Dyonisia) Geboren te Süminghansen 5 Jan. 1873 Overleden te Almelo op 15 Oct. 42 omtrent 5 uur. Het graf is aan de linkerhand v. 't. kruis 1^e stuk 1^e rij de 2^e R.I.P.*

151. *Johanna Christina Hesespoor (C. Fransisca v. d. 7 sm. v. Maria) Geboren te 's Hertogen-bosch den 28 Nov. 1874. Overleden te Almelo den 29 Oct. 1942 om 7.10 uur. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e stuk 1^e de 3^e. R.I.P.*
152. *Willy Vanning (Cons. Gemma vd. 8 sm. v Maria) Geboren te de Haag 17 Aug 1917 Overleden te Almelo den 28 Nov 1942 om 17.30. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 23 st. 1^e rij de 4^e R.I.P.*
153. *Antonia W. van Hoof (Annie) Geboren te Helmond 12 Febr. 1924. Overleden te Almelo 1 Mei 1943 om 7.50. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e st. 1^e rij de 5^e R.I.P.*
154. *Helena Hischberg (Cons. Vinsentia v/d 7 sm. v. Maria) Geboren te Stolzenhagen O. Pr. 10 Apr. 1863. Overleden te Almelo den 29 Aug. 1943 om 16.30 uur. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e st. 1^e rij de 6^e R.I.P.*
155. *Maria Mäkel (Zr. M. v/d H. Veronica Geboren te Dinklage 28 Nov. 1890 Overleden te Almelo 22 Sept. 1943 om 21 uur. Het graf is aan de rechterhand v/t kruis 1^e stuk 3^e rij de 5^e. R.I.P.*
156. *Justina Teschner (Cons. Aloysia v. d 7 sm. v Maria) Geboren te Sternklag (Ostp) Dld 20 Juni 1865. Overleden te Almelo d. 11 Mrt 1944 om 10.08. Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis. 2^e st. 1^e rij de 7^e. R.I.P.*
157. *Maria Elisabeth Bersie (Scholastica) Geboren te Breda 17-12-1873. Overleden te Almelo 1 Sep. 1944 Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e st. 2^e rji de 1ste R.I.P.*
158. *Johann Gortonski R.K. min Danzig geboren? Overleden 30 Mrt. 45 te Wierden en 3 Ap. 45 begraven. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2e stuk 4e rij de 8e R.I.P.*

159. *Elisabeth Fligge (Zs M v/d H. Bartholomäus) geboren te Sonnewalde O.Pr. Overleden te Almelo 27 Oct. 45 om 13 uur. Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis 1^e stuk 1^e rij de 3de. R.I.P,*
160. *Maria Stuivers (Rafaële) geboren te Rotterdam 25 Mrt 1877. Overleden te Almelo den 26 Mei 1946 om 8.45 uur. Het graf is aan de linkerhand v/t. kruis 2^e stuk 2 rij de 2. R.I.P.*

161. Katharina Helena Brugman (Cons. hl. Theresia) geboren te Hamborn (D) 30 Mei 1922 Overleden te Almelo den 8 Mrt. 1947 om 11.50 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 5^e rij de 3de. R.I.P.
162. Maria Hendrika Sundag (Zs Maria Martina) geboren te Epe 7 Juli 1878 Overleden te Almelo d. 14 Apr. 1947 om 5 uur 's morgens. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1e stuk 1e rij de 4de R.I.P.
163. Anna Anast. Werner (Zr. M v/d H. Florentine) geboren te Panlmits (Silezia 16 Apr. 1877. Overleden te Almelo 14. Mei 1947 om 8.45 uur. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1^e stuk 1^e rij de 5^e. R.I.P.
164. Johanna Margaretha Sanstra (Jo) geboren te Paramaribo 6 Juni 1926, overleden te Almelo 3 Juli 1947 om 6 uur. Het graf is aan de Rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 5^e rij de 4^e. R.I.P.
165. Georgine Rosaline Sanstra (Rosa) Geboren te Paramaribo 25 Juni 24 Overleden te Almelo 12 Febr. 48 om 22.45 Het graf is aan de Rechterhand v. 't Kruis 2^e stuk 5^e rij de 5^e R.I.P.
166. Sorise Niemand (Zs. M. Xaveria) geboren te Niese (Dld) 3 Sept. 1875 Overleden te Almelo 29 Juni 1948-18 uur Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis 1^e stuk 2^e rij de eerste. R.I.P.
167. Catherina Ballmann (Zs M v/d H. Imelda) geboren te Remagen 27 Sep. 1873. Overleden te Almelo & Okt. 1949 om 8 uur. Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis 1^e st. 2^e rij de eerste R.I.P.
168. Anna v. der Linde (Liberda) geboren te Brielle 5 Dec. 1884. Overleden te Almelo 10 Maart 1950 om 14.30. Het graf is aan de linkerhand v.h. Kruis 2 stuk 2^e rij de 3de. R.I.P.
169. Johanna Helena Bengley (Tonnie) geboren 18 Juli 1892. Overleden te Almelo 14 Feb. 1951 om 4 uur 's avonds. Het graf is aan de linkerhand van 't Kruis 2^e stuk 2^e rij de 4^e. R.I.P.
170. Anna Elisabeth Deiters (Zs. M. v. d. H. Smerentiana geboren te Nordwolde i/us D. 6 Sep. 1882. Overleden te Almelo 15 April 1951 om 23.45. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 1^e stuk 4^e rij de 1^e. R.I.P.
171. Cornelia Christina Josephina Beeris (Martha) geboren 27.2.32 te Delft. Overleden te Almelo 2 Aug 1951 om 8 ¼ uur. Het graf is aan de linker-hand van 't kruis 2^e stuk 2^e rij de 5^e R.I.P.

172. *Elisabeth Holstegge (Zs. M. v/d. H. Christiana geboren 9.7.1879. Overleden 23.5.52 om 3 uur te Almelo. Het graf is aan de linkerhand v. 't. kruis 1^e stuk 2^e rij de 3^e R.I.P.*
173. *Elisabeth Cornelia Kwijs (Andgeria) geboren te Norg Dr. 6 Jan. 1870 overleden te Almelo 10 Juni 1952 om 11.30 uur. Het graf is aan de linkerhand v. h. Kruis 2^e stuk 2^e rij de 6de R.I.P.*
174. *Gesina Gertrud Achteresch (Zs M. v/d. H. Franciscus van Sales) geboren 20.08.76 te Epe xx overleden te Almelo 27.8.52 om 9.15 uur. Het graf is aan de Inkerhand v/h. Kruis 1^e st. 2^e. rij de 4^e. R.I.P.*
175. *Maria Josephina Ruijters (Libria) geboren te den Haag 18 Aug. 1868, overleden te Almelo 2 Febr. 53 om 6.30 uur. Het graf is aan de linkerhand v. h. kruis 2^e. stuk 2^e. rij de 7^e. R.I.P.*
176. *Maria Chs. Clara Mecking (Zs M v/d H. Clotilde geboren te Klein Reken i/w. D.d. 11 Aug. 1890. Overleden te Almelo 5 Nov. '53 Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 1^e. stuk 4^e. rij de 2^e R.I.P.*
177. *Sophia Josephina Sandman (Zs M v/d. H. Bestildis) geboren te Nenen Bischen Kr. Mehn. Frit i/s. 8.8.1877 Overleden te Almelo 30.12.1953 Het graf is aan de linkerhand v. h. kruis 1^e. stuk 2^e. rij de 5^e R.I.P.*
178. *Schüring, Maria Drx (Zs M v/d. H. Theophila) geboren te Salzbergen (Dld. 15-1-1875. Overleden te Almelo 21-1-1954. Het graf is aan de linkerhand v. 't. kruis 1^e stuk 3^e rij de derde. R.I.P.*
179. *Staaldagtje (Barry) geboren te Schoten Gem. Velsen 30 Juni 1883. Overleden te Almelo 28 October 1954. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 5^e rij de zesde. R.I.P.*
180. *Reenen van, Helena (Konigonde) geboren te Vrijenban Z.H. 20 April 1872. Overleden te Almelo 18 Febr. 1956. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 5^e rij de 7de. R.I.P.*
181. *Es van, Cornelia *Cysilla) geboren te Breda 31 maart 1888. Overleden te Almelo 7 April '56 Het graf is aan de Rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 4^e rij de 8ste. R.I.P.*
182. *Lamers, Anna Maria (Zs. M. Devota) geboren te Marienbaum 2 juni 1874. Overleden te Almelo 27 mei 1956. Het graf is aan de rechterhand v. 't Kruis. 1e stuk 4e rij de 3e. R.I.P.*

183. *Ketting, Aleida H. (Emma) geboren te Groningen 6 april 1878. Overleden te Almelo 27 april 1957. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2e stuk 5e (4e) rij de 8ste. R.I.P.*
184. *Schivon, Susanna (M. de Jésus) geboren te Renschhagen Ks. Allenotein OP. Duitsland 6 juli 1870 Overleden te Almelo 29 april 1957 Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 1e stuk 4e rij de 4e. R.I.P.*
185. *v. Kenler, Maria (Oblaaf Augustina M.) geboren te Amerzoden 5 okt. 1879 overleden te Almelo 27 dec. 1957. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 5^e (6^e) rij 1. RIP.*
186. *Wolbers, Maria Christina (Zs M v/d. H. Agathonica geboren te Hesselte Ks. Lingen Dld 17 dec. 1881 overleden te Almelo 19 febr. 1958. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1^e st. 3^e rij de 4^e RIP.*
187. *Wittirer, Hedwig Th. R. (Zs. M. v. d. H. Lydia) geboren te Berlijn 11 aug. 1896 overleden te Almelo 17 juni 1958. Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis 1^e st. 3^e rij de 5^e R.I.P.*
188. *Loohuis, Yesina (Maria) geboren te Tubbergen 18 mrt. 1882 overleden te Almelo 6 oktober 1958. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e st. 5^e (6^e) rij RI.P.*
189. *Von der Haide auch gen. Yesdts Sophie Maria (Zs. M. vd. H. Deodata geboren te Clysetesch, Gem Beln Dld. 1-9-58 overleden te Almelo 21-11-58. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1^e st. 3^e rij de 6^e. R.I.P.*
190. *Deilmann, Johanna Theresia (Zs M v/d H. Felicia geboren te Hilles Kichspiel Nossnen i/w. Dld. overleden te Almelo 23 mei 1959. Het graf is aan de linkerhand v. h. Kruis 1ste stuk 3^e rij de 7^e R.I.P.*
191. *Schapers, Christina (Zs. M. v. d. H. Placidia geboren te Rhade G Dorsten Dld. 30 juni 1871. overleden te Almelo 14 maart 1960. Het graf is aan de linkerhand van het kruis 1ste stuk 4e rij de 1ste. R.I.P.*
192. *Sundag Josephina Elisabeth (M v/d H. Bernardus, geboren te Epe Dld. 14 april 1880, overleden te Almelo 9 april 1960. Het graf is aan de linker-hand v. h. kruis 1ste stuk 4^e rij de 2de R.I.P.*
193. *Carl, Josina Johanna (Zr. Genovevas M.) geboren te 's Gravenhage 6 aug. 1904 overleden te Almelo 27 mei 1963. Het graf is aan de rechterhand v. het Kruis 2^e stuk 6^e rij (5^e) de 3^e. R.I.P.*

194. *Bennemann, Lidwina Antonia (Zs. M. v/d. H. Antonina Assistante) geboren te Ahlen i/w. Dld. 16 juli 1879 overleden te Almelo 26 mei 1964 Haar graf is aan de linker-hand v. 't Kruis 1^e stuk 5^e rij de 1^e. R.I.P.*
195. *van Beek, Geertruida Gijsbertha (Zs [Fxxx]s v. Restos v. Beck) geboren te Vinkeveen 9 ap. 1911. Overleden te Almelo 8 juli 1964. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis 2^e stuk 6^e rij (5^e) de 4^e. R.I.P.*
196. *Löbbert, Karoline Wilhelmine (Zs. M v. d. H. Basilla) geboren te Knifesdrek. Essen 12-12-1892, overleden te Almelo 1 febr. 1965. Haar graf is aan de linkerhand van 't Kruis 1^e stuk 4^e rij de 3^e. R.I.P.*
197. *Duiven voor den, Cornelia Josina (Zs. M v. d. H. Lucia) geboren te Voorschoten 14-2-1899 overleden te Almelo 15 juli 1967. Haar graf is aan de linkerhand van 't Kruis 1^e stuk 5^e rij de 2^e R.I.P.*
198. *Schnieder, Maria Elisabeth (Zr. M v/d H. Simplicia) geboren 16 sept. 1887, te Gladbeck i/w. Dld. overleden te Almelo 27 jan. 1968. Haar graf is aan de linkerhand van 't Kruis 1^e stuk 5^e rij de 3^e. R.I.P.*
199. *Harmsen, Elisabeth Johanna (Godeliva) geboren te Zevenaar, 19 maart 1896 over-leden te Almelo 15 april 1968. Haar graf is aan de rechterhand van het kruis 2^e stuk 6^e rij (5^e) de 5^e R.I.P.*
200. *Riepe, Theresia Anna (Zs. M v/d. H. Theodora geboren 16.6.1878 te Harbrück i/W. Dld. overleden te Almelo 16-6-1968. Haar graf is aan de linkerhand van het Kruis 1^e st. 4^e rij de 4^e. R.I.P.*
201. *Kather Anna, (Zs. Cecilia, Oblaat) geboren te Reischenberg O.P. ttt Dld. thans Polen 5-4.1884, overleden te Almelo 27 nov. 1968 Haar graf is aan de rechterhand v. h. Kruis, 2de stuk 6^e rij (xxx x 5^e) de 6^e. R.I.P.*
202. *Lamers, Getrude M. (Zs M. Romana) geboren de Liedern b/ Bochals i/W. Dld. 18 nov. 1883 overleden te Almelo 24 dec. '69 Haar graf is aan de linkerhand v. 't Kruis 1^e st. 5^e rij de 4^e R.I.P.*
203. *Schulte, Maria Agnes (Zs M. v/d H. Angtina geboren Menstrup Ks. IImg Dld. 20-3-1905 overleden te Almelo 30 dec. 1969. Haar graf is aan de linkerhand v. 't Kruis 1^e stuk 4^e rij de 5^e. R.I.P.*
204. *Van Poppel, Johanna (Zs Agatha Oblaat) geboren te Tilburg 25 nov 1884 overleden te Almelo 7 jan. 1970 Haar graf is aan de rechterhand v 't kruis 2^e stuk 6^e rij (xxx 5^e rij) de 7^e R.I.P.*

205. *van Beek, Wilh. d. (Rector Priester) geboren te Vinkeveen 23-10-1904 overleden te Almelo 13 aug. 1970. Het graf is in 't midden voor 't Kruis R.I.P.*
206. *Britsia, Helena Theresia (Ameta) geboren te Delft 2 nov. 1879 overleden te Almelo 3 sept 1970. Haar graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 7^e rij (resp. 6^e rij) de 1ste R.I.P.*
207. *Bongers, Rosa P. (Leocadia) geboren te Doornenburg 31-8-1889 overleden te Almelo 4-1-71. Haar graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 7^e rij (resp. 6^e rij) de 2de. R.I.P.*
208. *Pickert, Maria Anna (Zs M v/d. H. Florentina geboren te Oesterniche Dld. 5-6-1882 overleden te Almelo 14 jan 1971. Haar graf is aan de linkerhand v. het Kruis 1^e stuk 4^e rij de 6^e. R.I.P.*
209. *Somers, Anna Maria Jozefina, geboren te Kerkrade 16-2-1912, overleden te Almelo 19-1-1972. Haar graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 7^e rij (resp. 6^e rij) de 3de. R.I.P.*
210. *v/den Lijnden, Maria geboren te Gestel 23 sept 1891, overleden te Almelo 8 nov. '72. Haar graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e st. 7^e rij (resp. 6^e rij) de 4^e. R.I.P.*
211. *Weber, Ludwika Maria Margaretha (Zs. H. Clara) geb 24/9 1889 te Gronau i/Westfalen Dld. overleden 28/10 1973 te Enschede. Haar graf is links v. h. kruis 1^e st. 2^e rij (na restau-ratie v/h kerkhof) de 7^e R.I.P.*
212. *Huisman, Johanna Wilhelmina geb. te Nijmegen 18 Maart 1894. overleden te Almelo 3 Juli 1975 Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*
213. *Woutman, Helena Frederika geb. te Amsterdam 8 febr. 1891 (Zs. Veronica) overleden te Almelo 8 juli 1975. Haar graf is links v. h. Kruis. R.I.P.*
214. *Jansen, Berendina geb. te Arnhem 3 Aug. (Zs. Lucia) overleden te Almelo 6 mei 1976. Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*
215. *Coenders. Christina geb. te Nijmegen 1 Juni '14 (Zs. Pauline) overleden te Almelo. 15 Aug. 1976. Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*
216. *v. d. Putten Gesina (Dora) geb. te Hillegom overleden te Almelo 13 Jan. '77 Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*
217. *Sleewitz, Euphemia (Zs. Alaysia geb. te Nordhorn Dld. 8 April 1906 overleden te Almelo 16 Jan. '1979 Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*

218. *Dopp, Maria Josephine Zr. H. Fortunata. Geb. 22-11-1894 te Duderstadt, Oldenburg Dld. Overleden 27-1-1980 te Almelo Haar graf is links van het Kruis 5de rij de 5^e: R.I.P.*

De tuinman (1979-1992) en nachtportier (1992-2012) van Huize Alexandra:

“Ik begon op mijn zestiende als tuinman bij de Goede Herder, in juni 1979. Zuster Benedict was de directeur en nam mij aan. Ik moest het onderhoud van de tuinen doen en af en toe ook de boer helpen. De congregatie had namelijk een eigen boerderij met tientallen koeien, een paar honderd varkens en kippen en veel land voor groenten, fruitbomen en bloemen, al met al zo’n 22 hectare. Er waren toen nog zo’n 60 a 70 zusters en zo’n 70-80 meisjes.

Ik heb in 1980 het laatste graf gegraven op het kloosterkerkhof. Dat vergeet ik nooit meer. De moeder-overste had de verkeerde plek doorgegeven aan ons. We waren op diepte en zakten opeens weg, we gingen dwars door de kist. Ik verslikte me bijna in de kauwgombal. Het was dus een bestaand graf waar we op waren gestuit. Het kerkhof bestond op dat moment uit 60 a 70 witte betonnen kruisen, ruim een meter hoog. In het midden stond een heel groot houten kruis, daar lag ook rector Van Beek begraven. In sommige graven lagen minstens twee personen begraven. Daarnaast waren er nog twee kindergraven zonder kruis, werd mij verteld. Deze kinderen waren jaren eerder overleden aan TBC, ver voor mijn tijd. Ze hadden ook geen kist, maar waren ingewikkeld in een doek begraven.

De meiden van Huize Alexandra waren heel bang voor de begraafplaats als ze in de klas zaten. Daarom kreeg ik op een gegeven moment de opdracht van Scholten om alle kruisen weg te halen. Ze gingen allemaal de container in. Daar was wat gedoe over. Wat doen die kruisen in de container, vroeg iemand. Ik durfde er niks van te zeggen, ik heb gewoon gedaan wat me werd gezegd. Kort daarna kwam er nog familie van een zuster om het graf te bezoeken. Dat graf was er niet meer, daar was ophef over, hoorde ik later.

Op een gegeven moment is het terrein afgedekt met plastic en zijn de bulldozers er overheen gereden voor de bouw van de school. Toen daar klachten over kwamen, is besloten om alle graven te ruimen. Bij de ruiming ben ik zelf niet aanwezig geweest. Ik weet ook niet wie dat gedaan heeft. Ik had toen nachtdienst en het is overdag gebeurd. Maar ik heb toen minstens één kruiwagen met botten en schedels zien staan. Het zou allemaal naar Bloemendaal gaan, werd gezegd, om op het kerkhof te worden begraven in een soort massagraf.”

De nachtwaker Huize Alexandra in de jaren negentig:

“Er moest een manege komen en dus moest het kerkhof geruimd worden. Of er toen nog kruisen stonden? Dat durf ik niet te zeggen. Ze hebben nog aardig wat resten naar boven gehaald. Ik zag zeker een big bag vol staan. Nee, geen kruiwagens. Alles zou naar Bloemendaal gaan om daar te worden herbegraven.”

De tuinbaas van het klooster Euphrasia in Bloemendaal (1983-2013):

“In september 1997 kreeg ik opdracht van zuster Thecla om op het kerkhof in Bloemendaal een graf te graven voor de menselijke resten van het kloosterkerkhof in Almelo, die naar Bloemendaal moesten worden overgebracht. Het zou best veel zijn, dus ik moest een extra groot graf graven. Om hoeveel overledenen het ging, werd me niet verteld. Normaal zou een graf ongeveer 1.80 x 1.00 meter zijn. Nu heb ik een gat van 2 bij 2 meter gegraven, en ook iets dieper dan gebruikelijk.

Maar toen die man uit Almelo kwam had hij alleen een klein kartonnen doosje bij zich. Geen lijkzakken of een kist, alleen een doosje van – schat ik – 80 bij 40 centimeter. Daarin zaten drie of vier schedels en een paar botjes. Ik was verbaasd en vroeg nog of dit alles was. Had ik me

daarvoor in het zweet gewerkt? Zo'n groot graf graven is namelijk best veel werk. Zuster Thecla had het volgens mij ook niet verwacht, zag ik aan haar reactie. Ik heb de schedels en botten in het graf gelegd en dat was het. Nee, er was geen speciale ceremonie. De grafsteen van de rector (Van Beek) was ook meegekomen uit Almelo, dus die hebben we ook een plek gegeven. Of hij tot de personen behoorde die zijn herbegraven? Geen idee. Dat was niet vast te stellen. Het was de eerste en enige keer dat we menselijke resten uit Almelo hebben begraven."

De Almelose ondernemer, die in september 1997 het kloosterkerkhof moest ruimen:

"Ik was in dienst bij een hoveniersbedrijf en werkte regelmatig op begraafplaatsen, ook om graven te ruimen. Op een dag in 1997 werd ik telefonisch benaderd door een zuster van De Goede Herder. Haar naam kan ik me niet precies herinneren. Ze vroeg of ik een bedrijf kende dat graven kon ruimen. Ik kende haar niet en was nog nooit op het kloosterterrein geweest. Omdat ik expertise had op het gebied van graven en kerkhoven, gaf ik aan dat ik dat zelf wel wilde doen. Ik heb een afspraak gemaakt met haar in Almelo. Ze was in burger, dus niet in kloosterkleding. Ter plekke wees ze aan om welk terrein het ging en vroeg of ik daar kans toe zag. Dat zag ik wel. Ik maakte een offerte die werd goedgekeurd. Daarna kon ik dingen in gang zetten, zoals een kraanmachinist, een extra medewerker en big bags voor de menselijke resten. Het terrein was niet te herkennen als een kerkhof. Er was geen grafmonument of kruis meer te zien. Ook geen paaltjes of zo. Het was een onverzorgd stuk gazon. Ik herinner me een groene wal aan de achterkant. Volgens mij stond er ook een beukenhaag omheen. De zuster was heel duidelijk om welk gebied het ging, pakweg 80 a 90 bij 40 meter. Volgens haar was er sprake van 140 graven. Maar wat we vonden, was minimaal: nog geen 40 lichamen in totaal, hoewel we verder hebben gegraven dan vooraf was aangegeven. We groeven op 1.30 meter diep, 1 diep, omdat de wet op de lijkbezorging zegt dat je op 1.20 meter moet begraven en de zuster dat had aangegeven. , Voor een dubbel graf is dat 1.80 meter. Alles lag naast elkaar. Na drie tot vier dagen was de klus geklaard. De grond werd gezeefd. Alles wat we aan botten en schedels vonden, ging in een big bag. Ongeveer een halve kuub bij elkaar. Opvallend was dat we niets aan resten van kisten of rozenkransen vonden. Ook zaten er enkele kleine schedels bij. Toen dacht ik aan een klein vrouwtje, maar nu denk ik: kan het geen schedel van een kind geweest zijn?

Ik had een stuk of 10 van die big bags besteld, maar uiteindelijk had ik genoeg aan eentje, en die zat nog niets eens vol. Ik heb het uiteindelijk in enkele houten bakken gedaan en daarmee ben ik naar Bloemendaal gereden, waar ze een extra groot graf hadden gegraven. Nee, de grafsteen van de rector (die nu op het kerkhof in Bloemendaal ligt) zat daar niet bij.

Een week later was ik daar opnieuw, bij een herdenkingsdienst, waar ik de zuster voor het eerst weer sprak. Hoe ze reageerde op het feit dat er zo weinig was gevonden? Heel luchtig. Ik vond het gek dat ze daar als opdrachtgever zo makkelijk mee omging. Er werden verder geen vragen gesteld.

September 1997 was de enige keer dat ik op het kloosterterrein ben geweest. Daarvóór nooit, en daarna ben ik er ook niet meer geweest. Ik kan me niet herinneren dat we bij het ruimen dichtbij de school zaten. Als ik de situatie nu bekijk en vergelijk met de kaart van toen, vraag ik me af of we misschien niet deels buiten het kerkhof hebben gegraven. Iets verder van de groene wal aan de rand van het terrein en iets verder verwijderd van de school."

In een tweede interview op een latere datum zegt de ondernemer:

“Ik ben er na mijn bezoek aan het kerkhof (op 6-3-2024) van overtuigd geraakt dat we destijds niet op de plek van het kerkhof hebben gegraven, maar vooral ernaast, meer aan de straatkant en verder van de school. De paardenbak (die daar niet ver vandaan stond) kan ik me niet herinneren. Er zijn toen geen hekken geplaatst. We hebben ook geen kruiwagens gebruikt voor het verzamelen van de resten, want die gingen rechtstreeks de big bag in.”

De dochters van de boer van het klooster De Goede Herder:

“Onze vader was als boer in dienst van de zusters. De boerderij stond op het terrein van De Goede Herder. Eind jaren zestig is hij er begonnen. Een van zijn taken was ook om de graven te graven voor de overleden zusters. Bij de begrafenis was hij een van de dragers. Toen hij al met pensioen was en de zusters uit Almelo waren vertrokken, hoorden we dat het kerkhof was geruimd. Tuinbaas Gerard Scholten kwam dat vertellen. Dat moet in de jaren tachtig zijn geweest, want vader overleed in 1990.”

Leerkracht aan de school voor speciaal onderwijs De Lakestenen (1992-2012):

“Toen ik op school kwam werken, was van het kerkhof naast het gebouw niets meer zichtbaar. Wel werd gezegd dat daar een begraafplaats was geweest. Het kwam wel eens ter sprake in de gesprekken met collega's. Was er een ruiming in 1997? Daar heb ik niets van meegekregen. Er ontstond veel commotie over iets anders. We hadden als personeel gevraagd om de bouw van een kas voor de meisjes. Daar konden ze bezig met bloemen en planten. Het internaat wilde een paardenbak. Bij de aanleg van de kas en de paardenbak zijn ze gaan graven en op een gegeven moment stonden er witte schermen omheen. Ik kon het zien vanuit mijn lokaal. Het was ter hoogte van waar de begraafplaats lag en er werd gezegd dat ze 'iets' hadden gevonden. Nee, zelf heb ik niet gezien wat ze dan gevonden zouden hebben. Maar het verhaal deed de ronde. Ik weet dat het veel onrust veroorzaakte in de klas. Vooral de meisjes met een Caribische achtergrond vonden het allemaal heel eng.”

[Dit moet hebben plaatsgevonden in 1999/2000]

Directeur van De Lakestenen (van begin 1998 tot eind 2004/begin 2005):

“Toen ik hier op school zat, was mij niet bekend dat er naast de school een kerkhof was geweest. Ik hoor dat nu voor het eerst. Ook het witte scherm bij de aanleg van de paardenbak is me niet bijgebleven. Ja, er was op een gegeven moment wel commotie bij verschillende leerlingen. Misschien dat er verhalen de ronde deden over mensen die daar begraven zouden liggen. Dat zou best kunnen, maar er ontstond wel vaker consternatie bij deze doelgroep. Ik heb er op dat moment niets mee gedaan, het is ook niet in het overleg aan de orde geweest.”

Bijlagen

- Uitgeschreven Register kloosterkerkhof Almelo

73

Nr.	Achternaam	Voornaam	Alternatieve naam	Geboorteplaats	Land	Geboortedatum	Sterfdatum	Sterfplaats	Levensjaren	Status	Positie graf t.o.v. het Kruis	zelfde graf als	Stuk	Rij	Positie	Bijzonderheden
1	Claassen	Henriette		Rotterdam	Nederland		25-11-1881		onbekend	Verpleegde	Links aan de noordzijde					
2	Wolf	Dorothea		Erfurt	Duitsland		07-02-1883		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
3	Blom	Euphemia Johanna		Zwolle	Nederland		03-03-1883		onbekend	Verpleegde	Linkerhand					
4	Jordan	Maria			Duitsland (O-P)		13-04-1883		onbekend	Zuster Maria	Zuidzijde					
5	Meerbek	Wilhelmina		Hofsfsenberg	Duitsland		29-01-1884		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
6	Schenkels	Johanna		Delft	Nederland		26-05-1884		onbekend	Verpleegde	Linkerhand					
7	Scheper		Maria				26-06-1884		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
8	Steinebach	Wilhelmina		Münster	Duitsland		23-08-1884		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
9	Es, van	Maria		Hertogenbosch	Nederland		27-08-1884		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
10	Heuvel, van den	Dominica		Utrecht	Nederland		24-01-1885		onbekend	Verpleegde	Linkerzijde	1ste aan de weg		2e		
11	Blom	Alida		Hoorn	Nederland		26-05-1885		onbekend	Verpleegde	Linkerhand					
12	Bohm	Maria		Arensdorf	Duitsland		09-10-1885		onbekend	Verpleegde	Linkerzijde					
13	Frenking	Maria		Heivischbeck	Duitsland		25-08-1886		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
14	Block	Josephine		Burgerwald	Duitsland (O-P)		07-05-1887		onbekend	Magdalena	Linkerzijde					
15	Oldenhof	G.J.		Zwolle	Nederland		25-05-1887		onbekend	Verpleegde	Linkerzijde					
16	Bolke	Eva		Boke	Duitsland		29-11-1887		onbekend	Zuster Maria	Rechterzijde					
17	Treffler	Anna		Drensteinfurt	Duitsland		09-01-1888		onbekend	Magdalena	Links					
18	Schennen	Mathilde		Bochum	Duitsland		07-02-1888		onbekend	Magdalena	Links					
19	Overs	Maria		Aken	Duitsland		13-02-1888		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
20	Theussen	Alida		Bergen Op Zoom	Nederland		22-04-1889		onbekend	Verpleegde	Linkerhand					
21	Linden, v. d.	Wilhelmina		Utrecht	Nederland		01-01-1890		onbekend	Verpleegde	Linkerkant					
22	Grünerwald	Rose		Lotterfeld	Duitsland (O-P)		14-03-1890		onbekend	Consacreerde	Linkerkant					
23	Wieneert	Rosa		Sternberg	Duitsland (O-P)		26-01-1891		onbekend	Magdalena	Links					Zie tekst Word-document
24	Hingmann	Anne		Unterkapteinen	Duitsland (O-P)		27-05-1891		onbekend	Consacreerde	Links					
25	Nes, van	Marie		Amsterdam	Nederland		18-07-1891		onbekend	Verpleegde	Links					
26	Vahle	Helena		Amsterdam	Nederland		11-10-1891		onbekend	Verpleegde	Links					
27	Schulten	Theresia		Darfeld	Duitsland		28-01-1892		onbekend	Magdalena	Links					
28	Osfonski	Maria		Battatron	Duitsland (O-P)		12-03-1892		onbekend	Magdalena	Links					
29	Meulen, v. d.	Henricus	Georgius	Leeuwarden	Nederland		12-04-1892		onbekend	Rector	Middelweg voet v. h. Kruis					
30	Pomberg	Gertrudis		Kevelaer	Duitsland		10-09-1892		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand, laatste i. d. rij aan de heg					
31	Nienhaus	Sophie		Wulfen	Duitsland		19-09-1892		onbekend	Magdalena	Rechterhand, 1ste i. d. rij v.d. heg aangevangen					
32	Meijer	Maria Elisabeth		Zwolle	Nederland		10-10-1893		onbekend	Consacreerde	Linkerhand					
33	Krihn	Martha		Zuhtenais	Duitsland (O-P)		11-02-1894		onbekend	Consacreerde	Linkerhand					
34	Cramer	Thekla		Werthe	Duitsland		29-06-1894		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
35	Sinnerbrink	Franziska		Geseke	Duitsland		15-05-1893		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
36	Potthaß	Catharina		Mariemünster	Duitsland		03-03-1896		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
37	Schrade	Elisabeth	Philomena	Lichtenau	Duitsland		08-04-1896		onbekend	Consacreerde	Links					
38	Tomberg	Margaretha		Kevelaer	Duitsland		02-10-1896		onbekend	Zuster Maria	Rechts			2e	4e v/d heg	
39	Düster	Christina		Keulen	Duitsland		02-12-1896		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
40	Schaefer	Magdalena		Neiteicherwalde	Duitsland		27-05-1897		onbekend	Magdalena	Links					
41	Struetmann	Ludovika		Lüdlun	Duitsland		09-03-1898		onbekend	Magdalena	Linkerkant					
42	Brams	Maria		Oschenan	Duitsland (O-P)		23-11-1898		onbekend	Consacreerde	Linkerhand					
43	Böhm	Helana		Allenstein	Duitsland (O-P)		23-02-1899		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
44	Teschner	Maria		Sternberg	Duitsland (O-P)		29-03-1899		onbekend	Consacreerde	Linkerhand					
45	Paessens	Maria		Weeze	Duitsland		14-3-1900		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
46	Bösing	Adelheid		Borken	Duitsland		8-4-1900		onbekend	Zuster Maria	Rechts					
47	Reimann	Anna		Steinfrenz	Duitsland	25-04-1863	10-08-1900		37	Magdalena	Linkerhand					
48	Baars	Maria Clara Catherina	Manritia	Amsterdam	Nederland	27-02-1879	23-04-1901		22	Verpleegde	Linkerhand					
49	Bram	Elisabeth	Benedicta	Eschenan	Duitsland (O-P)	17-05-1856	25-01-1901		45	Consacreerde	Linkerhand					
50	Kelder	Johanna	Octavia	Rheden	Nederland	27-09-1880	23-09-1901		21	Verpleegde	Linkerhand					
51	Peters	Maria	Bernadette	Bergh	Nederland	24-05-1871	10-02-1903		32	Verpleegde	Linkerzijde					
52	Kroesen	Alida		Gravenhage	Nederland	12-07-1832	05-07-1903		71	Consacreerde	Linkerzijde					
53	Schalß	Adriane	Lita	Breda	Nederland	25-07-1889	29-01-1904		15	Verpleegde	Linkerzijde					
54	Kuhn	Elisabeth		Lietrenau	Duitsland (O-P)	04-11-1854	02-03-1904		49	Consacreerde	Linkerzijde					
55	Busch	Christina		Dingden	Duitsland	10-06-1862	20-08-1905		43	Zuster Maria	Rechterzijde					
56	Zuijlen, van	Maria	Emilie	Rotterdam	Nederland	22-12-1882	05-11-1905		23	Verpleegde	Linkerzijde					
57	Multhaup	Wilhelmina		Lörvendorf	Duitsland	25-03-1872	22-11-1905		34	Zuster Maria	Rechterzijde					
58	Dekker, ten	Petronella	Mirella	Rotterdam	Nederland	19-12-1886	27-03-1906		19	Verpleegde	Linkerhand					
59	Snoeis	Henriette	Mauritsia	Breda	Nederland	01-06-1888	26-04-1906		18	Verpleegde	Linkerzijde					
60	Valkenburg	Maria Johanna	Coletta	Delft	Nederland	13-11-1888	04-10-1906		18	Verpleegde	Linkerzijde					
61	Honest	Sophia	Maria Josephine	Hövel	Duitsland	07-08-1830	17-01-1907		76	Zuster Maria	Rechterhand					
62	Schäferhoff	Maria		Körbecke	Duitsland	29-03-1835	07-02-1907		72	Moeder Overste	Rechterhand					
63	Biernald	Elisabeth	Frau Witne Braun	Hingenberg	Duitsland	11-11-1828	04-03-1907		78		Linkerhand					
64	Porsch	Maria		Birkmans-hofen	?	18-04-1862	01-04-1907		45	Consacreerde	Linkerhand					
65	Wehmhoff	Maria		Damme	Duitsland	04-03-1849	27-03-1908		59	Moeder Overste	Rechterhand					
66	Huying	Johanna Hendrina	Ursula	Didam	Nederland	16-01-1869	26-01-1909		40	Verpleegde	Linkerhand					
67	Groot, de	Maria Elisabeth	Ligoria	Rotterdam	Nederland	01-03-1860	14-12-1909		50	Verpleegde	Linkerhand					
68	Verduijn	Maria	Pelagia	Putten	Nederland	15-05-1881	12-04-1910		29	Verpleegde	Linkerhand					
69	Otten	Maria		Kappelen	?	12-03-1852	22-02-1911		59	Zuster Maria	Rechterhand					
70	Grundkötter	Bertha		Everswinkel	Duitsland	10-04-1860	17-11-1912		53	Zuster Maria	Rechterhand					
71	Gasmann	Anna		Halverde	Duitsland	11-10-1843	07-03-1913		69	Zuster Maria	Rechterhand					
72	Reviersma	Gertruida	Ooswrina	Leeuwarden	Nederland	31-07-1891	25-03-1913		22	Verpleegde	Linkerhand					
73	Weigers	Maria		Ede	Duitsland	20-02-1878	10-12-1913		36	Zuster Maria	Rechterzijde					
74	Wilbrink	Gezina		Hengelo (Ov.)	Nederland	18-08-1844	26-05-1914		70	Zuster Maria	Rechterhand					Hieronder de tekst : [x] Witwe Ponte Bibiana
75	Peper	Elisabeth		Bornebroek	Nederland	22-09-1850	25-07-1914		64	Zuster Maria	Rechterhand					
76	Perk	Barbara		Heilsberg		29-08-1855	25-10-1914		59	Zuster Maria	Rechterhand					
77	Tiggemann	Maria Anna		Horst	Duitsland	25-02-1888	07-01-1915		27	Zuster Maria	Rechterhand					
78	Pennings	Helena	Mathilde	Berghem	Nederland	04-04-1894	30-01-1915		21	Verpleegde	Linkerhand					
79	Zuurhout	Helena Jacoba	Antonia	Utrecht	Nederland	11-05-1897	13-02-1915		18	Verpleegde	Linkerhand					
80	Leemans	Alida	Bernadette	Utrecht	Nederland	13-04-1897	07-06-1915		18	Verpleegde	Linkerhand					
81	Koerten	Johanna	Constantia	Den Haag	Nederland	17-01-1893	21-01-1916		23	Verpleegde	Linkerhand					
82	Janssen	Johanna Cornelia	Crescentia	Delft	Nederland	11-12-1859	01-04-1916		56	Verpleegde	Linkerhand					
83	Uylenbroek	Wilhelmina	Eleonora	Nijmegen	Nederland	30-03-1894	06-10-1916	Enschede	23	Verpleegde	Linkerhand					

Nr.	Achternaam	Voornaam	Alternatieve naam	Geboorteplaats	Land	Geboortedatum	Sterfdatum	Sterfplaats	Levensjaren	Status	Positie graf t.o.v. het Kruis	zelfde graf als	Stuk	Rij	Positie	Bijzonderheden
84	Elsendoorn	Johanna	Albina	Utrecht	Nederland	04-10-1898	08-01-1917		18	Verpleegde ?	Linkerhand					
85	Arts	Machtildis	Erfona	Rotterdam	Nederland	26-12-1887	30-01-1917		29	Verpleegde ?	Linkerhand					
86	Hoof, van	Pauline	Remigia	Riesenbeck	Duitsland	04-11-1895	12-02-1917		21	Verpleegde ?	Linkerhand					
87	Leurs	Clasfena	Jeanette	Ankeveen	Nederland	23-10-1896	06-11-1916		20	Verpleegde ?	Linkerhand					
88	Doodkarte	Arnolda	Genoefa	Nijmegen	Nederland	05-10-1894	02-06-1917		23	Verpleegde ?	Linkerhand					
89	Wittebrock	Johanna	Modesta	Haaksbergen	Nederland	13-09-1880	14-06-1917		37	Verpleegde	Linkerhand					
90	Uitzetter	Hendrika	Maria Christine	Luttenberg	Nederland	19-10-1880	16-12-1917		37	Zuster Maria	Rechterhand					
91	Nijssen	Johanna	Henriette	Vlissingen	Nederland	20-08-1893	26-09-1918		25	Verpleegde ?	Linkerhand					
92	Vos	Maria	Eliesabeth	Nijmegen	Nederland	11-04-1889	20-12-1918		30	Verpleegde ?	Linkerhand					
93	Möllmeier	Anna	Maria	Neuenkirchen	Duitsland	15-04-1885	07-03-1919		34	Zuster Maria	Rechterhand					
93a																
94	Zeegers	Elisabeth Hendrika Josefine	Innocentia				27-08-1919		onbekend	Verpleegde	Rechterhand		Nieuwe		1ste	
95	Dam, ten	Anna	Albina	Hengelo (Ov.)	Nederland	02-07-1870	05-10-1919		49	Verpleegde ?	Recherhand		Nieuwe		2de	
96	Fischer	Eva	Maria	Altendorf	Duitsland		02-03-1920		onbekend	Zuster Maria	Linkerkant					
97	Fieker	Eliesabeth		Riesenbeck	Duitsland	24-02-1843	04-12-1920		78	Zuster Maria	Linkerhand					
	Dongen, van	Gertrudis	Eliesabeth				13-02-1921	Ommen	onbekend							Begraven in Ommen, lijk bij Regge aangetroffen. Zie Word-doc.
98	Plohmman	Maria	Albertine	Mehlzak	Duitsland (O-P)	04-02-1887	18-04-1921		34		Rechterhand					
99	Vonk	Hendrika Sara	Olimpia	Amsterdam	Nederland	31-3-1906	12-01-1922		16	Verpleegde	Rechterhand					
100	Esbrock, von	Johanna	Lina	Rastenburg	Polen	3-3-1867	19-02-1922		55		Rechterhand					
101	Hooy, van der	Maria Wilhelmina	Andrea	Rijswijk	Nederland	19-2-1902	20-02-1922		20	Verpleegde	Rechterhand					
102	Braun	Anna	Josepha	Lachenau	Duitsland (O-P)	19-02-1854	26-02-1922		68	Magdalena	Rechterhand					
103	Schmidt	Anna	Theresia	Mühlheim	Duitsland	21-06-1876	09-04-1922		46	Magdalena	Rechterhand					
104	Druffel	Gertrudis		Olde	?	20-10-1859	22-09-1922		63	Zuster Maria	Linkerhand					
105	Heerman	Jacoba	Vetalis	Utrecht	Nederland	20-6-1903	15-10-1922		19	Verpleegde ?	Rechterhand					
106	Braun	Bertha	Klara	Eschenan	Duitsland (O-P)	13-08-1867	26-07-1923		56	Magdalena	Rechterhand					
107	Heinrichs	Catharina		Tenholt	Duitsland	31-03-1879	08-11-1923		45	Zuster Maria	Linkerhand					
108	Liefmann	Eliesabeth		Empte	Duitsland	27-08-1844	10-02-1924		79	Zuster Maria	Linkerhand					
109	Ozinczoll	Magdalena		Reichenberg	Duitsland	04-04-1869	20-06-1924		55	Zuster Maria	Linkerhand					
110	Wintjens	Antonia	Modesta	Valkenburg	Nederland	17-1-1909	06-06-1924		15	Verpleegde ?	Rechterhand					
111	Cloosterman	Theodora	Rika	Nijmegen	Nederland	18-5-1960	04-05-1925		35	Verpleegde ?	Rechterhand					
112	Waanders	G.		Raalte	Nederland	01-07-1854	17-05-1925		71	Rector (?)	Midden onder Kruis in het middenpad					
113	Teschner	Dorothea	Anna	Sternburg	Duitsland (O-P)	04-04-1862	22-11-1925		64	Magdalena	Rechterhand					
114	Thien	Margáretha		Strücklingen	Duitsland	28-07-1894	05-02-1926		32	Zuster Maria	Linkerhand					
115	Jägers	Anna Maria		Hulsberg	Nederland	13-10-1909	29-04-1927		18	Verpleegde ?	Rechterhand					
116	Gendig	Maria	Ignatia	Schulen	Duitsland (O-P)	04-02-1864	31-05-1927		63	Magdalena	Rechterhand					
117	Deike, van	Maria	Alphonsa	Tholen	Nederland	24-02-1853	10-09-1927		75		Rechterkant					
118	Theunissen	Anna	Mechtildis	Rotterdam	Nederland	28-11-1873	17-03-1928		54	Magdalena	Rechterkant					
119	Sietman	Anna	Maria Aloysia	Dülmen	Duitsland	01-02-1844	27-03-1929		85	Zuster Maria	Rechterkant		Nieuwe bovenaan		1ste	
120	Schrör	Elisabeth	Cornelia	Enschede	Nederland	05-11-1883	30-01-1930		46	Verpleegde ?	Rechterhand		2e		3e	2e
121	Spannenkrebs	Magdalena	Euphrasia	Reichenberg	Duitsland (O-P)	24-11-1854	19-04-1930		75	Magdalena	Rechterhand		123 2e		3e	3e
122	Grotke	Anna		Rheine	Duitsland	20-11-1856	23-05-1930		74	Zuster Maria	Rechterhand		150 1e		1e	2e
123	Grünwald	Maria	Salesia	Lotterfeld	Duitsland (O-P)	19-06-1860	27-10-1930		70	Zuster Maria	Rechterhand		121 2e		3e	3e
124	Pähler	Christine		Rietberg	Duitsland	28-04-1871	17-12-1930		60	Zuster Maria	Rechterhand		159 1e		1e	3e
125	Braun	Justine	Angela	Eschenau	Duitsland (O-P)	06-05-1860	26-12-1930		71		Rechterhand		2e		3e	5e
126	Höing	Anna	Maria Euphrasia	Leer	Duitsland	05-02-1870	02-03-1923		53	Zuster Maria	Rechterhand	166, 167	1e		2e	1e
127	Konijnenburg	Maria		Schiedam	Nederland	06-04-1877	14-05-1932		55		Rechterkant		2e		3e	6e
128	Jong, de	Cornelia	Urbana	Utrecht	Nederland	6-5-1918	14-06-1933		15	Verpleegde ?	Rechterkant		2e		3e	7e
129	Wonnemann	Clara		Freckenhorst	Nederland	09-07-1880	23-07-1933	Almelo	53	Zuster Maria	Rechterkant		1e		2e	2e
130	Gieges	Sophia Petronella	Hyronima	Amsterdam	Nederland	19-02-1877	03-02-1934		57	Consacreerde	Rechterkant		2e		3e	8e laatste bij de heg
131	Jansen	Antonia Maria Johanna	Clara	Bergh	Nederland	24-10-1914	05-11-1934		20	Verpleegde ?	Rechterkant		2e		4e	1e
132	Pol	Hermine	Maria Ignatia	Borne	Nederland	27-10-1856	13-01-1935		78	Zuster Maria	Rechterhand		172 1e		2e	3e
133	Kösters	Jospehine		Saerbeck	Duitsland		04-04-1935	Almelo	onbekend	Zuster Maria	Rechterhand		174 1e		2e	4e
134	Hoeven, v. d.	Johanna	Cisca	Gravenhage	Nederland	21-5-1915	07-04-1935	Almelo	20	Verpleegde ?	Rechterhand		2e		4e	2e
135	Duiven, van	Gerhardina	Hildegardig	Den Haag	Nederland	24-07-1864	24-12-1935	Almelo	71		Rechterhand		2e		4e	3e
136	Sontsop	Maria Catharina	Clara	Utrecht	Nederland	7-2-1914	09-12-1936	Almelo	23	Consacreerde	Rechterhand		2e		4e	4e
137	Rittmann	Maria		Veste	Duitsland	05-11-1856	15-01-1937	Almelo	80	Zuster Maria	Rechterhand		177 1e		2e	5e
138	Hoffe	Catharina	Helena	Freundenberg	Duitsland	28-01-1865	16-11-1937		73	Consacreerde	Rechterhand		2e		4e	5e
139	Kranig	Maria	Margaretha	Siegfriedswolde	Duitsland (O-P)?	04-09-1855	22-06-1938		83	Zuster Maria	Rechterhand		2e		4e	6e
140	Koerkamp	Gerarda	Sabina	Colmschate	Nederland	14-05-1888	03-01-1939		51	Verpleegde ?	Rechterhand		2e		4e	7e
141	Dasgel	Bertha	Panla	Schmolainen	Duitsland	12-01-1870	11-01-1939		69	Zuster Maria	Rechterhand		2e		5e	1e
142	Nichlitz	Bertha		Charlottenburg	Duitsland	07-09-1860	04-12-1939	Almelo	79	Zuster Maria	Rechterhand		1e		3e	1e
143	Weisfahl	Risa	Xaveria	Clysonan	Duitsland (O-P)	22-04-1856	26-02-1940	Almelo	84	Consacreerde	Rechterhand		2e		5e	2e
144	Empel, van	Elisabeth	Fides	Nijmegen	Nederland	24-10-188.	27-01-1941		59	Verpleegde ?	Linkerhand		2e		1e	1e
145	Dahms	Theresa		Oelde	Duitsland	07-01-1859	24-01-1942	Almelo	83	Zuster Maria	Rechterhand		1e		3e	2e
146	Boria	Agnes		Bresin	Duitsland (O-P)	22-05-1898	26-02-1942	Almelo	44	Zuster Maria	Rechterhand		178 1e		3e	3e
147	Kuse	Anna Elisabeth		Loesfeld	Duitsland	07-10-1894	07-10-1894	Almelo	47	Zuster Maria	Rechterhand		186 1e		3e	4e
148	Krzynimsky	Gertrud Josepha		Schucken	Duitsland	17-03-1881	25-03-1942		61	Zuster Maria	Linkerhand		1e		1e	1e
149	Fiets	Anna	Dominica	Siegfriedswolde	Duitsland	06-08-1855	18-04-1942	Almelo	87	Consacreerde	Linkerhand		2e		1e	2e
150	Hövekamp	Christina		Süminghansen	Duitsland	05-01-1873	15-10-1942	Almelo	70	Zuster Maria	Linkerhand		122 1e		1e	2e
151	Hesespoor	Johanna Christina		Hertogenbosch	Nederland	28-11-1874	29-10-1942	Almelo	68	Consacreerde	Linkerhand		2e		1e	3e
152	Vanning	Willy	Gemma	Den Haag	Nederland	17-8-1917	28-11-1942	Almelo	25	Consacreerde	Linkerhand		23e		1e	4e
153	Hoof, van	Antonia W.	Annie	Helmond	Nederland	12-2-1924	01-05-1943	Almelo	19	Verpleegde ?	Linkerhand		2e		1e	5e
154	Hischberg	Helena	Vinsentia	Stolzenhagen	Duitsland (O-P)	10-04-1863	29-08-1943	Almelo	80	Consacreerde	Linkerhand		2e		1e	6e
155	Mäkel	Maria		Dinklage	Duitsland	28-11-1890	22-09-1943	Almelo	53	Zuster Maria	Rechterhand		187 1e		3e	5e
156	Feschenes	Justina	Alnysia	Sternklag	Duitsland (O-P)	20-06-1865	11-03-1944	Almelo	79	Consacreerde	Linkerhand		2e		1e	7e
157	Bersie	Maria Elisabeth	Scholastica	Breda	Nederland	17-12-1873	01-09-1944	Almelo	71		Linkerhand		2e		2e	1e
158	Gortonski	Johann		Danzig	Duitsland (O-P)		30-03-1945	Wierden	onbekend	soldaat	Rechterhand		181 2e		4e	8e
159	Fligge	Elisabeth		Sonnenwalde	Duitsland (O-P)		27-10-1945	Almelo	onbekend	Zuster Maria	Linkerhand		124 1e		1e	3e
160	Stuivers	Maria	Rafaële	Rotterdam	Nederlnd	25-03-1877	26-05-1946	Almelo	69		Linkerhand		2e		2e	2e
161	Brugman	Katharina Helena		Hamborn	Duitsland	30-5-1922	08-03-1947	Almelo	25	Consacreerde	Rechterhand		2e		5e	3e
162	Sundag	Maria Hendrika	Maria Martina	Epe	Nederland	07-07-1878	14-04-1947	Almelo	69	Zuster Maria	Linkerhand		1e		1e	4e
163	Werner	Anna Anast.		Panlmits	Duitsland (O-P)	16-04-1877	14-05-1947	Almelo	70	Zuster Maria	Linkerhand		1e		1e	5e

Nr.	Achternaam	Voornaam	Alternatieve naam	Geboorteplaats	Land	Geboortedatum	Sterfdatum	Sterfplaats	Levensjaren	Status	Positie graf t.o.v. het Kruis	zelfde graf als	Stuk	Rij	Positie	Bijzonderheden
164	Sanstra	Johanna Margaretha	Jo	Paramaribo	Nederland (Sur.)	6-6-1926	03-07-1947	Almelo	21	Verpleegde ?	Rechterhand		2e	5e	4e	
165	Sanstra	Georgine Rosaline	Rosa	Paramaribo	Nederland (Sur.)	25-6-1924	12-02-1948	Almelo	24	Verpleegde ?	Rechterhand		2e	5e	5e	
166	Niemand	Sorise		Niese	Duitsland	03-09-1875	29-06-1948	Almelo	73	Zuster Maria	Linkerhand	126, 167	1e	2e	1e	
167	Ballmann	Catherina		Remagen	Duitsland	27-09-1873	00-10-1949	Almelo	76	Zuster Maria	Linkerhand	126, 166	1e	2e	1e	
168	Linde, v. d.	Anna	Liberda	Brielle	Nederland	05-12-1884	10-03-1950	Almelo	65		Linkerhand		2e	2e	3e	
169	Bengley	Johanna Helena	Tonnie			18-7-1892	14-02-1951	Almelo	31	Verpleegde ?	Linkerhand		2e	2e	4e	
170	Deiters	Anna Elisabeth		Nordwolde	Duitsland	06-09-1882	15-04-1951	Almelo	69	Zuster Maria	Rechterhand		191 1e	4e	1e	
171	Beeris	Cornelia Christina Josephina	Martha	Delft	Nederland	27-2-1932	02-08-1951	Almelo	19	Verpleegde ?	Linkerhand		2e	2e	5e	
172	Holstegge	Elisabeth				09-07-1879	23-05-1952	Almelo	73	Zuster Maria	Linkerhand		132 1e	2e	3e	
173	Kwijs	Elisabeth Cornelia	Andgeria	Norg	Nederland	06-01-1870	10-06-1952	Almelo	82		Linkerhand		2e	2e	6e	
174	Achteresch	Gesina Gertrud		Epe	Nederland	20-08-1876	27-08-1952	Almelo	76	Zuster Maria	Linkerhand		133 1e	2e	4e	
175	Ruijters	Maria Josephina	Libria	Den Haag	Nederland	10-08-1868	02-02-1953	Almelo	84		Linkerhand		2e	2e	7e	
176	Mecking	Maria Chs. Clara		Klein Reken	Duitsland	11-08-1890	05-11-1953	Almelo	63	Zuster Maria	Rechterhand		192 1e	4e	2e	
177	Sandman	Sophia Josephina		Nenen Bischen	Duitsland	08-08-1877	30-12-1953	Almelo	76	Zuster Maria	Linkerhand		137 1e	2e	5e	
178	Shüsing	Maria		Salzbergen	Duitsland	15-01-1875	21-01-1954	Almelo	79	Zuster Maria	Linkerhand		146 1e	3e	3e	Tekst in de kantlijn. Zie Word-document
179	Staaldagtje	Barry	Barry	Schoten	Duitsland	30-06-1883	28-10-1954	Almelo	71		Rechterhand		2e	5e	6e	
180	Reenen, van	Helena	Konigonde	Vrijenban	Nederland	20-04-1872	18-02-1956	Almelo	84		Rechterhand		2e	5e	7e	
181	Es, van	Cornelia	Cysilla	Breda	Nederland	31-03-1888	07-04-1956	Almelo	68		Rechterhand		158 2e	4e	8e	
182	Lamers	Anna Maria		Marienbaum	Duitsland	02-06-1874	27-05-1956	Almelo	82	Zuster Maria	Rechterhand		196 1e	4e	3e	
183	Ketting	Aleida H.	Emma	Groningen	Nederland	06-04-1878	27-04-1957	Almelo	79		Rechterhand		2e	5e (4e)	8e	
184	Schivon	Susanna	M. de Jésus	Renschhagen	Duitsland	06-06-1870	29-04-1957	Almelo	87	Zuster Maria	Rechterhand		200 1e	4e	4e	
185	Kenler, van	Maria	Augustina M.	Amerzoden	Nederland	05-10-1879	27-12-1957	Almelo	78	Oblaaf	Rechterhand		2e	5e (6e)	1e	
186	Wolbers	Maria Christina		Hesselte	Duitsland	17-12-1881	19-02-1958	Almelo	76	Zuster Maria	Linkerhand		147 1e	3e	4e	
187	Wittirer	Hedwig Th. R.		Berlijn	Duitsland	11-08-1896	17-06-1958	Almelo	62	Zuster Maria	Linkerhand		155 1e	3e	5e	
188	Loohuis	Yesina	Maria	Tubbergen	Duitsland	18-03-1882	06-10-1958	Almelo	77		Rechterhand		2e	5e (6e)		
189	Haide, von der	Yesdts Sophie Maria		Clysetesch	Duitsland	01-09-1858	21-11-1958	Almelo	100	Zuster Maria	Linkerhand		1e	3e	6e	
190	Deilmann	Johanna Theresia		Hilles Kichspiel	Duitsland		23-05-1959	Almelo	onbekend	Zuster Maria	Linkerhand		1e	3e	7e	
191	Chapers	Christiana		Rhade	Duitsland	30-06-1871	14-03-1960	Almelo	89	Zuster Maria	Linkerhand		170 1e	4e	1e	
192	Sundag	Josephine Elisabeth		Epe	Duitsland	14-04-1880	09-04-1960	Almelo	80	Zuster Maria	Linkerhand		176 1e	4e	2e	
193	Carl	Josina Johanna	Genovevas	Gravenhage	Nederland	6-8-1904	27-06-1963	Almelo	59	Zuster Maria	Rechterhand		2e	6e (5e)	3e	
194	Bennemann	Lidwina Antonia		Ahlen	Duitsland	16-07-1879	26-06-1964	Almelo	85	Zuster Maria	Linkerhand		1e	5e	1e	
195	Beek, van	Geertruida Gijsbertha		Vinkeveen	Nederland	9-4-1911	08-07-1964	Almelo	53	Zus van Rector	Rechterhand		2e	6e (5e)	4e	
196	Löbbert	Karoline Wilhelmine		Knifesdrek (Essen)	Duitsland	12-12-1892	01-02-1965	Almelo	72	Zuster Maria	Linkerhand		182 1e	4e	3e	
197	Duiven, voor den	Cornelia Josina		Voorschoten	Nederland	14-02-1899	15-07-1967	Almelo	68	Zuster Maria	Linkerhand		1e	5e	2e	
198	Schnieder	Maria Elisabeth		Gladbeck	Duitsland	16-09-1887	27-01-1968	Almelo	80	Zuster Maria	Linkerhand		1e	5e	3e	
199	Harmsen	Elisabeth Johanna	Godeliva	Zevenaar	Nederland	19-03-1896	15-04-1968	Almelo	72		Rechterhand		2e	6e	5e	
200	Riepe	Therisa Anna		Harbrück	Duitsland	16-06-1878	16-06-1968	Almelo	90	Zuster Maria	Linkerhand		184 1e	4e	4e	* (na restauratie v/h kerkhof)
201	Kather	Anna	Cecilia	Reischenberg	Duitsland (O-P)	05-05-1884	27-11-1968	Almelo	85	Oblaaf	Rechterhand		2e	6e (5e)	6e	
202	Lamers	Getrude M.		Liedern (Bochals)	Duitsland	18-11-1883	24-12-1969	Almelo	86	Zuster Maria	Linkerhand		1e	5e	4e	
203	Schulte	Maria Agnes		Menstrup	Duitsland	20-3-1905	30-12-1969	Almelo	65	Zuster Maria	Linkerhand		1e	4e	5e	
204	Poppel, Van	Johanna	Agatha	Tilburg	Nederland	25-11-1884	07-01-1970	Almelo	85	Oblaaf	Rechterhand		2e	6e (5e)	7e	
205	Beek, van	Wilh. d.		Vinkeveen	Nederland	23-10-1904	13-08-1970	Almelo	66	Rector Priester	Midden voor het 't Kruis					
206	Britsia	Helena Theresia	Ameta	Delft	Nederland	02-11-1879	03-09-1970	Almelo	91		Rechterhand		2e	7e (6e)	1e	
207	Bongers	Rosa P.	Leocadsa	Doornenburg	Nederland	31-08-1889	04-01-1971	Almelo	81		Rechterhand		2e	7e (6e)	2e	
208	Picket	Maria Anna		Oesterniche	Duitsland	05-06-1882	14-01-1971	Almelo	89	Zuster Maria	Linkerhand		1e	4e	6e	
209	Somers	Anna Maria Jozefina		Kerkrade	Nederland	16-2-1912	19-01-1972	Almelo	60		Rechterhand		2e	7e (6e)	3e	
210	Lijnden, v. d.	Maria		Gestel	Nederland	23-09-1891	08-11-1972	Almelo	81		Rechterhand		2e	7e (6e)	4e	
211	Weber	Ludwika Maria Margaretha		Gronau	Duitsland	24-09-1889	28-10-1973	Enschede	84	Zuster Maria	Linkerhand		1e	2e*	7e	
212	Huisman	Johanna Wilhelmina		Nijmegen	Nederland	18-03-1894	03-07-1975	Almelo	81		Rechts					
213	Woutman	Helena Frederika	Veronica	Amsterdam	Nederland	08-02-1891	08-07-1975	Almelo	84	Zuster	Links					
214	Jansen	Berendina		Arnhem	Nederland	06-05-1976	06-05-1976	Almelo	onbekend	Zuster	Rechts					
215	Coenders	Christina	Pauline	Nijmegen	Nederland	1-7-1914	15-08-1976	Almelo	62	Zuster	Rechts					
216	Putten, v. d.	Gesina	Dora	Hillegom	Nederland		13-01-1977	Almelo	onbekend		Rechts					
217	Lleeuwitz	Euphemia	Alaysia	Nordhorn	Duitsland	8-4-1906	16-01-1979	Almelo	73	Zuster	Rechts					
218	Dopp	Maria Josephine	Fortunata	Duderstadt	Duitsland	22-11-1894	27-01-1980	Almelo	85	Zuster	Links			5e	5e	

Het Oversticht

laat de omgeving spreken

Onderzoek kloosterbegraafplaats Huize Alexandra

Albert Vissinga, Het Oversticht

Versie 3, definitief
Zwolle, 21-05-2024

Voor akkoord:

Het Oversticht

drs. A. Vissinga
Programmaleider Erfgoed

Gemeente Almelo

dhr. A. Sick
Hoofd Stedelijke Ontwikkeling

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Introductie	4
Opdrachtschrijving	4
2. Historie Klooster Goede Herder	5
Organisatie.....	5
Locatie Almelo	6
Grondtransacties na aanwezigheid zusters	7
3. Archiefonderzoek.....	8
4. Juridische aandachtspunten	12
Aanleg, gebruik en sluiting begraafplaats door Zusters	12
Wet op de lijkbezorging	14
Sluiten en opheffen begraafplaats.....	14
Ruiming van de graven	16
Beheersverordening gemeentelijke begraafplaats Almelo.....	16
Huidige situatie.....	17
Voorstel tot vervolg	17
5. Voornemen tot ontwikkeling	18
Ethische aandachtspunten	18
Ruiming.....	18
Herbegraven	19
Kosten	21
6. Voorstel voor ruiming en herbegraven	22
Tot slot	23
Bijlagen.....	24
- Archiefonderzoek Overijssellacademie	25
- Uitgeschreven Register kloosterkerkhof Almelo	73

Samenvatting

In het najaar van 2023 is op het terrein van het voormalige klooster De Goede Herder/Huize Alexandra een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij een voormalige begraafplaats is aangetroffen. Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van vragen van de media over de aanwezigheid van deze begraafplaats. Volgend op dit archeologisch onderzoek heeft Het Oversticht vanaf januari 2024 in samenwerking met de Overijsselacademie een archiefonderzoek uitgevoerd om feitelijk te achterhalen wie op deze begraafplaats begraven zijn en wat er gedurende de afgelopen decennia met de begraafplaats is gebeurd. Op basis van deze informatie zijn in dit rapport een aantal varianten beschreven om tot een herontwikkeling van het terrein te komen. Ook is een voorstel gedaan dat de gemeente Almelo kan gebruiken als leidraad bij het nemen van een besluit over de vervolgstappen met betrekking tot de geplande herontwikkeling van het terrein.

Vanuit het archiefonderzoek is duidelijk geworden dat het klooster De Goede Herder een register heeft bijgehouden waarin 218 personen zijn opgenomen die tussen 1881 en 1981 op de begraafplaats begraven zijn. Van de begraven personen zijn er 32 geregistreerd als verpleegde en zijn 24 personen mogelijk als verpleegde aan te wijzen. Deze 24 zijn niet expliciet als verpleegde geregistreerd, maar zijn op basis van leeftijd en plaats van herkomst (niet Duitsland) zeer waarschijnlijk verpleegden geweest. Van deze 56 verpleegden hadden minimaal achttien pupillen een leeftijd van 21 jaar of jonger. Na het vertrek van de Zuster van de Goede Herder lijkt het toezicht op de begraafplaats niet voldoende te zijn geweest. In de jaren '80 wordt de begraafplaats bovengronds geruimd en getuigen spreken van meerdere momenten waarin ook graven zijn geruimd. In 1997 geeft de congregatie zelf opdracht tot ruiming van 218 personen. Uit het archeologisch onderzoek is gebleken dat deze ruiming niet volledig is uitgevoerd en er nog menselijke resten in het terrein aanwezig zijn. Het is niet duidelijk geworden hoe dit zo heeft kunnen gebeuren.

Bestudering van de relevante wetgeving en consultatie van een in de uitvaartzorg gespecialiseerde jurist leidt tot de conclusie dat het terrein - ondanks dat er meer als 40 jaar niet begraven is – nog steeds de status begraafplaats heeft. Hoewel er nu door het verstrijken van de geldende termijnen (dertig jaar sinds 1980) geen voorschriften meer gelden op de begravingen is het noodzakelijk om twee formele besluiten te nemen om daarna tot ontwikkeling over te kunnen gaan. Wij stellen voor dat het college besluit het terrein de status / bestemming 'begraafplaats' te ontnemen en zij vervolgens besluit tot ruiming van het terrein over te gaan. Voor het ruimen van de graven stellen wij voor de ruimingswerkzaamheden plaats te laten vinden onder archeologische begeleiding. De archeologen documenteren per grafkuil op hoofdlijnen de aanwezige individuen. Na afronding van het (veld)onderzoek kunnen de menselijke resten herbegraven worden. Het is de intentie om na het onderzoek de menselijke resten zo snel als mogelijk te herbegraven.

Bij de herbegraving zijn meerdere partijen betrokken, waaronder de gemeente Almelo als eigenaar van de grond en als bevoegd gezag archeologie, de provincie Overijssel als eigenaar van de bodemvondsten, de congregatie van de Zusters van de Goede Herder en de Stichting Kinderdwangarbeid Meisjes Goede Herder. Het is raadzaam om het plan tot herbegraven met deze partijen te bespreken om tot een locatie te komen die voor iedereen acceptabel is. Ten aanzien van de herbegraving zijn in ons rapport drie varianten beschreven die besproken kunnen worden.

Op basis van het archiefonderzoek, de ingeziene bronnen, interviews met getuigen, de huidige wet- en regelgeving en de ethische kant van deze zaak hebben wij een onafhankelijk advies gegeven. We denken dat dit advies recht doet aan de gevoeligheid rondom de voormalige begraafplaats en tegelijkertijd ruimte biedt voor verdere ontwikkelingen. Het is aan het bestuur van de gemeente Almelo om op basis van dit voorstel een besluit te nemen over de ruiming en de herbegraving.

1. Introductie

In het najaar van 2023 is op het terrein van het voormalige klooster De Goede Herder/Huize Alexandra een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij een (voormalige) begraafplaats is aangetroffen. Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van vragen van de media over de aanwezigheid van deze begraafplaats. Het proefsleuvenonderzoek was inventariserend van aard, specifiek gericht op het opsporen van mogelijke graven. Na het aantreffen van menselijk skeletmateriaal en enkele crucifixen is het onderzoek stilgelegd en is gestart met verslaglegging.

In het veld is de begraafplaats niet meer als zodanig herkenbaar en de aanwezigheid van de begraafplaats was tot voor kort niet algemeen bekend. Uit archieven is gebleken dat in het verleden bij het klooster een begraafplaats is ingericht waarvan de instandhouding - zolang de begraafplaats bestaat - door middel van een kettingbeding bij het Kadaster is vastgelegd. In 1997 is opdracht gegeven tot het ruimen van 218 graven.

Opdrachtomschrijving

De vondst van het menselijk skeletmateriaal tijdens het proefsleuvenonderzoek heeft invloed op de herontwikkeling van het terrein. De gemeente Almelo heeft in 2014 de gronden aangekocht en is van plan deze uit te geven aan een projectontwikkelaar. Nu er een begraafplaats is aangetroffen, zijn er veel nog onbeantwoorde vragen. Daarom heeft de gemeente Almelo Het Oversticht gevraagd om verschillende scenario's in beeld te brengen om tot de voorgenomen herontwikkeling van het terrein te komen en daarnaast een onafhankelijk (archieff)onderzoek uit te voeren naar de begraafplaats. Ook is aan Het Oversticht gevraagd om in afstemming met de gemeente Almelo de externe communicatie rondom de begraafplaats op zich te nemen.

Het Oversticht heeft vanaf januari 2024 in samenwerking met de Overijsselacademie een archiefonderzoek uitgevoerd om feitelijk te achterhalen wie op deze begraafplaats begraven zijn en wat er gedurende de afgelopen decennia met de begraafplaats is gebeurd. Op basis van deze informatie is in dit rapport een aantal varianten beschreven. Ook is een voorstel gedaan dat de gemeente Almelo kan gebruiken als leidraad bij het nemen van een besluit over de vervolgstappen met betrekking tot de geplande herontwikkeling van het terrein.

Rondom het klooster van de Zusters van de Goede Herder heerst landelijk maatschappelijke onrust vanwege de verhalen en getuigenissen van voormalige bewoonsters over (mogelijke) misstanden in de periode van circa 1860 tot 1980. In de instellingen van de Goede Herder werden meisjes en vrouwen geplaatst die thuis niet veilig waren. Zij werden gedwongen en onbetaald te werk gesteld in wasserijen en naaiateliers van de zusters. De internationale Congregatie van de Zusters van de Goede Herder heeft in 2020 in een brief haar excuses aangeboden aan de vrouwen die als kind in hun kloosters dwangarbeid moesten verrichten. De VPRO heeft hierover een documentaire gemaakt die in juni 2024 uitgezonden wordt.

Een onafhankelijk onderzoek naar eventuele misstanden in klooster De Goede Herder Almelo/Huize Alexandra maakt nadrukkelijk geen deel uit van het archiefonderzoek.

2. Historie Klooster Goede Herder¹

De congregatie van Onze Lieve Vrouw van Liefde van de Goede Herder werd in 1829 opgericht in de Franse stad Angers door zuster Maria Euphrasia Pelletier, de kloosternaam van Rose Virginie Pelletier. De congregatie werd door paus Gregorius XVI op 16 januari 1835 goedgekeurd. In 1860 vestigde de congregatie, kortweg De Goede Herder genoemd, zich ook in Nederland en opende haar eerste tehuis voor de opvang van ‘miskeerde, verwaarloosde en ontspoorde meisjes’ in Zoeterwoude, bij Leiderdorp. In 1892 werd een tehuis in Velp geopend; tehuizen in Tilburg en Bloemendaal volgden in respectievelijk 1902 en 1927. Duitse zusters stichtten vanuit Münster in 1876 een tehuis in Almelo als een potentieel toevluchtsoord voor uit Duitsland verdreven zusters als gevolg van de zogenaamde Kulturkampf (1871-1888); de strijd van rijkskanselier Bismarck tegen de machtige Rooms-Katholieke Kerk in het pas opgerichte Duitse keizerrijk. In 1949 werd het tehuis in Almelo onderdeel van de Nederlandse provincie van de congregatie.

De congregatie van de Goede Herder was een van de tachtig tot negentig zustercongregaties die actief waren in Nederland. De zusters beheerden verschillende voorzieningen voor meisjes. Naast een observatiepaviljoen in Bloemendaal was er aan de internaten in Zoeterwoude, Velp, Tilburg en Almelo een tehuis voor werkende meisjes verbonden. Zowel in de internaten als in de tehuizen voor werkende meisjes verbleven minderjarigen vanaf 14, later vanaf 12, tot 21 jaar. Ze werden vaak geplaatst na een rechterlijke uitspraak, maar er waren ook vrijwillige plaatsingen door ouders. In de jaren ‘70 werd het zorgaanbod uitgebreid met begeleide kamerbewoning. De internaten en de tehuizen voor werkende meisjes werden vanaf 1966 opgeheven wegens een teruglopend aantal zusters dat voor de begeleiding van de meisjes beschikbaar was.

Ook bij de Zusters van de Goede Herder in Almelo werden minderjarige meisjes van 14 tot 21 jaar opgevangen. Deels betrof het meisjes van wie de ouders uit de ouderlijke macht waren ontheven of ontzet, maar er waren ook zogenaamde ‘regeringskinderen’. Dat waren meisjes die ter beschikking van de regering waren gesteld nadat ze veroordeeld waren wegens een misdrijf, vaak diefstal. Voor het overgrote deel waren het meisjes uit rooms-katholieke gezinnen, hoewel De Goede Herder officieel openstond voor meisjes “van elke nationaliteit, leeftijd en godsdienstige gezindte”. Veel meisjes werden vanuit een thuissituatie in een internaat van De Goede Herder geplaatst. In Almelo kwamen in 1971 van de 53 nieuwe meisjes er 22 van thuis en 18 vanuit een ander internaat. Ook vrijwillige plaatsingen via de eigen ouders kwamen af en toe voor.

Het jaarverslag over 1955 in Almelo geeft aan dat de meisjes die volgens hun omgeving en de zusters onder verkeerde invloeden stonden vanuit het milieu waarin ze leefden, aanpassingsmoeilijkheden hadden of in zedelijk gevaar verkeerden. De meisjes konden vanuit een internaat doorstromen naar een tehuis voor werkende meisjes, maar konden er ook van buiten in worden geplaatst. Pas wanneer meisjes volgens de zusters in staat waren de overstap te maken van het internaat naar een tehuis voor werkende meisjes, mochten ze gaan. Daarbij was het geen garantie dat ze er zouden blijven. Terugplaatsen was ook mogelijk, wanneer bleek dat een meisje volgens de zusters de extra vrijheden in het tehuis nog niet aankon. In 1971 werden er bijvoorbeeld in Almelo zeven meisjes teruggeplaatst van het tehuis voor werkende meisjes naar het internaat.

Organisatie

Binnen de congregatie van de Zusters van de Goede Herder waren drie soorten congregaties actief en in de zorg voor de meisjes ook nog externe medewerkers. De tweede en derde congregatie kwamen voort en stonden onder toezicht van de eerste. Allereerst waren er de Zusters van de Goede Herder. Zij gaven leiding

¹ Overgenomen uit: De Winter, 2019, *Onvoldoende beschermd Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden*. Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg (deel 3, bronstudie 4).

aan de congregatie. Daarnaast was er de congregatie van de 'Magdalena's', ook wel 'zusters van het kruis' genoemd. De derde congregatie werd gevormd door zusters Auxiliaires.

Vrouwen van onbesproken gedrag konden intreden als Zuster van de Goede Herder. Hun kleding bestond uit een wit habijt - vandaar hun bijnaam 'witte zusters' - een blauw koord, een wit scapulier (hoofdkap), een zilveren hart aan een koord, een zwarte sluier, witte kousen en bruine, open sandalen. De witte zusters bekleedden de leidinggevende posities binnen de kloosters, de internaten en de tehuizen voor werkende meisjes. Daarbij gaven ze leiding aan zowel de meisjes als aan de zusters Magdalena en de zusters Auxiliaires. Zusters Magdalena en Auxiliaires bestonden uit oud-verpleegden van De Goede Herder. In tegenstelling tot de congregatie van De Goede Herder vielen de orden van de Magdalena's en van de Auxiliaires niet onder pauselijk recht. De Magdalena's werden ook wel 'zusters van het kruis' genoemd.

De Magdalena's vormden het 'beschouwende deel' van de ingetreden meisjes. Ze wijdden hun leven aan gebed en boete en vielen alleen in voor andere zusters wanneer er onvoldoende krachten beschikbaar waren voor de noodzakelijke werkzaamheden. Verder leefden ze geheel afgezonderd van de anderen binnen het klooster. Ze kenden zwijgplicht en mochten niet spreken met hun vroegere bekenden, die zich onder de 'kinderen' bevonden, en ook niet met de zusters Auxiliaires. De zusters Magdalena droegen een bruin habijt en bruin schouderkleed, een zwarte hoofdsliur en zwarte schoenen. Ze stonden onder leiding van twee zusters van de Goede Herder.

De zusters Auxiliaires waren grotendeels meisjes die zich na hun 21e jaar wilden wijden aan het werk van De Goede Herder. In plaats van een eeuwige gelofte, legden ze ieder jaar opnieuw de gelofte af om bij De Goede Herder te blijven en de witte zusters - de 'Moeders' - te steunen. Ook de Auxiliaires, de helpsters, stonden onder leiding van een eigen 'meesteres', een zuster van de Goede Herder die tegelijk de directrice van het meisjeshuis was. De zusters Auxiliaires trokken intensief op met de meisjes. Ze waren altijd bij hen, tijdens de maaltijden, onder het werk en ook in de vrije tijd. Alleen voor hun eigen onderwijs en voor het koorgebed waren ze onder elkaar en op dinsdagavond hadden ze samen een 'avondrecreatie'.

Locatie Almelo

Het internaat in Almelo werd in 1876 opgericht door Zusters van de Goede Herder uit Düsseldorf. Na de Tweede Wereldoorlog wilde de overheid Nederlandse meisjes niet langer laten opvoeden door Duitse zusters. In 1949 werd het tehuis daarom overgedragen aan de Nederlandse provincie van de congregatie en werkten Duitse en Nederlandse zusters onder Nederlandse leiding samen verder. In 1952 kreeg het internaat, Huize Alexandra, tien nieuwe groepskamers, elk geschikt voor tien meisjes.

Het was een gesloten internaat waar de meeste meisjes niet zonder toezicht naar buiten mochten. Ze konden er een eigen tuin onderhouden en kregen de gelegenheid tot onder meer handwerken. Meisjes die in de jaren '60 in het internaat in Almelo kwamen, mochten de eerste drie maanden niet naar buiten. Daarna mochten ze onder leiding van de maatschappelijk werkster soms gaan winkelen of wandelen. In Almelo beschikte De Goede Herder van 1941 tot 1953 binnen het internaat over een zogenaamde 'overgangskamer'. Daarin konden maximaal acht meisjes wonen die buiten het internaatsterrein konden werken. In 1953 kreeg ook Almelo, net zoals de andere Nederlandse internaten, een tehuis voor werkende meisjes en eveneens onder de naam Sancta Euphrasia. Het was geschikt voor achttien meisjes tussen de 14 en 20 jaar. Dit tehuis werd in 1966 overgedragen aan de Stichting Welkom, omdat er onvoldoende nieuwe zusters intraden om de zorg voor de meisjes te kunnen continueren. Vanaf die tijd konden meisjes 'de overgang naar de maatschappij' maken via contactgezinnen in Almelo. In tegenstelling tot de andere internaten, konden meisjes er bij uitzondering al op hun 12de jaar, na afronding van de lagere school, terecht. In 1971 werd Huize Alexandra met toestemming van het Ministerie van Justitie omgevormd tot een vakinternaat voor zestig meisjes van 12 tot 20 jaar. In 1980 verhuisden de laatste zusters vanuit het klooster

naar het Molenkampspark 30 in Almelo en werd het meisjesinternaat vanuit de congregatie afgestoten aan de Stichting De Goede Herder. Drie jaar later, in 1983, beëindigden de laatste zusters hun werkzaamheden in Huize Alexandra.

Grondtransacties na aanwezigheid zusters

In onderstaande tabel staat een kort overzicht van de (eigendoms)overdrachten van de begraafplaats op het terrein van Huize Alexandra. Een gedetailleerd overzicht staat in het onderzoek van de Overijsselacademie in de bijlage van dit rapport.

<i>datum / jaartal</i>	<i>Bijzonderheid</i>
1986	<i>Het kerkhof krijgt een eigen kadastraal nummer (K2183)</i>
27 november 1987	<i>Het kerkhof wordt vanuit de congregatie De Goede Herder overgedragen aan de Stichting De Goede Herder</i>
1 januari 1995	<i>Stichting De Goede Herder en de Frentrop Stichting fuseren, waardoor het eigendom van het kerkhof bij de Frentrop Stichting komt te liggen</i>
1995	<i>Vanuit de Frentrop Stichting ontstaan 4 stichtingen waaronder Stichting Frentrop Jongerenhuis Harreveld</i>
1996	<i>Stichting Frentrop Jongerenhuis Harreveld koopt de locatie van de begraafplaats van de Frentrop Stichting</i>
2009	<i>Stichting Jongerenhuis Harreveld gaat over in Stichting De Sprengen-Harreveldgroep</i>
2013	<i>De grondeigendommen worden op naam gezet van Stichting Avenier</i>
1 januari 2014	<i>Stichting Avenier gaat over in Stichting Horizon Jeugdzorg en Speciaal onderwijs</i>
11 september 2014	<i>Stichting Horizon Jeugdzorg en Speciaal onderwijs verkoopt het terrein van Huize Alexandra (waaronder het kerkhof) aan de Gemeente Almelo</i>

Tabel 1. Overzicht van eigendomsoverdrachten die betrekking hebben op de begraafplaats

3. Archiefonderzoek

Voor het archiefonderzoek heeft Het Oversticht in deze opdracht nauw samengewerkt met de Overijsselacademie. De Overijsselacademie is een onafhankelijk provinciaal kenniscentrum en productiehuis. Zij speelt een actieve rol in het onderzoeken, delen en koesteren van de rijke schatten van de regionale geschiedenis, taal en cultuur binnen Overijssel en daarbuiten. Met een diepgewortelde missie streeft de Overijsselacademie ernaar om bewustzijn te vergroten, erfgoedrijksdom te belichten en een diepere verbinding tussen mensen en hun leefomgeving te stimuleren. Het door de Overijsselacademie uitgevoerde archiefonderzoek is als bijlage toegevoegd aan dit rapport. De onderzoekers van de Overijsselacademie hebben voor een reconstructie van de gebeurtenissen rond het kloosterkerkhof van De Goede Herder aan de Vriezenveenseweg in Almelo zowel geschreven bronnen geraadpleegd als getuigen geïnterviewd.

Ook hebben we toegang gekregen tot de archieven van de Zusters van de Goede Herder, ondergebracht in het Erfgoedcentrum Kloosterleven Nederland in Sint Agatha. Een deel van de archieven bleek in bruikleen te zijn bij de directeur van klooster Euphrasia in Bloemendaal, waar de Zusters van de Goede Herder onder vallen. Bij een bezoek aan de directeur is een register gedeeld met 218 geregistreerde personen die op de begraafplaats in Almelo hun laatste rustplaats vonden. De directeur is hierna nog meerdere malen benaderd om informatie te delen die bij hem in bruikleen was. Het is niet bekend of in de documenten die voor dit onderzoek niet zijn ingezien nog bruikbare informatie staat.

In het archief van de burgerlijke stand van de gemeente Almelo, beschikbaar via Collectie Overijssel, zijn de meeste overleden personen terug te vinden.² Bij de overledenen staat enkel Almelo als plaats van overlijden en is de persoon niet te herleiden tot het Klooster De Goede Herder. Het is dus niet mogelijk om in deze collectie te zoeken op plaats van overlijden om een vergelijking te maken met registratie in de burgerlijke stand en het register van het klooster. Er is ook niet te zoeken op de naam van de aangever van het overlijden, waardoor het moeilijk wordt vanuit dit archief andere informatie naar boven te halen dan opgenomen in het register.

De informatie verkregen uit het register, het archiefonderzoek en de gehouden interviews leidt tot de volgende inzichten:

Register

- Op het kerkhof zijn in de periode 1881-1980 218 personen geregistreerd begraven, aldus het register van de begraafplaats van De Goede Herder. Dit waren zusters (Moeder-overste, Zusters Maria & Zusters Magdalena), geconsacreeerden, oblaten, verpleegden en rectoren (incl. echtgenoot) van de kloostergemeenschap. In één geval (een in 1945 omgekomen Duitse soldaat) werd de betreffende persoon later op een plek buiten het kloosterterrein herbegraven.
- Van de begraven personen zijn er 32 geregistreerd als verpleegde en zijn 24 personen mogelijk als verpleegde aan te wijzen. Deze 24 zijn niet expliciet als verpleegde geregistreerd, maar zijn op basis van leeftijd en plaats van herkomst (niet Duitsland) zeer waarschijnlijk verpleegden geweest.
- De laatste begrafenis van een verpleegde vond plaats op 2 augustus 1951.
- Vanaf 1900 zijn in het register ook de geboortedata opgenomen. De jongste persoon was 15 jaar, de oudste 100.
- Van de verpleegden varieert de leeftijd tussen de 15 en 59 jaar. De range van leeftijden van de verpleegden komt niet overeen met de verwachting dat enkel meisjes van 14 tot 21 werden opgenomen. Het is niet duidelijk waarom er ook oudere verpleegden in het klooster verbleven.

² Collectie 'Personen Overijssel'

Twaalf verpleegden zijn voor 1900 overleden, waardoor de leeftijd van deze individuen niet te achterhalen valt. Door een paar oudere verpleegden ligt de gemiddelde leeftijd op 27 jaar - van de in totaal vierenveertig verpleegden met een geregistreerde leeftijd waren er achttien pupillen 21 jaar of jonger en zesentwintig ouder dan 21 jaar.

<i>Status</i>	<i>aantal</i>	<i>Status</i>	<i>aantal</i>
<i>Moeder-overste</i>	2	<i>Rector</i>	3
<i>Zuster Maria</i> ³	78	<i>Zus van rector</i>	1
<i>Zuster Magdalena</i>	24	<i>Soldaat</i>	1
<i>Geconsacreerde</i> ⁴	21	<i>Verpleegde</i>	32
<i>Oblaat</i> ⁵	3	<i>Verpleegde (vermoedelijk)</i>	24
<i>Zuster</i> ⁶	5	<i>Onbekende status (wrs. zusters of auxiliaries)</i>	24

Tabel 2. Overzicht van overledenen binnen de begraafplaats

Afbeelding 1. Detailopname (situatie 1956) van de begraafplaats. Het lijkt erop dat de begraafplaats is opgedeeld in drie zones en er een verschil bestaat in grootte van de kruizen.

Indeling begraafplaats

- In het register van de begraafplaats wordt op een schets van de begraafplaats rond 1918 melding gemaakt van kindergraven. Dit betreft een situatieschets voor de uitbreiding. Er wordt gesproken van zeven kindergraven in elke rij en overleden Magdalena's. Een totaal aantal kindergraven wordt niet genoemd. Ook is onduidelijk wat precies wordt verstaan onder kindergraven. Uit het register blijkt wel dat op het kerkhof ook achttien minderjarige verpleegden werden begraven. Minderjarig betekende destijds jonger dan 21 jaar.
- In 1919 wordt de begraafplaats uitgebreid van 680 m² naar 903 m². Op dat moment lagen er al 93 personen begraven. Er is enkel sprake van een uitbreiding en wijziging van de indeling van de

³ Zuster Maria's zijn de Zusters van de Goede Herder

⁴ Een geconsacreerde betrof een verpleegde die vervolgens in het klooster bleef. Zeer waarschijnlijk behoorden zij tot de orde van de Auxiliares.

⁵ Een oblaat is een lid van de religieuze orde, die in plaats van geloften, slechts een oblatie of toewijding aan de kloosteroverste aflegt. Hoogstwaarschijnlijk hadden zij dezelfde status als een Auxiliares.

⁶ Vanaf 1975 zijn er vijf vrouwen overleden die als zuster zijn geregistreerd zonder toevoeging Maria, Magdalena, geconsacreerde of oblaat.

begraafplaats. Er wordt niet over ruiming van oude graven gesproken. In de archieven van de gemeente Almelo is geen toestemming gevraagd voor het uitbreiden van de begraafplaats.

- De indeling van de begraafplaats wordt georiënteerd vanuit een Kruis van Jezus dat centraal op de begraafplaats heeft gestaan. Bij elk graf wordt genoteerd of dit aan de linker- of rechterzijde van het kruis is. Rectoren werden midden voor het kruis begraven. Vanaf 1930 wordt daarnaast ook genoteerd of een graf in het eerste of tweede stuk ligt, welke rij en welke positie in de rij een graf is gegraven. Het gaat hierbij om 92 van de 218 begravingen waarvan de locatie exact is geduid. Op basis van deze gegevens valt te concluderen dat aan de linkerzijde van het kruis twee delen (stuk) lagen met vijf rijen in het eerste deel met maximaal zeven graven, en in het tweede deel twee rijen van zeven graven. Aan de rechterzijde lagen eveneens twee delen, waarvan in het eerste deel vier rijen met maximaal zeven graven, en in het tweede deel zeven rijen met maximaal acht graven.
- Uit de registratie van locatie van de graven blijkt dat er in ieder geval veertien graven zijn waarin twee personen zijn begraven, en één graf waarin drie personen zijn begraven. Uit de andere begraafplaatsen van de congregatie van de Zusters van de Goede Herder blijkt dat er vaak twee personen in één graf werden begraven.
- Er lijkt geen sprake te zijn van een tweede kerkhof op het kloosterterrein van De Goede Herder, zoals in het rapport van Laagland Archeologie is geopperd. Een luchtfoto van het kloosterterrein (zie afbeelding 2) geeft een scherp beeld van het volledige terrein. Linksboven op deze opname is duidelijk het kerkhof te zien. De witte objecten aan de rechterzijde lijken geen kruisen maar palen voor waslijnen te zijn. De Goede Herder had namelijk een grote wasserij en strijkerij op het terrein. In geen enkel document in de archieven wordt melding gemaakt van een tweede kerkhof, in tekst noch op tekeningen.

Afbeelding 2. Luchtfoto (situatie 1956) van het kloosterterrein met linksboven de begraafplaats. Uiterst rechts de palen om de was te drogen.

Situatie na vertrek Zusters

- Getuigen spreken van enkele ruiming in de jaren 80. Zij hebben deze niet zelf waargenomen, maar erover gehoord van familie of de tuinbaas. De ruiming is niet teruggevonden in de archieven.

- Rond 1988/1989, na het vertrek van de zusters uit Almelo, is het kloosterkerkhof - in opdracht van de tuinbaas - bovengronds geruimd. Circa 60-70 witte kruisen zijn hierbij verwijderd, waardoor het perceel niet meer als begraafplaats herkenbaar was.
- Rond 1993/1994 is op een deel van het perceel van het kloosterkerkhof een manege aangelegd. Een nachtwaker geeft aan dat er zeker een big bag vol menselijke resten naar boven is gekomen. Hij heeft geen kruiwagens gezien.
- In september 1997 heeft de congregatie van De Goede Herder opdracht gegeven tot ruiming van het voormalige kerkhof. De ruiming is niet conform de opdracht uitgevoerd. De menselijke resten van hoogstens enkele tientallen personen (waarschijnlijk nog minder) zijn opgegraven en op 22 september herbegraven in Bloemendaal. De ruimer heeft het over “een halve big bag aan menselijke resten die zijn overgezet in enkele houten bakken die vervolgens in Bloemendaal zijn herbegraven. De grafsteen van rector Van Beek was hier niet bij.” De tuinbaas van Bloemendaal was verbaasd over de beperkte hoeveelheid “drie of vier schedels en wat botjes” die naar Bloemendaal was gekomen. “De grafsteen van de rector (Van Beek) was ook meegekomen uit Almelo, dus die hebben we ook een plek gegeven.”⁷
- De gemeente Almelo is destijds niet ingelicht over de ruiming in september 1997. Evenmin is, zoals de Wet op de lijkbezorging voorschrijft, het register van de begraafplaats overgebracht naar het archief van de gemeente.
- Getuigen spreken - los van de ruiming in 1997 - over twee momenten die kunnen duiden op méér ruimingswerkzaamheden in de periode 1992-2001. Een nachtwaker van het meisjesinternaat Huize Alexandra zegt enkele kruiwagens met menselijke resten gezien te hebben op het terrein. Een leerkracht van de school op het terrein (De Lakestenen) ziet tijdens de bouw van een nieuwe manege met paardenbak (in 2000) witte schermen die het zicht op graafwerkzaamheden ter hoogte van het kerkhof moesten ontnemen. Ook deed het gerucht de ronde dat er ‘iets’ gevonden zou zijn. De beweringen worden niet gestaafd door documenten in de archieven.
- Het toezicht op het perceel van het kloosterkerkhof lijkt tussen 1980 (na de laatste begrafenis) en 2014 (aankoop van het perceel door de gemeente Almelo) niet voldoende te zijn geweest. De grond wisselde een aantal keren van eigenaar, terwijl de congregatie van De Goede Herder zich steeds verder terugtrok uit Almelo. Ook het schoolbestuur ging drie keer over in andere handen. Complicerend is de crisissituatie bij het meisjesinternaat Huize Alexandra in de periode 1985-1995. Er waren voortdurend spanningen tussen internaat en school, er brak onrust uit bij het personeel van Huize Alexandra over het gevoerde beleid, er waren beschuldigingen van seksuele intimidatie, en het gedrag van enkele pupillen buiten het internaat bracht de leiding meerdere keren in verlegenheid. De focus van de directie lag op de dagelijkse gang van zaken, niet op zorgvuldig handelen ten aanzien van het voormalige kloosterkerkhof. Aan de andere kant verloor de begraafplaats de aandacht van de uit Almelo vertrokken kloosterorde, totdat in 1997 door de congregatie werd besloten de graven te ruimen.
- Het is niet exact duidelijk geworden hoeveel graven er in de afgelopen jaren zijn geruimd en hoeveel graven nog aanwezig zijn. De vondst van menselijke resten in oktober 2023, na het graven van drie proefsleuven tijdens het archeologisch onderzoek, geeft in ieder geval aan dat er niet volledig is geruimd.

⁷ De tuinbaas en de ruimer benoemen beiden de ruiming in 1997. De getuigenissen komen niet volledig met elkaar overeen.

4. Juridische aandachtspunten

Aanleg, gebruik en sluiting begraafplaats door Zusters

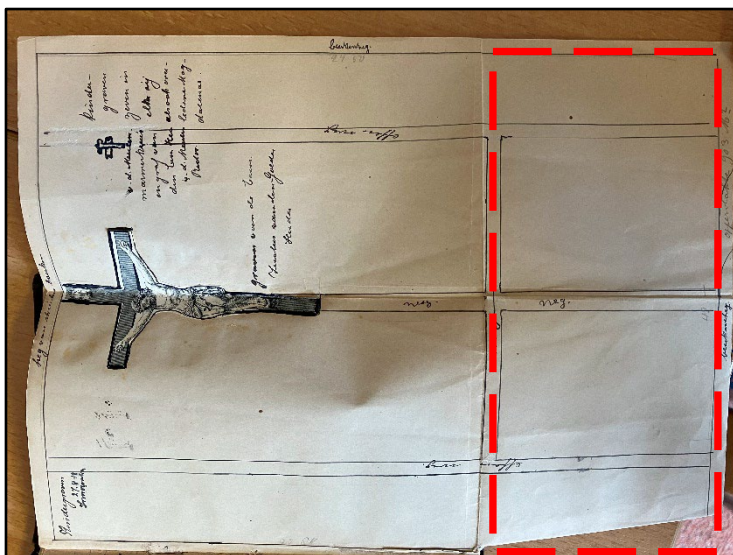
In het archiefonderzoek is duidelijk geworden dat in 1881 een aanvraag bij de gemeente Ambt Almelo is ingediend om een begraafplaats in te richten. Met een brief, gedateerd op 2 november 1881, heeft Moeder Overste M. Euphrasia Schaferhoff van het Gesticht Goede Herder een verzoek bij de burgemeester en wethouders ingediend om ten zuidwesten van het kloostercomplex een begraafplaats voor het gesticht in te richten. Het perceel dat als begraafplaats ingericht zou worden, lag binnen het destijds kadastraal bekende perceel Ambt Almelo, sectie A, nr. 2397 en had een oppervlak van 6 are en 80 centiare (680 m²).

In het archief van de gemeente Almelo is geen documentatie te vinden waaruit blijkt dat schriftelijk op het verzoek is gereageerd. Wel valt uit het register van het klooster op te maken dat het klooster een vergunning heeft gekregen:

“Den 10 November van ’t jaar 1881 ontving de Overste van ’t Liefdesgesticht de Goede Herder te Almelo, van den Heer Burgemeester van ’t Ambt Almelo de vergunning een eigen Kerkhof te mogen hebben voor ’t gebruik van ’t Klooster. Het Kerkhof wordt door den Hoog Eerw. Heer Deken Rijgers ingezegend. Vervolgens werden er begraven.”

De eerste begraafplaats dateert vervolgens van 25 november 1881. Op 25 april 1919 is de begraafplaats uitgebreid van 680 m² naar 903 m². Op dat moment lagen er al 93 personen begraven. In het register is rond deze datum het volgende opgetekend:

“Notabene. Am 25. April 1919 wurde das neue Stück am Kirchhofe durch den ... Herr Rector Joseph Lokin (?) eingesegnet. Das grosse Kreuz mit dem Corpus wurde versetzt in den Mittelweg zwischen dem alten und neuen Kirchhof. Somit liegen alle Gräber von Nr. 1 bis einschliesslich 93 zur linken Hand des Kreuzes.”

Afbeelding 3. Schets van de begraafplaats met rechts de uitbreiding. In rood is de vermoedelijke ligging van de uitbreiding omlijnd. Het kruis is naar de linkerkant van de uitbreiding geplaatst.

Met de uitbreiding van de begraafplaats is de inrichting dus enigszins gewijzigd. Het grote kruis is naar de middelweg verplaatst tussen het oude en nieuwe kerkhof. Door de wijziging zijn alle 93 bestaande graven aan de linkerkant van het Kruis komen te liggen. Bij het begraven was er geen specifieke plaatsing van individuen op basis van status / positie binnen het klooster. Zo zijn er na de uitbreiding 33 Zuster Maria's in het oude deel begraven en 22 Zuster Maria's in het nieuwe gedeelte. Bij de verpleegden ligt de verhouding bijna gelijk, 13 in het oude deel en 15 binnen de uitbreiding. In totaal zijn 142 personen aan de linkerkant van het kruis (het oude gedeelte) begraven en liggen er 74 aan de rechterzijde, de uitbreiding. Twee rectoren

zijn in het midden bij het Kruis begraven. Tot eind januari 1980 is de begraafplaats in gebruik geweest. Zuster Fortunata (Maria Josephine Dopp, overleden 27-01-1980) is de laatste persoon die er begraven is.

In de archieven van de gemeente Almelo zijn geen gegevens gevonden omtrent de voorgenomen sluiting van de begraafplaats en was ook geen register aanwezig. Dit register bleek wel aanwezig te zijn in de archieven van de Zusters van de Goede Herder en is tijdens het archiefonderzoek met ons gedeeld.

Op 27 november 1987 wisselt het kerkhof door grondruil van eigenaar van de congregatie (Nederlandse provincie van de congregatie van Onze Vrouwe van Liefde van de Goede Herder) naar de Stichting De Goede Herder te Bloemendaal. In de akte zijn ook een aantal aanvullende bepalingen opgenomen:

1. Partijen kunnen het geruilde op heden in eigendom aanvaarden in de staat, waarin het zich thans bevindt, met alle daaraan verbonden lusten en lasten, rechten en verplichtingen, heersende en lijdende erfdienstbaarheden, zichtbare en onzichtbare gebreken, doch vrij van hypotheken, beslagen en inschrijven daarvan, alsmede vrij van overgeschreven huurkoopovereenkomsten. Partijen zijn tot geen andere vrijwaring gehouden, dan die wegens uitwinning.

6. Ten aanzien van het kadastrale perceel, gemeente Ambt-Almelo, sectie K nummer 2183, het kerkhof komen partijen nog het volgende overeen:

- a) De stichting neemt op zich, de verplichting om, zolang het kerkhof blijft bestaan, het te (doen) onderhouden en in goede staat te behouden, in overleg met de congregatie;*
- b) Leden van de congregatie behouden het recht, het kerkhof te bezoeken, zolang dit blijft bestaan;*
- c) de stichting heeft niet het recht op het kerkhof te (doen) begraven;*
- d) de hiervoor vermelde bepalingen sub a tot en met c zullen bij elke volgende eigendomsoverdracht aan de nieuwe eigenaar moeten worden opgelegd bij wege van kettingbeding.*

De begraafplaats is eind jaren 80 (1988 of 1989) bovengronds geruimd, waarbij alle witte kruisen in een container verdwenen. Aanleiding waren klachten van de leerlingen van Huize Alexandra, die de aanwezigheid van de begraafplaats dicht bij school eng vonden. Opdrachtgever hiervan was tuinbaas Scholten, met mogelijk medeweten van zuster Benedict.

In 1995 vindt de fusie plaats tussen de Stichting de Goede Herder en de Frentrop Stichting. In aanloop naar de naderende fusie vraagt zuster Benedict in de bestuursvergadering van de stichting De Goede Herder om een passende afwikkeling van het kloosterkerkhof.

Op een bestuursvergadering van het provinciaal Zusters van de Goede Herder (de congregatie) van 30-04-1997 staat onder punt 7 'Sluiting Kerkhof Almelo' op de agenda. Uit de notulen:

Het kerkhof in Almelo wordt niet onderhouden. Men heeft zonder overleg de hekken rondom verwijderd en bomen en struiken gerooid. Er zijn plannen om de stoffelijke resten op ons kerkhof in Bloemendaal te laten begraven. Waarschijnlijk heeft de overdracht in juni plaats. Men moet rekenen op een uurloon van f 85,- voor de opgravers en f 50,- voor de toezichthouders. Er wordt een officiële prijsopgave gemaakt, daar moet op gewacht worden.

Op 21 augustus 1997 wordt door een Almelose ondernemer bij het bestuur van de Zusters van de Goede Herder in Bloemendaal een offerte aangeleverd voor het ruimen van 218 graven voor een totaalprijs van f 11.994,-. Het aantal graven correspondeert exact met de namenlijst uit het register van het klooster. Bij een volgende bestuursvergadering van het provinciaal op 27-08-1997 wordt het volgende genotuleerd:

De onkosten van het ontruimen van het kerkhof in Almelo en de herbegraving in Bloemendaal komen op f 11.000.-- Er is een afspraak om de herbegraving eind september te doen plaatsvinden. Dhr. de Jong zoekt

een geschikte plaats voor het gemeenschappelijke graf op ons kerkhof. De overschotten worden in hoezen verpakt en een gedeelte in een kist. Deze kist wordt tijdens de herdenkingsdienst in de kapel geplaatst.

Op 2 september 1997 deelt de Provinciaal overste, zuster Maria Alphonsa Donders, aan de Almelse ondernemer mede:

“dat wij akkoord gaan met uw totale prijsopgave van f 11.994,- voor het ruimen, overbrengen en herbegraven van alle overledenen van de begraafplaats van de Zrs. van de Goede Herder gelegen aan de Vriezeveenseweg te Almelo naar het kloosterkerkhof te Bloemendaal”.

Uit deze tijdslijn kunnen we een aantal zaken afleiden:

- 1) In 1980 vindt de laatste begrafenis plaats.
- 2) Na het vertrek van de laatste zusters in 1983 neemt het beheer en toezicht op het kerkhof af.
- 3) Met de overdracht van het kerkhof van congregatie naar stichting De Goede Herder in november 1987 is *impliciet* het besluit genomen het kerkhof te sluiten. Immers mag er vanaf dat moment door de stichting niet begraven worden. Omdat het kerkhof met rechten en plichten is overgegaan naar de stichting kunnen we concluderen dat ook de congregatie vanaf dit moment geen rechten meer heeft om op de begraafplaats te begraven.
- 4) De staat van het onderhoud van het kerkhof neemt met de jaren steeds verder af. Het kerkhof wordt bovengronds en deels ondergronds geruimd en is uiteindelijk niet meer als zodanig herkenbaar.
- 5) In de bestuursvergadering van het provinciaal van april 1997 wordt besloten om het kerkhof formeel te sluiten en op te heffen. Vervolgens wordt er een akkoord gegeven op de prijsopgave om tot ruiming over te gaan. Het provinciaal heeft bij burgemeester en wethouders geen melding gedaan van de sluiting.
- 6) De (onvolledige) ruiming vindt in september 1997 plaats. Op 22 september 1997 zijn de overblijfselen van de geruimde graven in Bloemendaal herbegraven.
- 7) In 2000 is er gedeeltelijk een paardenbak over de begraafplaats aangelegd. Hierbij zijn mogelijk ook menselijke resten geruimd.

Wet op de lijkbezorging

In de Wet op de lijkbezorging (2022)⁸ zijn regels opgenomen over onder andere de lijkschouw, registratie van overlijden en de termijnen voor begraving en crematie. Deze wet is een actualisatie van de Wet op de lijkbezorging (1955 & 1991) die op haar beurt de Begrafeniswet van 1869 verving. Ook worden er in de wet regels gesteld voor het aanleggen en sluiten van gemeentelijke en bijzondere begraafplaatsen en het ruimen van aanwezige graven.

Voor het juridische aspect van de begraafplaats is uitvoerig gebruikgemaakt van de kennis van mr. W.G.H.M. van der Putten te Velp, een in de uitvaartzorg gespecialiseerde jurist. Onze dank gaat dan ook uit naar zijn input in deze kwestie.

Sluiten en opheffen begraafplaats

Er zijn twee manieren om een begraafplaats⁹ op te heffen. De eerste manier is om de begraafplaats te sluiten, zodat er niet meer begraven mag worden. Uiteindelijk vervalt de status van begraafplaats. Sluiting kan plaatsvinden door zowel de houder van de bijzondere begraafplaats (artikel 43, lid 3, Wet op de lijkbezorging) als door burgemeester en wethouders (artikel 44, Wet op de lijkbezorging). De houder van een bijzondere begraafplaats moet de sluiting melden bij burgemeester en wethouders. Hierbij moet dan

⁸ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005009/2022-01-01>

⁹ De begraafplaats van het Klooster de Goede Herder betreft geen gemeentelijke begraafplaats maar wordt door de wet gezien als een bijzondere begraafplaats.

ook het register van de begraafplaats worden overgebracht naar het archief van de gemeente (artikel 27, lid 3, Wet op de lijkbezorging). Het register van een begraafplaats bevat een compleet overzicht van alle personen die daar ooit begraven zijn geweest, met een nauwkeurige aanduiding van de plaats waar zij begraven zijn. Het bijhouden van een register is een verplichting die pas in 1991 in de wet is opgenomen. Ruimingen en opgravingen behoren ook in het register van een begraafplaats te worden genoteerd, omdat dit veranderingen zijn in de plek waar een overledene begraven is.

De tweede manier om een begraafplaats op te heffen is om alle graven te verwijderen (artikel 47, Wet op de lijkbezorging). Men kan vervolgens direct feitelijk besluiten om de begraafplaats buiten gebruik te stellen.

Als men een begraafplaats sluit, beginnen er termijnen te lopen. De aanwezige graven mogen voor een bepaalde periode niet worden geroerd. Onder de huidige wetgeving (artikel 46 Wet op de lijkbezorging), mag men graven de eerste twintig jaar niet beroeren. In de volgende tien jaar mag men beperkt in de grond graven. Dit houdt in dat er gezaaid en beplant mag worden, mits er niet dieper gegraven wordt dan 0,5 meter beneden maaiveld. Na dertig jaar vervallen deze voorschriften.

In artikel 44 van de Wet op de lijkbezorging staat het volgende:

Indien op een begraafplaats gedurende tien jaren geen begraafing meer heeft plaats gehad, kunnen burgemeester en wethouders de begraafplaats gesloten verklaren. De begraafplaats wordt alsdan geacht met ingang van de dag na die van de laatste begraafing te zijn gesloten. Deze dag wordt in het besluit van burgemeester en wethouders vermeld.

Tot slot is in deze zaak artikel 47 van de Wet op de lijkbezorging relevant om te noemen:

Een begraafplaats houdt op dit te zijn, indien de grond die bestemming heeft verloren en zich daarin geen graf bevindt.

Als de resterende graven - met inachtneming van de juiste termijnen – worden geruimd en het terrein de bestemming begraafplaats wordt ontnomen, is aan de voorwaarde van artikel 47 voldaan.¹⁰

Op het moment dat alle voorschriften zijn vervallen, gelden in principe de bepalingen van de Wet op de lijkbezorging en ook van een gemeentelijke beheersverordening niet meer omdat er geen sprake meer is van een begraafplaats. Na de genoemde termijnen verliest het kerkhof zijn status en is daarmee opgeheven. Vanuit archeologisch perspectief worden de menselijke resten vanaf dat moment als ‘archeologische vondsten’ beschouwd.

Of een lijk dat ooit begraven is op een begraafplaats als een archeologische vondst wordt beschouwd, hangt af van de omstandigheden. Wanneer een graf wordt geruimd, worden de lijken beschouwd als menselijke resten. Wanneer zowel het graf als zijn inhoud hun wettelijke status verliezen nadat een begraafplaats is opgeheven (artikel 47 Wlb) vallen de resten niet meer onder de Wet op de lijkbezorging en worden beschouwd als gewone ‘voorwerpen’ die men kan opgraven en die voorwerp van eigendom kunnen worden. De Nederlandse archeologie hanteert een termijn van vijftig jaar voordat iets als een archeologische vondst kan worden beschouwd. Dat betekent dat alle vondsten van voor 1974 als archeologische vondst kunnen worden gekwalificeerd, maar daar niet per se toe gerekend hoeven te worden.¹¹

Almelo

Uit archiefonderzoek blijkt dat de door (oog)getuigen gemelde ruimingen (onder andere de ruiming in 1997 waarvoor opdracht is verleend) niet in het register van de begraafplaats zijn opgenomen. Ook is niet

¹⁰ Het gaat hier om de status van begraafplaats en niet om een bestemming in de zin van ruimtelijke ordening.

¹¹ Bron: <https://www.begraafplaats.nl/de-begraafplaats/artikel/wanneer-wordt-een-mens-een-thing/>.

duidelijk of het register van het klooster compleet is. Een intern document dat over het klooster is opgesteld, vermeldt twee kinderen die in de oorlog zijn begraven en een pastoor uit Brummen. Deze drie personen zijn niet terug te vinden in het register.

Er is geen officieel besluit tot sluiting van de begraafplaats van de Zusters van de Goede Herder in Almelo gevonden in de archieven van de gemeente Almelo. Toch lijkt het erop - uit de overdracht van de congregatie aan de Stichting De Goede Herder - dat het provinciaal besloten heeft de begraafplaats per 28 november 1987 te sluiten. Ook is in de notulen van bestuursvergaderingen en de verleende opdracht (d.d. 02-09-1997) te lezen dat het provinciaal besloten heeft de begraafplaats op te heffen.

Ruiming van de graven

Voor het ruimen van een graf is artikel 31 van de Wet op de lijkbezorging relevant om te noemen. In lid 2, 3 en 5 wordt het volgende gesteld:

2. *Het ruimen geschiedt niet dan op last van de houder van de begraafplaats en na verloop van tien jaar nadat in het graf laatstelijk een lijk is geplaatst, en, indien het een particulier graf betreft, met toestemming van de rechthebbende op het graf.*
3. *De overblijfselen der lijken worden op een begraafplaats ter aarde besteld of, met overeenkomstige toepassing van het gestelde in artikel 29, derde lid, in een crematorium gecremeerd.*
4. *[...]*
5. *Ten minste twee maanden voordat een graf van een onbekende wordt geruimd, geeft de houder de burgemeester daarvan kennis. De burgemeester is bevoegd, uitsluitend ten behoeve van de identificatie van de onbekende en opsporing van vermiste personen, van de overblijfselen van de onbekende door of onder verantwoordelijkheid van een arts lichaamsmateriaal af te doen nemen of een gebitsstatus te doen opmaken. Indien de burgemeester van die bevoegdheid gebruik maakt, wordt de ruiming opgeschort, ten minste tot het moment dat de uitslag van de poging tot identificatie bekend is, waarna een nabestaande in de lijkbezorging voorziet dan wel de ruiming kan worden voltooid.*

Voordat een graf wordt geruimd, moet een termijn in acht worden genomen. Deze termijn kan, in geval van gemeentelijke begraafplaatsen, afhangen van de beheersverordening van de begraafplaats. In de beheersverordening van beide begraafplaatsen van de gemeente Almelo zijn hierover geen specifieke termijnen opgenomen. Conform artikel 31 Wlb, lid 5 dient er minimaal twee maanden tussen kennisgeving en ruiming te zijn.

Het ruimen van graven kan vervolgens op twee manieren gebeuren.

- 1) Stoffelijke resten kunnen dieper in hetzelfde graf worden begraven. Boven in het graf ontstaat dan ruimte voor nieuwe kisten.
- 2) Stoffelijke resten kunnen op de begraafplaats naar een verzamelgraf voor botten worden overgebracht.

De gekozen manier hangt af van de begraafplaats en van het nieuwe doel van het geruimde graf. Als hele grafvakken in één keer geruimd kunnen worden, wordt vaak gekozen voor de tweede manier.

Beheersverordening gemeentelijke begraafplaats Almelo

Gemeente Almelo heeft een beheersverordening vastgesteld voor het beheer en het gebruik van beide (gemeentelijke) begraafplaatsen in Almelo.¹² Hoewel de begraafplaats van het Klooster de Goede Herder niet onder een gemeentelijke begraafplaats valt, kan wel worden gesteld dat de gemeente momenteel

¹² <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR52801/1> & <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR35970/1>

houder van deze begraafplaats is. Het is daarom logisch om naar de beheersverordening te kijken om te achterhalen hoe de gemeente omgaat met haar eigen begraafplaatsen.

Voor het ruimen van de graven op de kloosterbegraafplaats aan de Vriezenveenseweg zijn de volgende passages in de beheersverordening relevant om te melden:

Artikel 6 Opgravingen en ruimen

Het opgraven van lijken en het ruimen van graven is slechts toegestaan indien daarbij geen andere personen aanwezig zijn dan degenen die met deze werkzaamheden zijn belast.

Artikel 25 Ruiming, bezorging van overblijfselen en as

- 1. De ruiming van graven waarop de rechten zijn geëindigd of vervallen geschiedt vanwege de gemeente.*
- 2. De bij de ruiming nog aanwezige overblijfselen van lijken worden begraven en de as wordt verstrooid op een daartoe bestemd gedeelte van de begraafplaats.*

Huidige situatie

De huidige situatie kan op de volgende manieren worden beschouwd:

- 1) De congregatie van De Zusters van de Goede Herder heeft in 1987 het terrein met daarbinnen de begraafplaats verkocht aan de Stichting De Goede Herder. Daarbij is de expliciete bepaling opgenomen dat er geen nieuwe begravingen meer mogen bijkomen. Hieruit valt op te maken dat de congregatie de intentie had om de begraafplaats te sluiten.
- 2) Vervolgens is er het besluit van het provinciaalbestuur uit 1997 waarin zij van plan is de begraafplaats op te heffen. Er wordt een opdracht verleend om alle aanwezige graven te ruimen en te herbegraven in Bloemendaal. Uit de stukken en bevindingen ter plekke valt te concluderen dat er twee zaken fout zijn gegaan. Ten eerste heeft het provinciaalbestuur het bestuur van de gemeente Almelo niet op de hoogte gesteld van de sluiting van de begraafplaats. Ten tweede was de ruiming van de begraafplaats onvolledig.
- 3) Wanneer de volledige begraafplaats zou zijn geruimd conform de eerder genoemde opdracht in september 1997, zou er vanaf dat moment geen sprake meer zijn van een begraafplaats (artikel 47 Wet op de lijkbezorging) en zouden er geen termijnen van toepassing zijn. Als deze situatie zich had voorgedaan, had de huidige ontwikkeling zonder belemmeringen kunnen plaatsvinden.
- 4) Doordat de bestemming 'begraafplaats' niet is ontnomen en er geen formeel besluit is genomen om de graven te gaan ruimen heeft het terrein momenteel nog steeds de status van begraafplaats.

Voorstel tot vervolg

In de geest van het besluit van het provinciaalbestuur om de begraafplaats in 1987 te sluiten en de opdracht in 1997 om tot volledige ruiming over te gaan, kan gesteld worden dat er een plan lag om het terrein te ontdoen van de aanwezige graven. Daarmee zou er eind september 1997 geen sprake meer zijn van een begraafplaats. Hoewel er nu door het verstrijken van de geldende termijnen (dertig jaar na de laatste begraving, rond 27 januari 1980) geen voorschriften meer gelden op de graven is het noodzakelijk om twee formele besluiten te nemen om daarna tot ontwikkeling over te kunnen gaan.

Wij stellen voor dat het college besluit het terrein de bestemming 'begraafplaats' te ontnemen en zij vervolgens besluit tot ruiming van het terrein over te gaan. Omdat niet alle individuen als archeologische vondst kunnen worden beschouwd, is het ook belangrijk om zorgvuldig om te gaan met de voorgenomen ruiming.

5. Voornemen tot ontwikkeling

Er zijn meerdere manieren om het terrein geschikt te maken voor verdere ontwikkeling. Voor dit onderzoek is naar een aantal zaken gekeken om tot een goede afweging te kunnen komen. Op het moment dat de bestemming van de begraafplaats ontnomen wordt, zijn er vanuit juridisch oogpunt geen specifieke eisen meer voor de ruiming in relatie tot de voorgenomen ontwikkeling. Het is vanaf dan dus mogelijk om zonder verdere specifieke voorwaarden de locatie bouwrijp te maken.

Ethische aandachtspunten

Vanuit verschillende bronnen, waaronder oud-pupillen en media, circuleren verhalen over mogelijke doodsoorzaken van de verpleegden. Het archiefonderzoek heeft zich echter niet gericht op de omstandigheden rondom het overlijden van de personen in het register. In de onderzochte documenten zijn geen aanwijzingen gevonden voor een niet-natuurlijke dood. Van de meeste personen (zusters etc.) is het aannemelijk dat zij door ouderdom zijn overleden. Zoals eerder gesteld ligt de gemiddelde leeftijd bij de verpleegden op 27 jaar, waarbij achttien verpleegden jonger dan 21 jaar waren. De jongste was 15 jaar. De doodsoorzaak van de verpleegden is onbekend. Ook de burgerlijke stand van de gemeente (Ambt) Almelo heeft geen gegevens over de toedracht genoteerd. Wel kan het bij het ruimen van de graven - wanneer de stoffelijke resten goed genoeg bewaard zijn gebleven - blijken dat een persoon onder verdachte omstandigheden is overleden. Doordat de ruiming onder archeologische en fysisch-antropologische begeleiding plaatsvindt en ordentelijk wordt geregistreerd, hebben derden de mogelijkheid om aanvullend onderzoek te doen. Tijdens de ruiming is het ook mogelijk dat tot dan toe onbekende personen worden aangetroffen.

In het verleden zijn er op verschillende momenten graafactiviteiten geweest, waarbij meerdere overledenen zijn herbegraven in Bloemendaal. Een deel kan ook naar een andere locatie zijn gebracht. Het is verstandig om in het proces van ruiming de juiste aandacht voor de nabestaanden te hebben. Veel nabestaanden waren in de veronderstelling dat een familielid op de begraafplaats aan de Vriezenveenseweg was begraven. Door het onderzoek blijkt dat het niet goed mogelijk is om de laatste rustplaats exact aan te wijzen. Wanneer derden op een later moment willen vaststellen wie van de overledenen is herbegraven, is het nodig een monster van de overledene af te nemen. Zo kan de identiteit op een later moment bepaald worden.

Ruiming

Er zijn meerdere varianten om te ruimen.

1) Ruimen zonder nadere eisen

Wanneer er juridisch geen specifieke eisen zijn voor de herontwikkeling, kan de grond op het terrein door een gespecialiseerd bedrijf volledig worden opgegraven en worden gezeefd op aanwezig botmateriaal. Het botmateriaal wordt grafkuil verzameld en bij elkaar in één verzamelgraf worden geplaatst. Op deze wijze worden geen monsters verzameld en is er geen mogelijkheid tot aanvullend onderzoek en/of eventueel verwantschapsonderzoek.

2) Ruimen onder archeologische begeleiding

De tweede mogelijkheid betreft het opgraven en ruimen van de overledenen onder het archeologische protocol opgraven – variant begeleiding. Het voorstel is om met een graafmachine het terrein tot op het aftekenen van de eerste grafkuilen af te graven en de hoekpunten van de graven in te meten. Vervolgens kunnen archeologen per grafkuil de aanwezige individuen bergen. Het botmateriaal kan per kuil verzameld worden. Eventueel aanwezige grafgiftten, zoals crucifixen of persoonlijke bezittingen als ringen, worden per grafkuil verzameld, als archeologische vondstcomplex geregistreerd en op hoofdlijnen beschreven. Om aanvullend (DNA- of forensisch) onderzoek mogelijk te maken, wordt voorgesteld om per individu een DNA-monster af te nemen.

Deze monsters kunnen dan als archeologische monsters in het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten in Deventer worden bewaard (om later alsnog identiteitsonderzoek te kunnen uitvoeren). Een van de aanwezige archeologen dient ruime ervaring te hebben als fysisch-antropoloog. Of er dient een specialist fysische-antropologie aanwezig te zijn.

3) Archeologisch ruimen

Een derde variant is het in detail opgraven van de overledenen conform archeologisch protocol opgraven. Hierbij wordt per individu in plaats van per graf gedocumenteerd. In dit geval worden de overledenen ingemeten, per individu ingetekend en geborgen. Grafgiften en persoonlijke bezittingen worden apart geregistreerd en beschreven. Dit kan inzicht geven in de status van de overledene, er kunnen mogelijk verschillen herkend worden tussen verpleegden en zusters. Ook worden aanvullende monsters genomen, waaronder DNA, die op termijn ingezet kunnen worden voor nader onderzoek. Een van de aanwezige archeologen moet ruime ervaring te hebben als fysisch-antropoloog. Of er dient een specialist fysische-antropologie aanwezig te zijn.

Het is de vraag wat de (wetenschappelijke) meerwaarde gaat zijn van het in detail opgraven van de individuen (variant 3). In het register zijn alle namen bekend en is de positie binnen het klooster uitgewerkt. De nadruk bij het ruimen zal moeten liggen op de mogelijke identiteitsbepaling middels DNA door derden. Dit kan ook binnen de tweede variant.

Het is aan het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Almelo - bijgestaan door de regio-archeoloog, om een keus te maken voor een ruimingsvariant. Bij ruiming zonder nadere eisen (variant 1), hoort een onderbouwde afweging waarom er geen archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd. Zoals aangegeven zijn de meeste menselijke resten verworden tot archeologische voorwerpen en vallen daarmee onder de Erfgoedwet. In artikel 5.7 van de Erfgoedwet is bepaald dat een archeologische vondst die is aangetroffen bij een opgraving en waarvan niemand zijn recht van eigendom kan bewijzen, eigendom is van de provincie waar de vondst is aangetroffen. Na veldwerk (of vooruitlopend in het op te stellen Programma van Eisen – zie ook hoofdstuk 6) wordt op basis van een selectierapport voorgesteld welke vondsten geselecteerd worden voor deponering in het provinciaal depot, dan wel gedeselecteerd kunnen worden. De depotbeheerder van het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten (provinciaal archeoloog) neemt op basis van dit selectierapport een besluit over deponering.

Sinds het aantreffen van de menselijke resten was het uitgangspunt om na een voorgenomen ruiming (ook onder eventuele archeologische begeleiding of onder archeologisch protocol) de menselijke resten te herbegraven. Navraag bij het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten leert dat ook de provincie Overijssel als toekomstig eigenaar de menselijke resten graag herbegraven ziet. De herbegraving kan plaatsvinden na afronding van het (veld)onderzoek. Het is de intentie om de opgegraven menselijke resten zo snel mogelijk na het onderzoek te herbegraven. De wijze en vorm moet worden afgestemd met de provincie Overijssel.

Herbegraven

Bij de herbegraving zijn meerdere partijen betrokken, waaronder de gemeente Almelo als eigenaar van de grond en als bevoegd gezag archeologie, de provincie Overijssel als eigenaar van de bodemvondsten, de congregatie van de Zusters van de Goede Herder en de Stichting Kinderdwangarbeid Meisjes Goede Herder. Het is raadzaam om het plan tot herbegraven met deze partijen te bespreken om tot een locatie te komen die voor iedereen acceptabel is.

Wanneer alle graven geruimd zijn, zijn er enkele opties ten aanzien van herbegraven.

- 1) Het was in 1997 de intentie van de Zusters van de Goede Herder om alle overledenen in Bloemendaal te herbegraven. Hier is nog steeds een begraafplaats van de Zusters in gebruik. Wanneer de overledenen uit Almelo in Bloemendaal worden herbegraven, wordt recht gedaan aan

het besluit van de Zusters uit 1997. In Bloemendaal zijn ook verzamelgraven van andere kloosters van de Zusters van de Goede Herder.

- 2) Een tweede optie is het herbegraven van alle overledenen in een verzamelgraf in Almelo op de gemeentelijke begraafplaats 't Groenedael aan de Willem de Clercqstraat 93. Op het verzamelgraf kan dan een monument geplaatst worden ter nagedachtenis aan de bewoners van het klooster.¹³
- 3) Wanneer tijdens het archeologisch onderzoek een duidelijke verdeling van de graven te herkennen is (bijvoorbeeld door indeling van de begraafplaats) en op basis van het register de overledenen aan namen gekoppeld kunnen worden, is het mogelijk om de verpleegden te onderscheiden van de zusters. De zusters kunnen vervolgens in Bloemendaal herbegraven worden en de verpleegden in een verzamelgraf in Almelo. Dit lijkt echter een moeilijk uitvoerbaar scenario, omdat het lastig is om met zekerheid onderscheid te maken tussen verpleegden en zusters. Daarnaast moet er een locatie worden gevonden voor de geconsacreerden, auxiliaries en overledenen zonder status.

¹³ De directeur van de Zusters van de Goede Herder heeft aangegeven dat deze optie de voorkeur heeft van de congregatie.

Kosten

In onderstaande tabel zijn de kosten weergegeven van de diverse hierboven besproken varianten. De vermelde prijzen kunnen variëren afhankelijk van het aantal individuen in het veld en specifieke omstandigheden. Alle genoemde bedragen zijn exclusief btw.

We hebben de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- 1) Het is onduidelijk hoeveel graven er in het verleden zijn geruimd. Desondanks geven de verslagen van de betrokkenen aan dat er beperkt geruimd is. Wij hanteren daarom in onze berekening een schatting van 180 individuen verspreid over circa 110 grafkuilen.
- 2) Voor het archeologisch onderzoek gaan we uit van het ruimen van drie individuen per dag per archeoloog voor variant 2 en twee individuen per archeoloog voor variant 3.
- 3) Het is lastig om de kosten voor herbegraven nauwkeurig te bepalen. Voor het transport van menselijke resten naar een andere locatie rekenen wij € 1.500,-. De geschatte kosten voor het delven van een verzamelgraf en het plaatsen van een grafmonument zijn geraamd op € 5.000,-.

Kosten diverse varianten	
Ruimen	
R0) Op- en afbouw terrein in hekken, doeken etc. Drainage	€ 10.000,- € 10.000,-
R1) Ruiming zonder onderzoek door gespecialiseerd bedrijf	€ 45.000,-
R2) Ruiming onder archeologische begeleiding Incl. voorbereiding (o.a. PvE) en rapportage Incl. registratie per grafkuil en monsterafname Incl. 16 dagen graafmachine	€ 70.000,-
R3) Ruiming onder archeologisch protocol opgraven Incl. voorbereiding (o.a. PvE) en rapportage Incl. registratie op individu en monsterafname Incl. 25 dagen graafmachine	€ 105.000,-
Herbegraven	
H1) Herbegraven in Bloemendaal (transport)	€ 1.500,-
H2) Herbegraven in Almelo (transport, delven graf & monument)	€ 6.500,-
H3) Herbegraven op twee locaties¹⁴	€ 8.000,-

¹⁴ In de berekening van deze variant is **niet** het aanvullend onderzoek opgenomen dat het mogelijk maakt de zusters van de verpleegden te onderscheiden.

6. Voorstel voor ruiming en herbegraven

Na een zorgvuldige afweging stellen wij voor om de begraafplaats te ruimen volgens onderstaande stappen. Allereerst zal het college het besluit moeten nemen om de bestemming te ontnemen en vervolgens besluiten over te gaan tot ruiming.

We raden aan om het terrein ruim in te richten als werkterrein en af te bakenen met hekken. Afhankelijk van de bodemgesteldheid kan het nodig zijn te draineren (**variant R0**). Vervolgens kan de begraafplaats geruimd worden volgens het archeologische protocol opgraven, variant begeleiding (**variant R2** zoals eerder beschreven). Aangezien de namen uit het register bekend zijn en de posities binnen het klooster zijn vastgelegd, heeft een grootschalige archeologische opgraving van de begraafplaats volgens ons weinig meerwaarde. Omdat er onduidelijkheid is over graven die in het verleden zijn geruimd en of nabestaanden of belanghebbenden hierover vragen zullen stellen, vinden wij het wel belangrijk dat er van elk individu een DNA-monster wordt afgenomen. Dat maakt identiteitsonderzoek op termijn mogelijk. Door een gedegen registratie geeft deze variant ook inzicht in eventuele onrechtmatigheden. Bij de archeologische begeleiding wordt elke grafkuil ingemeten, worden relevante gegevens genoteerd, eventuele vondsten of grafgiften verzameld en menselijke resten geborgen.

Voor het uitvoeren van een archeologisch onderzoek moet een Programma van Eisen (hierna PvE) worden opgesteld. Hierin worden de randvoorwaarden en eisen met betrekking tot het onderzoek, het uitvoerend personeel en de uitwerking ervan vastgelegd, zodat het uitvoerend archeologisch onderzoeksbureau duidelijke richtlijnen heeft. Ook kunnen in het PvE afspraken gemaakt worden over deponering van het vondstmateriaal en de vorm en wijze van herbegraven. Het PvE moet worden goedgekeurd door de gemeente Almelo en de provincie Overijssel. Aangezien de gemeente Almelo beschikt over een eigen regio-archeoloog, raden we aan dat deze als onafhankelijke partij het PvE opstelt.

Van elk individu moet een monster afgenomen worden om toekomstig identiteitsonderzoek te kunnen uitvoeren. Na deze monsterafname wordt de inhoud van elke grafkuil verzameld tot alle grafkuilen zijn geruimd. Vervolgens kunnen de resten uit de grafkuilen worden verzameld en naar de locatie van herbegraving worden gebracht.

Het is ook mogelijk om varianten **R1** en **R2** te combineren. Daarmee vervallen bijvoorbeeld de kosten voor de graafmachine onder **R2**. Afhankelijk van de snelheid waarmee een gespecialiseerd bedrijf werkt, kunnen er mogelijk meer graven per dag worden geruimd, wat kosten bespaart. Een combinatie vergt goede coördinatie, vroegtijdige afstemming voorafgaand aan de opdrachtverlening tussen het gespecialiseerde bedrijf en het archeologisch onderzoeksbureau, en een goede regievoering vanuit de gemeente.

Voor het herbegraven is vanuit archeologisch oogpunt variant **H1** het meest geschikt. Hiermee wordt recht gedaan aan het besluit van de Zusters in 1997 om alle overledenen vanuit Almelo over te brengen naar Bloemendaal. Aangezien uit archeologisch proefsleuvenonderzoek is gebleken dat sommige graven in het verleden slechts gedeeltelijk zijn geruimd, is een deel van het graf en waarschijnlijk (een deel van) het skelet nog in Almelo aanwezig, terwijl de andere helft waarschijnlijk is herbegraven in Bloemendaal. In dit verzamelgraf (of in een nieuw verzamelgraf ter plaatse) kunnen ook de overige individuen van de begraafplaats in Almelo herbegraven worden. De populatie van bewoners van het klooster is dan zoveel als mogelijk weer compleet. Het blijft natuurlijk onbekend hoeveel mensen en wie er tijdens de ruiming in 1997 en eerder en later zijn opgegraven en waar zij naartoe zijn gebracht of zijn herbegraven.

Uit gesprekken is gebleken dat herbegraven op de begraafplaats in Bloemendaal gevoelig ligt voor zowel de congregatie als de Stichting Kinderdwangarbeid Meisjes Goede Herder. Daarom is het raadzaam om met alle betrokken partijen (zie ook pagina 19) een gesprek aan te gaan om tot een geschikte locatie te komen. Met variant H2 blijft de populatie voor altijd gescheiden, maar is feitelijk niet anders dan de huidige situatie

- behoudens de locatie binnen de gemeente Almelo. Dit is dan ook vanuit archeologisch oogpunt een acceptabele variant.

Variant H3 lijkt op voorhand niet uitvoerbaar, omdat dit veel aanvullend onderzoek vergt.

Tot slot

Op basis van het archiefonderzoek, de ingeziene bronnen, interviews met getuigen, de huidige wet- en regelgeving en de ethische kant van deze zaak hebben wij een onafhankelijk advies gegeven. We menen dat dit advies recht doet aan de gevoeligheid rondom de begraafplaats en tegelijkertijd ruimte biedt voor verdere ontwikkelingen.

Het is nu aan het bestuur van de gemeente Almelo om op basis van dit rapport een besluit te nemen over de wijze van ruiming en de herbegraving.

Bijlagen

- Archiefonderzoek Overijsselacademie
 - HET VERGETEN KLOOSTERKERKHOF: Historisch onderzoek naar de begraafplaats van de Zusters van De Goede Herder in Almelo
- Uitgeschreven Register kloosterkerkhof Almelo

HET VERGETEN KLOOSTERKERKHOF

*Historisch onderzoek naar de voormalige begraafplaats
van de Zusters van De Goede Herder in Almelo (1881-2023)*

OVERIJSEL
ACADEMIE

REGIONALE GESCHIEDENIS, NEDERSAKSISCHE TAAL EN CULTUUR

Zwolle, 2024

INHOUD

Voorwoord en verantwoording	2
Hoofdstuk 1: Het kerkhof van de zusters (1881-1980)	4
Hoofdstuk 2: Het kerkhof bedreigd (1980-1997)	9
Hoofdstuk 3: Onvolledig geruimd (19997-2023)	13
Samenvatting en conclusies	17
Bijlagen	20
<i>Tijdlijn</i>	21
<i>Register begraven personen</i>	24
<i>Situatieschets kloosterkerkhof</i>	43
<i>Interviews met betrokkenen</i>	44

VOORWOORD EN VERANTWOORDING

In oktober 2023 vond een inventariserend veldonderzoek plaats op het perceel van het voormalige kloosterkerkhof van de Zusters van De Goede Herder, aan de Vriezenveenseweg in Almelo. Archeologen troffen bij het graven van drie proefsleuven de stoffelijke resten van enkele overleden personen aan, evenals enkele objecten die destijds mee het graf in gingen. De ontdekking was voor de gemeente Almelo aanleiding om Het Oversticht nader onderzoek te laten verrichten naar de begraafplaats van De Goede Herder.

De Overijsselacademie heeft van Het Oversticht de opdracht gekregen om een historisch onderzoek uit te voeren naar de ontwikkelingen op de voormalige begraafplaats sinds de aanleg in 1881. De misstanden binnen de kloosters van De Goede Herder (de uitbuiting en het misbruik van de meisjes) zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Twee onderzoekers van de Overijsselacademie (Kees Dinkla en Marco Krijnsen) hebben het onderzoek in de periode januari-mei 2024 uitgevoerd. Ze raadpleegden relevante archiefstukken op meerdere plekken in het land, onder andere in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, bij de Frentrop Stichting en bij de gemeente Almelo. Ook werd een bezoek gebracht aan Bloemendaal, de hoofdvestiging van de congregatie Zusters van de O.L.V. van de Goede Herder. Hier bevindt zich het kerkhof waar een deel van de in Almelo begraven personen in 1997 is herbegraven. Naast het raadplegen van documenten spraken de onderzoekers getuigen die betrokken waren bij de begraafplaats van De Goede Herder in Almelo, dan wel bij het herbegraven van de stoffelijke resten in 1997 in Bloemendaal.

Dit onderzoeksrapport is een reconstructie van de gebeurtenissen van 1881 tot en met 2023, op basis van geschreven en mondelinge bronnen, gevolgd door een samenvatting met de belangrijkste bevindingen. Aanvullende informatie is opgenomen in de bijlagen, met daarin onder meer het register van de 218 in Almelo begraven personen, een reconstructie van de indeling van het kerkhof en een tijdlijn met de belangrijkste gebeurtenissen.

Kees Dinkla en Marco Krijnsen, publiekshistorici van de Overijsselacademie

Zwolle, 16 mei 2024

1776-11
Van

Heren Burgemeester & Wethouders
der gemeente: Stadt Almelo

De ondergetekende overste in het gestult d. Goede
Wender, gelegen aan de graving van Almelo naar Wierden, en
onder de gemeente Stadt Almelo, neemt de vrijheid zich
tot W. H. te wenden, namens den eigenaar Jan Mees
Hermannus Dastner, aanvinnende te Almelo, met bekrift
110700k.

dat door W. H. vergunning moege worden verleend om
den gedreete grond, Zuidw. Waterlaats van genoemd gestult
te plaatsen op een afstand van ongeveer 120 Meters
gelegen, te moege omrijten tot bevoorraadings, uitsluitend
te behoeve van menschedoed gebruik.

Het perceel dat voor dit doel bestemd is
heeft een vlakke oppervlakte van 6 Are. 80 Centiare;
is ruim 220 meters breedte van bovengenoemde graving
gelegen, en wordt door geene andere gebouwen in dat omrijten
beperkt, tenzij door de Kortenoot op een afstand van ±
340 Meters.

Het is Kadestraal bekend als een Wettelijk
afgepaard gedeelte van een perceel Weiland, onder de gemeente
Stadt Almelo Sectie No 2397, geheel groot
56 are, en zal swaaiende door een slot van het overrij
worden gescheiden.

Zij verzoekt dat er geen redenen
aanwijzen zullen zijn, die aan haar
wegeert moege in de weg staan,
en sluit zich derhalve met een
gunstige dispositie

A. Meek deinde enz.
M. Euphrosia Schaeferhoff
Overste

Respect de gawe Wender.
Gemeente Stadt Almelo.
de 2 November 1881.

Het kerkhof van de zusters (1881-1980)

De rooms-katholieke congregatie van Onze Lieve Vrouw van Liefde van de Goede Herder ontstaat in 1835 in de Franse stad Angers. Oprichtster is zuster Maria Euphrasia Pelletier. Vanuit Frankrijk worden kloosters gesticht in de hele wereld. Ook in Nederland, waar de Zusters van de Goede Herder in 1860 een eerste tehuis voor de opvang van ‘misdeelde verwaarloosde en ontspoorde meisjes’ openen in Zoeterwoude.¹ Daarna volgen kloosters in andere plaatsen.

In 1876 strijkt de congregatie ook neer in Almelo, al heeft die gebeurtenis een eigen geschiedenis. Initiatiefnemer zijn drie zusters van het klooster De Goede Herder in Münster. Ze zoeken een toevluchtsoord voor de leden van hun geloofsgemeenschap. De zusters worden namelijk uit Duitsland verdreven als gevolg van de zogeheten *Kulturkampf*, de strijd van rijkskanselier Bismarck tegen de rooms-katholieke kerk. Door de bijzondere ontstaansgeschiedenis maakt het Almeloze klooster in deze eerste periode deel uit van de Duitse provincialaat van de congregatie van De Goede Herder. Dit in tegenstelling tot alle andere kloosters van De Goede Herder in Nederland, die vallen onder het Nederlandse provincialaat.

Het nieuwe onderkomen van de Duitse zusters in Nederland wordt een villa met boerderij en 22 hectare grond aan de Vriezenveenseweg in Almelo, die de zusters kopen van ondernemer Egbert Kunst. Een kamer van deze zogeheten Villa Alexandra doet de eerste jaren dienst als kapel. Op 28 augustus 1876 draagt deken F.H.A. Reijgers van Almelo hier een mis op ter gelegenheid van de eerstesteenlegging voor de uitbreiding. Die datum geldt sindsdien als officiële stichtingsdatum van klooster De Goede Herder in Almelo. Ruim een jaar later komen de eerste twaalf verpleegden over vanuit Duitsland. Ze worden vergezeld door de nieuwe moeder-overste van het klooster, Maria van de Heilige Euphrasia Schaefferhoff.²

De eerste begrafenis

Al vrij snel ontstaat de behoefte aan een eigen kerkhof op het kloosterterrein. Overste Maria richt daartoe op 2 november 1881 een verzoek aan het college van burgemeester en wethouders van Ambt Almelo. Ze vraagt toestemming om een perceel van 6 are en 80 centiare (680 m²) in te richten als begraafplaats. Het is een ‘afgepaald gedeelte’ van een perceel weiland, op 220 meter westelijk van de Vriezenveenseweg³ Ruim een week later, op 10 november 1881, komt er groen licht van het gemeentebestuur.⁴ De eerste begrafenis vindt al

¹ J. Exalto en A. van Renssen. *Zusters van de Goede Herder (1945-1975): Bronstudie 4 bij het sectierapport geweld in de residentiële jeugdzorg (1945-heden)*. Amsterdam, 2019 (pag. 4).

² H. Holtmann. ‘Het klooster de Goede Herder’ in het periodiek *Stad en Ambt*, juli 2000 (pag. 6).

³ Het archiefstuk bevindt zich in het archief van de gemeente Almelo (inventarisnummer onbekend).

⁴ Deze informatie is afkomstig uit het register ‘Kerkhof van het liefdesgesticht de Goede Herder Almelo’, geraadpleegd in klooster Euphrasia in Bloemendaal. In het archief van de gemeente Almelo is wel de aanvraag

kort daarna plaats. De 18-jarige 'verpleegde' Henriette Claassen uit Rotterdam (een van de minderjarige meisjes die hier worden opgevangen) wordt begraven op 25 november 1881.

De moeder-overste houdt in een boekje bij wie er op welke datum is overleden, wat de hoedanigheid van de overleden persoon is (rector, zuster of verpleegde) en op welke plek het graf van de overledene te vinden is. Dat laatste wordt in deze eerste periode van het kerkhof slechts globaal beschreven in het register. Oriëntatiepunt is een groot kruis midden op het kloosterkerkhof. Zo ligt Henriette Claassen 'links aan de noordzijde van het Kruis'. Het graf van Dorothea Wolf (zuster Magdalena, overleden op 7 februari 1883) is te vinden 'aan de linkerhand van het Kruis'. Voor de rector van de kloostergemeenschap, die aan de overkant van de Vriezenveenseweg woonde, is een aparte plek gereserveerd. Het graf van rector Georgius Hendricus van der Meulen (overleden op 12 april 1892) ligt op het kerkhof 'in den middelweg aan de voet van het Kruis' en heeft een marmeren kruis. De overige kruisen zijn nog van hout.⁵

Uitbreiding kerkhof

In 1919 wordt de begraafplaats uitgebreid tot een oppervlakte van 903 m².⁶ Er liggen tot dat moment 93 personen officieel begraven, aldus het register van de moeder-overste. Het grote Christuskruis wordt vanwege de uitbreiding verplaatst naar het middelste pad en komt te staan tussen het oude en nieuwe deel van het terrein. De 93 bestaande graven liggen, zo meldt het register, aan de linkerkant van het kruis.⁷

De op 27 augustus 1919 overleden verpleegde Elisabeth Hendrika Josefina Zeegers (Innocentia) wordt als eerste op het nieuwe stuk begraven, aan de rechterhand van het Kruis. Onduidelijk is de status van de kindergraven, waarvan het register melding maakt. De overste noteert dat er aan de ene kant van het kerkhof 'zeven kindergraven in elke rij' liggen. Ook aan de andere kant, bij het graf van Innocentia, bevinden zich kindergraven. Wat hieronder wordt verstaan, vermeldt het register niet.

Niet alle overledenen worden begraven op het kloosterkerkhof. Gertrudis van Dongen, een verpleegde uit het Noord-Brabantse Dongen, ontsnapt op 23 december 1920 uit het gesticht van De Goede Herder in Almelo. Haar dode lichaam spoelt op 13 februari 1921 aan op de oever van de Regge bij Ommen. In die plaats wordt ze ook begraven. Niet in gewijde grond, zo noteert de overste van De Goede Herder in het register.

Drie soorten zusters

Het kerkhof van De Goede Herder in Almelo is bedoeld voor de leden van de kloostergemeenschap aan de Vriezenveenseweg, die bestaat uit de rector, de zusters en de verpleegden (de meisjes die hier worden opgevangen). De zusters zijn ingedeeld in drie

voor het kerkhof gedocumenteerd, maar niet de officiële goedkeuring door het college van B en W van Ambt Almelo. Krachtens de op dat moment geldende Begraafeniswet konden bijzondere begraafplaatsen zoals het kloosterkerkhof met verlof en onder toezicht van burgemeester en wethouders worden aangelegd.

⁵ Voor een volledig overzicht van de begraven personen: zie het register op pag. 24.

⁶ In de grondtransactie van 1987 is sprake van een oppervlakte van 895 m².

⁷ Rector Joseph Lokin wijdt het nieuwe stuk van de begraafplaats in op 25 april 1919, zo meldt het register van de begraafplaats.

verschillende categorieën. De rector is de (mannelijke) priester die verantwoordelijk is voor de zielenzorg binnen het klooster, bijvoorbeeld bij diensten en begrafenissen. De rector woont in het rectorshuis buiten het kloosterterrein, aan de Vriezenveenseweg 207.

De dagelijkse leiding is in handen van de Zusters van De Goede Herder, ook wel de 'Moeders' genoemd. Ze gaan gekleed in een wit habijt met een blauw koord, een wit scapulier (hoofdkap), een zwarte sluier, witte kousen en bruine open sandalen. Onder hen vallen de 'zusters van het kruis' (de Magdalena's) en de zusters Auxiliares. Deze twee categorieën bestaan uit oud-verpleegden van De Goede Herder, meisjes die hier eerder naar toe zijn gestuurd en niet meer terug willen naar de reguliere maatschappij. De Magdalena's dragen een bruin habijt met zwarte hoofdsluier, de Auxiliares gaan gekleed in het zwart.⁸

De verpleegden zijn minderjarige meisjes van 14 tot 21 jaar, veelal van katholieken huize. Dat ze naar het internaat in Almelo zijn gestuurd, kan twee redenen hebben: hun ouders zijn uit de ouderlijke macht ontheven of ontzet, óf het gaat om zogenoemde 'regeringskinderen'. Die laatste groep is ter beschikking van de regering gesteld na een veroordeling wegens een misdrijf, vaak diefstal.⁹

Duitse militair

Op 3 april 1945 wordt op het kloosterkerkhof een persoon begraven die níet tot de gemeenschap van De Goede Herder behoort. Het is de Duitse militair Johan Gorkowski, die op 30 maart 1945, kort voor de bevrijding, is omgekomen in Wierden. Dat hij bij De Goede Herder zijn laatste rustplaats krijgt, heeft mogelijk te maken met het feit dat het klooster nog altijd onder de Duitse congregatie valt en door Duitse zusters wordt geleid. Bovendien is Gorkowski katholiek. Op 8 juli 1948 wordt zijn lichaam door de militaire politie opgegraven om elders herbegraven te worden, zo meldt het boekje van de moeder-overste, op een 'algemeen kerkhof voor Duitsers'.¹⁰

Misstanden

De Nederlandse overheid wil na de Tweede Wereldoorlog Nederlandse meisjes niet langer laten opvoeden door Duitse zusters. Daarom wordt het tehuis van De Goede Herder in Almelo in 1949 overgedragen aan het Nederlandse provinciaal (provinciebestuur) van de congregatie. Het complex aan de Vriezenveenseweg breidt daarna steeds verder uit. Het internaat (ook wel Villa Alexandra genoemd) krijgt in 1952 tien nieuwe groepskamers, elk geschikt voor tien meisjes. Daarnaast beschikt het kloostercomplex over een wasserij annex strijkerij en een naaiatelier, waar de meisjes werk verrichten onder toezicht van de zusters. Dat gaat niet zachtzinnig. Van de vijf instellingen van De Goede Herder in Nederland heeft het tehuis in Almelo het strengste regime. Pas jaren later komen de misstanden naar buiten.¹¹

De meeste meisjes van De Goede Herder wonen en werken op het kloosterterrein. Maar vanaf 1941 is er binnen het Almelse internaat ook een zogenoemde 'overgangskamer'. Daar wonen

⁸ Exalto, pag. 27.

⁹ Idem, pag. 15.

¹⁰ Deze informatie is afkomstig uit het register 'Kerkhof van het liefdesgesticht de Goede Herder Almelo', geraadpleegd in klooster Euphrasia in Bloemendaal.

¹¹ Onderzoekers Guus Heerma van Voss en Mijke Houwerzijl van de Tilburg University concluderen in hun rapport 'Gedwongen arbeid bij De Goede Herder' in 2019 dat er in de tehuizen van de congregatie (zeker ook in Almelo) sprake was van dwangarbeid.

acht meisjes die buiten het terrein mogen werken. De voorziening groeit in 1953 uit tot een tehuis voor werkende meisjes onder de naam Sancta Euphrasia. Het huis bevindt zich aan de Ootmarsumsestraat in Almelo en biedt onderdak aan achttien meisjes van 14 tot 20 jaar. Het wordt in 1966 overgedragen aan de Stichting Welkom, een katholieke hulpverleningsorganisatie. De maatregel is noodzakelijk omdat er onvoldoende nieuwe zusters zijn ingetreden om de zorg voor de meisjes te kunnen continueren.

Nieuwe kapel bij begraafplaats

In 1956 wordt tussen de Vriezenveenseweg en het kerkhof een nieuwe kapel gebouwd en het internaat uitgebreid (*zie foto*). De luchtfoto van dat jaar laat de omvang van het complex goed zien, inclusief de witte palen voor de waslijnen van de wasserij. Het kloosterkerkhof met daarbij een vijver ligt iets verwijderd van de bebouwing.

Luchtfoto van 1956 van het kloosterterrein aan de Vriezenveenseweg. Linksboven het kerkhof. Rechts in het midden (achter de oude villa) de witte palen van de waslijnen.

De laatste begrafenis

De vergrijzing van de kloostergemeenschap en de verdergaande professionalisering van de jeugdzorg brengen in de jaren zeventig en tachtig grote veranderingen teweeg. Veranderingen

die ook gevolgen hebben voor het kloosterkerkhof in Almelo. Direct gevolg van de vergrijzing is dat het aantal graven toeneemt. Kennelijk zien de kruisen op de graven er niet allemaal hetzelfde uit, want op 21 maart 1973 geven de zusters, geholpen door enkele meisjes, de begraafplaats een opknapbeurt. “De verschillende soorten kruisen zijn vervangen door allemaal dezelfde voorzien van ’n naamplaatje en nu ook op elk graf ’n plant of ’n conifeer”, meldt de kroniek van De Goede Herder in Almelo.¹²

Internaat De Goede Herder wordt in 1971 omgevormd tot vakinternaat Huize Alexandra, waar ook niet-geestelijke groepsleiders hun intrede doen. Dat laatste is onontkoombaar, aangezien lang niet alle zusters beschikken over de benodigde papieren voor deze specifieke vorm van jeugdbescherming. In 1978 telt de kloostergemeenschap in Almelo slechts 23 zusters, van wie er nog zes betrokken zijn bij het internaatwerk.¹³

Een nieuwe stap is de oprichting van een school voor de meisjes van het internaat. In 1978 start de ZMOK-school Hollander Graven (ZMOK staat voor: zeer moeilijk opvoedbare kinderen) in enkele lokalen van het internaat Huize Alexandra. Het merendeel van de leerlingen is afkomstig van Huize Alexandra. De school staat onder auspiciën van de katholieke onderwijsstichting Sint Monica. Ook hier hebben de zusters dus niet langer directe bemoeienis mee.

Op 27 januari 1980 overlijdt Maria Josephina Dopp, in het klooster bekend als zuster Fortunata. Kort daarna wordt ze begraven op het kloosterkerkhof. Haar naam staat als allerlaatste (nummer 218) op de lijst met overleden personen in het register. Sinds de ingebruikname van het kerkhof in 1881 zijn op de begraafplaats in totaal 218 personen ter aarde besteld, van wie er eentje (de Duitse militair) later elders is herbegraven. Na de begrafenis van zuster Fortunata verlaten de laatste negen zusters van De Goede Herder de villa aan de Vriezenveenseweg. Ze verhuizen naar het Molenkampspark 30 in Almelo. Een aantal van hen blijft nog enkele jaren werken bij Huize Alexandra om daarna te verhuizen naar andere kloosters van De Goede Herder in Nederland.

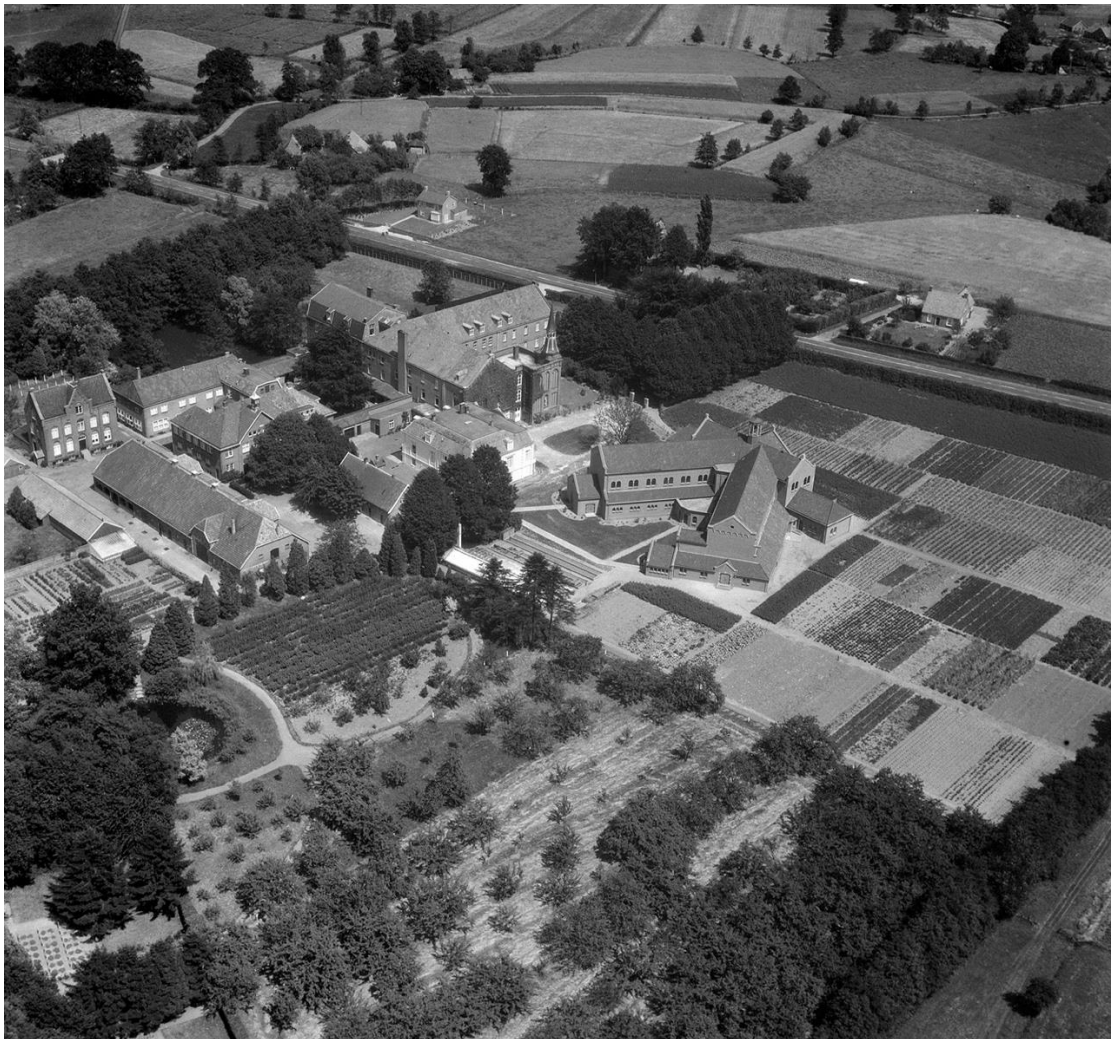
¹² Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven Sint Agatha, Archief Zusters van de Goede Herder (voortaan: ADGH), inv. nr. 805: Annalen van klooster De Goede Herder in Almelo, 1875-1984.

¹³ W.G. Bonthuis, Het oude mystiek rond het klooster De Goede Herder (Almelo, 2000). Pag. 22.

Het kerkhof bedreigd (1980-1997)

De Nederlandse congregatie van Onze Lieve Vrouw van Liefde van De Goede Herder telt meerdere kloostergemeenschappen. Naast Almelo zijn er kloosters in Zoeterwoude/Leiderdorp, Bloemendaal, Velp en Tilburg/Someren. Ze hebben allemaal een zelfstandig bestuur en beheer. Onroerend goed, inclusief de begraafplaats, is eigendom van het betreffende klooster. Maar in 1980 verandert dat en vindt er een centralisatie plaats. Het onroerend goed gaat naar het Nederlandse provinciebestuur van de congregatie.

Het maakt de situatie vrij gecompliceerd, zeker in Almelo. Er is vanaf nu sprake van een stichting De Goede Herder (met een centraal bureau in Lisse, later Bloemendaal) en een congregatie De Goede Herder (in Bloemendaal). De stichting, die huurt van de congregatie maar ook eigen gebouwen bezit, is onder meer verantwoordelijk voor het meisjesinternaat Huize Alexandra in Almelo.

Luchtfoto van het kloosterterrein in 1957. Linksonder een deel van het kerkhof.

Omgeven door gebouwen

De bouwkundige staat van het internaat laat al jaren te wensen over. Nieuwbouw is dringend gewenst. Die is gepland op de plek van de kapel, die zal worden afgebroken. Om de nieuwbouw van het meisjesinternaat mogelijk te maken, is een grondruil nodig tussen de congregatie van De Goede Herder (de zusters) en de stichting De Goede Herder (de koepelorganisatie voor het internaat). Deze transactie vindt plaats op 13 juni 1983.¹⁴ De stichting staat een perceel (met het kadastrale nummer 1550) af aan de zusters en krijgt er een perceel voor terug (nummer 1552) om te kunnen bouwen. Vooruitlopend op de grondruil heeft de congregatie al de kapel laten slopen in april 1983.

Het terrein aan de Vriezenveenseweg is nu klaar voor de bouwwerkzaamheden, die ruim een jaar in beslag nemen. Op 27 september 1985 kan het nieuwe complex van het meisjesinternaat in gebruik worden genomen. Het bestaat uit drie paviljoens en een staf-/dienstengebouw. Aan de achterkant van de gebouwen, op enkele tientallen meters afstand, ligt het kerkhof, nog altijd eigendom van de congregatie.

Daarna kondigt de volgende bouwactiviteit zich aan. In dit geval zal deze plaatsvinden dichtbij het kerkhof. Het gaat om het nieuwe gebouw van de ZMOK-school Hollander Graven. De school moet het sinds de start in 1978 doen met enkele lokalen in het oude internaat. Een eigen schoolgebouw voor de leerlingen, die hoofdzakelijk afkomstig zijn van Huize Alexandra, is al die jaren al een wens. In 1985 worden hiervoor de voorbereidingen getroffen. De gemeente Almelo koopt op 20 november in dat jaar een deel van perceel 1785 van de congregatie om de school te bouwen. Het gaat om een stuk grond van 5.003 m². Het overgrote deel van perceel 1785 blijft in handen van de congregatie. Hierop staat ook het voormalige kerkhof, dat pal naast het toekomstige schoolgebouw ligt.

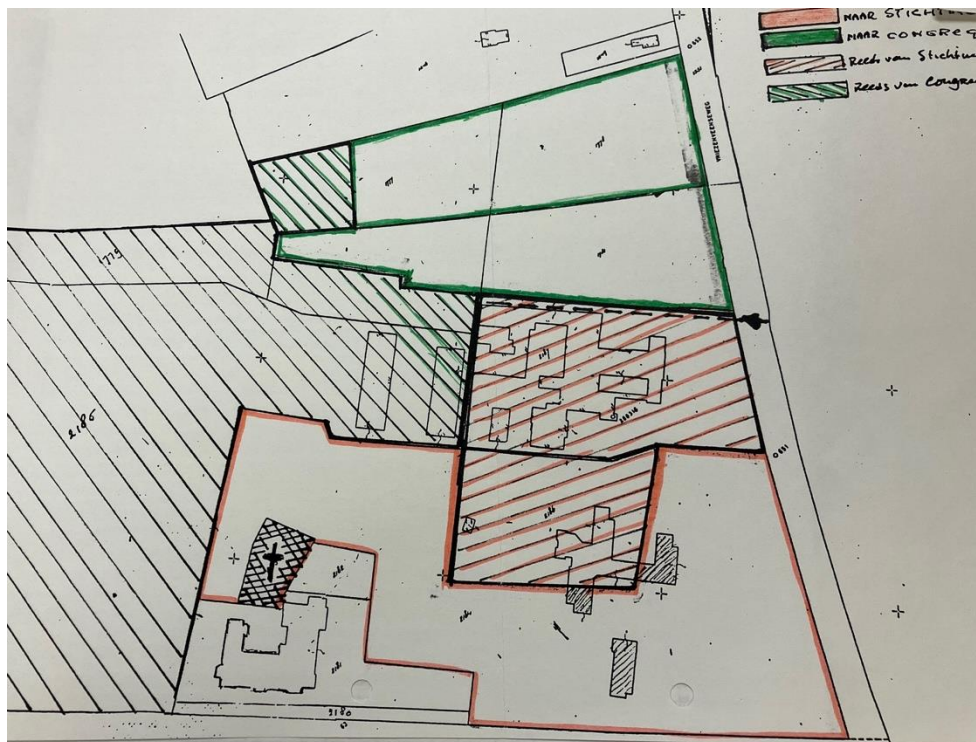
Nieuwe eigenaar kerkhof

Terwijl de nieuwe Hollander Graven-school wordt gebouwd, staan de zusters van de congregatie opnieuw een deel van hun bezit in het gebied af. Op 23 november 1987 verkopen ze een stuk grond van 800 m² aan de gemeente om de aanleg van een sportvoorziening voor de school mogelijk te maken. Het perceel (kadastraal nummer 2182) grenst direct aan het voormalige kerkhof. Daarom wordt in de overeenkomst een extra bepaling opgenomen. De gemeente is verplicht om te zorgen voor een goede afrastering aan de noord-, oost- en westzijde van het perceel. Een hekwerk met een hoogte van 1,50 meter, met daarboven drie puntdraden, zodat leerlingen niet zomaar op de begraafplaats kunnen komen.¹⁵

Vier dagen na deze transactie, op 27 november 1987, komt de congregatie een tweede grondruil overeen met de stichting De Goede Herder. De begraafplaats gaat dan officieel over naar de stichting. Onderdeel van de overeenkomst is de verplichting om het kerkhof te onderhouden en in goede staat te houden zolang het kerkhof bestaat. De stichting mag als nieuwe eigenaar zelf niet begraven op het kerkhof. De leden van de congregatie, de zusters dus, behouden het recht om het kerkhof te bezoeken. Mocht de stichting de grond van het kerkhof ooit willen verkopen, dan moet deze verplichting aan de nieuwe eigenaar worden opgelegd.

¹⁴ ADGH, inv. nr. 1649.

¹⁵ ADGH, inv. nr. 1929.

Tekening uit de acte voor de grondruil tussen congregatie en stichting De Goede Herder in 1987. Het perceel van het kerkhof (met kruis) gaat naar de stichting.

Bang voor de kruisen

Op 11 december 1987 kan de nieuwbouw van de ZMOK-school Hollander Graven eindelijk in gebruik worden genomen. Voor de groepsleerkrachten en leerlingen is het een flinke vooruitgang. Maar de nieuwe plek heeft ook een groot nadeel, blijkt al snel. Vanuit de klaslokalen kijk je uit op het naastgelegen kerkhof van De Goede Herder. De tientallen witte kruisen op de graven zijn goed zichtbaar en veroorzaken onrust bij de leerlingen. Het hekwerk van 1,50 meter hoog verandert daar niets van.

Op een dag in 1988 of 1989 krijgt de tuinman van De Goede Herder van hogerhand de opdracht om het kerkhof bovengronds te ruimen. Hij heeft nog altijd de zorg over de grond van de congregatie. De 60 tot 70 kruisen worden verwijderd en verdwijnen in de container.¹⁶

De villa brandt af

Door de verhuizing van het internaat Huize Alexandra naar de nieuwbouw staat het andere deel van het gebied leeg. Het is de plek met de oude villa, waar de eerste zusters in 1876 neerstreken. De boerderij, waar in vroegere jaren koeien en varkens werden gehouden, maakt een verwaarloosde indruk. Dat geldt ook voor de inmiddels overwoekerde moestuinen en sportvelden.

De congregatie is nog eigenaar van dit terrein en besluit tot verkoop over te gaan via een openbare veiling op 17 mei 1989. Voor 1.412.500 gulden gaat het onroerend goed naar een ondernemer uit Almelo, die het terrein wil herontwikkelen.¹⁷ Het gebouwencomplex wordt daarna door vernielingen en kleine brandjes flink aangetast. Op 29 november 1989 valt de

¹⁶ Gebaseerd op de getuigenverklaring van de tuinman van Huize Alexandra (zie pag. 45).

¹⁷ Deze acte voor de veiling van 17 mei 1989 is ingezien in het archief van de gemeente Almelo, d.d. 8-2-2024.

majestueuze villa Alexandra ten prooi aan de vlammen. Een jaar later neemt het COA op deze plek een asielzoekerscentrum in gebruik voor de opvang van enkele honderden nieuwkomers.

Nieuwe eigenaar kerkhof

Ook op het gedeelte van Huize Alexandra vinden grote veranderingen plaats. Het meisjesinternaat is na twaalf jaar alweer toe aan nieuwbouw. Dat hangt mede samen met de veranderende eisen voor de opvang van deze specifieke doelgroep. Huize Alexandra is intussen een justitiële gesloten instelling geworden voor meisjes met ernstige gedragsstoornissen. Verantwoordelijk voor de begeleiding is de Frentrop Stichting, die per 1 januari 1995 het stokje overneemt van stichting De Goede Herder.

In aanloop naar de overdracht realiseert het bestuur van De Goede Herder zich wel dat er ook nog een kerkhof wordt overgedragen. Tijdens de bestuursvergadering van 21 januari 1994 herinnert zuster Benedict hieraan, zo blijkt uit de notulen. Ze verzoekt om 'een passende afwikkeling van zaken'. De interim-directeur van Huize Alexandra 'zal deze kwestie onderzoeken'. Wat de uitkomst van dat onderzoek is, wordt niet duidelijk.¹⁸

¹⁸ ADGH, inv. nr. 1636.

Onvolledig geruimd (1997-2023)

De situatie rondom het kloosterkerkhof is begin 1997 als volgt. Het kerkhof is op het terrein aan de Vriezenveenseweg niet meer als zodanig herkenbaar, omdat alle kruisen en grafstenen zijn verwijderd. De voormalige begraafplaats is overwoekerd door groen en ligt naast de school voor speciaal onderwijs (voorheen de Hollander Gravenschool, nu de Lakestenen). Een 1,5 meter hoog hek scheidt het kerkhof van het schoolterrein. Eigenaar van de grond is sinds twee jaar de stichting Frentrop/Jongerenhuis Harreveld, de bestuursorganisatie van het meisjesinternaat Huize Alexandra.

Op 18 maart 1997 krijgt de secretaresse van directeur M.A.C. de Beer van Jongerenhuis Harreveld een telefoontje van Broeder Hubertus de Graaff van stichting De Goede Herder. Diens stichting was eerder verantwoordelijk voor het kloosterkerkhof in Almelo en heeft die zorg overgedragen aan Frentrop/Harreveld. De Graaff maakt zich zorgen over de staat van het kerkhof op het terrein van Huize Alexandra. Kennelijk heeft hij verontrustende geluiden hierover gehoord en dat is voor hem nu reden om contact te leggen.

Harreveld-directeur De Beer klimt diezelfde dag nog in de pen. In een brief aan De Graaff schrijft hij over bouwwerkzaamheden die het kerkhof 'ongemoeid' laten. Wel is het terrein volgens hem sterk verwaarloosd. "Om deze reden heb ik gemeend dat de rommel van kapotte hekwerkjes e.d. geruimd moet worden. Ook zal er gesnoeid moeten worden. Ik heb de opdracht gegeven om een aantal boompjes, die gesnoeid moeten worden en zich op het kerkhof bevinden, boven de grond af te zagen zodat de graven ongemoeid blijven. Verder zal er grond aangevoerd worden om kuilen te egaliseren. Kortom het achterstallige onderhoud wordt ingehaald. Overigens ben ik me wel aan het oriënteren omtrent het kerkhof op langere termijn."¹⁹

Besluit om te ruimen

Frentrop/Harreveld heeft de plicht om het voormalige kerkhof te onderhouden, zo is officieel vastgelegd. Die verplichting dateert van 1987. Toen stond de congregatie van De Goede Herder de grond van het kerkhof af aan stichting De Goede Herder. Met de overname van Huize Alexandra naar Frentrop/Harreveld is die onderhoudsplicht overgegaan naar de nieuwe eigenaar. Onderdeel van de overeenkomst destijds was dat de zusters het recht behouden om het kerkhof te bezoeken. Er is dus nog altijd een lijntje met de congregatie.

Dat laatste is de reden dat het kerkhof op de agenda staat van het Provinciaal Zusters van De Goede Herder, het bestuursorgaan van de congregatie. Op 14 mei 1997 komt het bestuur bij elkaar om onder andere hierover te praten. Volgens de notulen van de vergadering constateren de bestuursleden dat het kerkhof in Almelo niet wordt onderhouden. "Men heeft zonder overleg hekken verwijderd en bomen en struiken gerooid." Het plan is daarom om de stoffelijke resten van Almelo naar Bloemendaal over te brengen voor een herbegravenis.²⁰

¹⁹ ADGH, inv. nr. 1636.

²⁰ Idem.

Te ruimen graven: 218

De Provinciaal Overste van De Goede Herder gaat op zoek naar een partij die deze klus kan oppakken. Het gaat om de menselijke resten van 218 personen, het aantal dat vermeld staat in het officiële register van het kloosterkerkhof.²¹ De Provinciaal Overste komt uit bij een Almelose ondernemer, die het ruimen wel wil uitvoeren en op 21 augustus 1997 een offerte voor de werkzaamheden opstelt. Hij baseert zich op een ontmoeting met de zuster van De Goede Herder in Almelo, die hem op het terrein aan de Vriezenveenseweg de plek van het kerkhof aanwijst. Bovengronds is er niets meer van te zien: het is een vlak groen stuk grond van ongeveer 90 bij 40 meter. De ondernemer raamt de totale kosten voor de operatie op 11.994 gulden. Daarvoor levert hij ook twaalf lijkhoezen en een lijkstaf voor het vervoer van de menselijke resten van Almelo naar Bloemendaal. Verder zijn de kosten voor vergunningen en administratie inbegrepen: 100 gulden.²² Op 2 september schrijft de Provinciaal Overste dat ze akkoord gaat met de offerte 'voor het ruimen, overbrengen en herbegraven van alle overledenen' van het Almelose kloosterkerkhof.²³

Weinig stoffelijke resten

Medio september begint de grafruimer aan zijn klus. Hij voert het werk uit met een kraanmachinist, die voorzichtig graaft tot een diepte van 1.30 meter. Dat is iets dieper dan de 1.20 meter die de Wet op de lijkbezorging voorschrijft voor een enkel graf. Alle grond wordt gezeefd, waarna de menselijke resten (botten en schedels) in een big bag worden bewaard. De werkzaamheden nemen enkele dagen in beslag, waarbij ook buiten het aangewezen gebied wordt gegraven. De ondernemer besluit daartoe, omdat er iets gekst aan de hand is. De hoeveelheid gevonden stoffelijke resten is veel kleiner dan verwacht zou mogen worden van de 218 graven waarover de Provinciaal Overste sprak. De big bag met botten en schedels zit slechts half vol, amper een halve kuub.²⁴

Ook de tuinman van de kloosterbegraafplaats in Bloemendaal verbaast zich over de geringe hoeveelheid menselijke resten die hij in september 1997 van de Almelose grafruimer in ontvangst neemt. Hij heeft de opdracht gekregen om een extra groot verzamelgraf te graven. Een graf van 2 bij 2 meter. Het blijkt achteraf veel te groot. De menselijke resten worden niet verder onderzocht. Onduidelijk blijft welke personen zijn herbegraven, en ook hoeveel.²⁵ Het graf krijgt een nieuwe grafsteen, die bij de uit Almelo meegekomen grafsteen van de in 1970 overleden rector W.A. van Beek komt te liggen (zie foto).²⁶

²¹ Zie bijlage voor het volledige overzicht van de 218 namen, pag. 24.

²² ADGH, inv. nr. 1636.

²³ ADGH, inv. nr. 1636.

²⁴ Zie ook het interview met de grafruimer op pag. 45.

²⁵ Zie het interview met de tuinman van Bloemendaal op pag. 45.

²⁶ In de correspondentie tussen De Goede Herder en Frentrop/Harreveld, ingezien in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven op 25-4-2024 wordt geen melding gemaakt van de ruiming van 1997 of andere acties op het voormalige kloosterkerkhof.

Het graf op het kloosterkerkhof in Bloemendaal, waar de geruimde stoffelijke resten van Almelo in 1997 zijn herbegraven. Ook de grafsteen van de in 1970 overleden rector van het Almelose klooster heeft een nieuwe plek gekregen.

Nieuwe verstoring

Een volgende verstoring op het terrein van het voormalige kerkhof vindt plaats in of rond het jaar 2000. Stichting de Horizon, de overkoepelende organisatie voor de school voor speciaal onderwijs op het terrein (de Lakestenen), wil een kas bouwen voor praktijklessen. Vanuit het internaat is er daarnaast behoefte aan een nieuwe manege. Beide voorzieningen worden tegelijkertijd gerealiseerd. Een deel van de paardenbak overlapt het perceel van de begraafplaats, maar dat lijkt zich op dat moment niemand te realiseren. Tijdens de aanleg van de voorziening doet op de school het gerucht de ronde dat er 'iets' is gevonden. Wat dat 'iets' precies is, wordt niet duidelijk. Het zorgt in ieder geval voor veel commotie onder het personeel en de leerlingen.²⁷

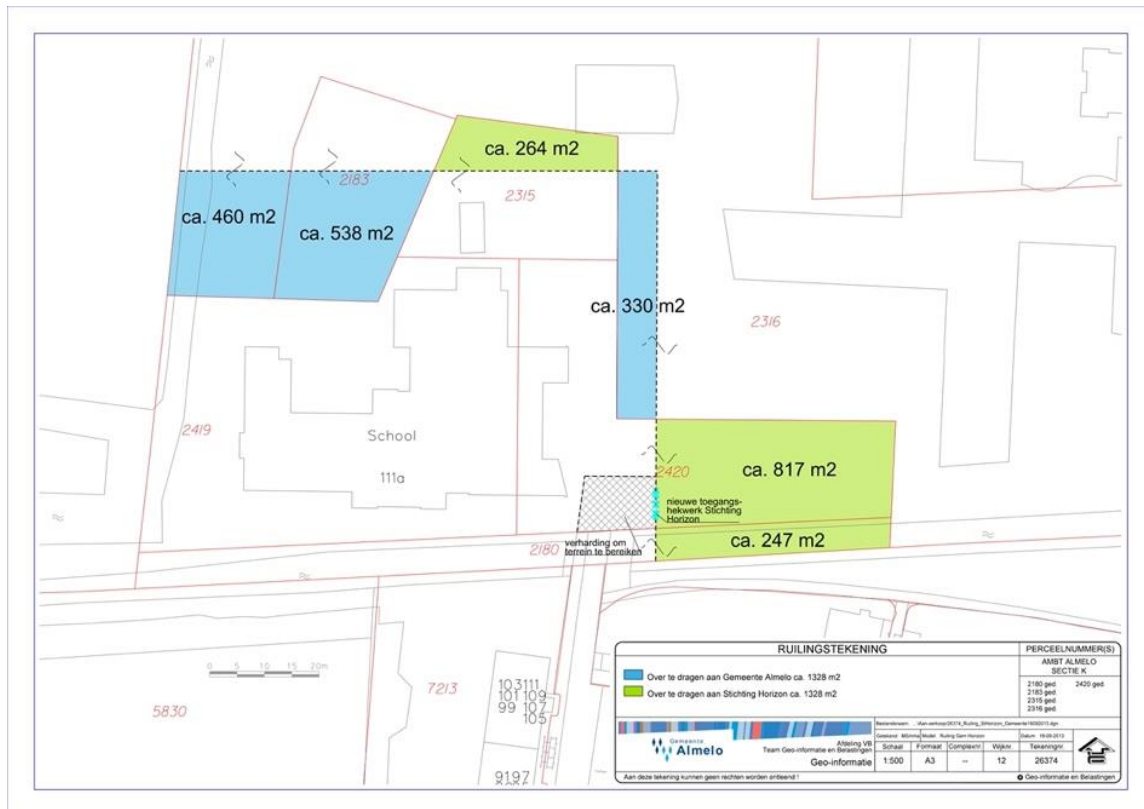
Kerkhofperceel in tweeën geknipt

Het kerkhof komt opnieuw ter sprake in 2013. Huize Alexandra heeft dan inmiddels de deuren gesloten en ook de bijbehorende school De Lakestenen is dicht. Het schoolgebouw wordt op dat moment tijdelijk gebruikt door twee Almelose basisscholen (De Weier en De Zegge). In verband met de toekomstplannen voor het terrein besluit de gemeente Almelo tot een grondruil met stichting Horizon Jeugdzorg. Op 17 oktober 2013 sluiten beide partijen een overeenkomst voor een herverkaveling, waardoor logische kavels ontstaan.

Een van de stukken grond in de deal betreft een deel van kavel 2183 (die het voormalige kerkhof van De Goede Herder omvat). De gemeente krijgt van Horizon ongeveer de helft van dat perceel (538 m²). Bij de transactie wordt expliciet melding gemaakt van een beding uit 1987: de verplichting om 'zolang het kerkhof blijft bestaan' het in goede staat te houden in

²⁷ Zie de interviews met de leerkracht en de directeur school, pag. 46.

overleg met de congregatie. Het is een oude afspraak, die de stichting De Goede Herder als grondeigenaar destijds is aangegaan met de congregatie van De Goede Herder.²⁸

De herverkaveling van 2013 creëert een nieuw rechthoekig perceel met het nummer 3218 en omvat het schoolgebouw met omliggende grond. Het gevolg is wel dat het oude perceel van het kerkhof nu in tweeën wordt geknipt. Iets meer dan de helft (538 m2) maakt deel uit van perceel 3218, de overige 357 m2 hoort bij perceel 3219 (dat het merendeel van het Huize Alexandra-complex omvat).

Opnieuw stoffelijke resten

Ondanks deze voorgeschiedenis komt de (her)ontdekking van het kloosterkerkhof in het najaar van 2023 voor velen als een verrassing. Aanleiding is het onderzoek van omroep VPRO, die een tv-documentaire maakt over de meisjes van De Goede Herder. Oud-pupillen van het internaat in Almelo brengen de begraafplaats ter sprake, waarvan op het terrein aan de Vriezenveenseweg geen spoor meer te vinden is. Daarop besluit de gemeente Almelo om Laagland Archeologie een inventariserend veldonderzoek te laten verrichten.

Laagland graaft op 9 oktober 2023 drie proefsleuven van 2 bij 15 meter op de plek waar eerder het kerkhof was gesitueerd. Er worden in totaal tien graven aangetroffen. De onderzoekers vinden bij drie graven een schedel met een vrij groot houten kruis, en bij één graf de voeten. Er worden twaalf onderdelen van crucifixen aangetroffen. Naast een leeg graf blijken er ook sporen van eerdere ruimingen aanwezig te zijn. De vondsten bevestigen het eerdere vermoeden dat de officiële ruiming van 1997, in opdracht van de Zuster van De Goede Herder, niet zorgvuldig is gebeurd.²⁹

²⁸ ADGH, inv. nr. 1929.

²⁹ Inventariserend veldonderzoek – proefsleuven Huize Alexandra, Laagland Archeologie (najaar 2023), beschikbaar gesteld door de gemeente Almelo.

Samenvatting en conclusies

De onderzoekers van de Overijsselacademie hebben voor een reconstructie van de gebeurtenissen rond het kloosterkerkhof van De Goede Herder aan de Vriezenveenseweg in Almelo zowel geschreven bronnen geraadpleegd als getuigen geïnterviewd. De hieruit verkregen informatie leidt tot de volgende inzichten:

- Op het kerkhof zijn in de periode 1881-1980 minstens **218 personen begraven**, aldus het register van de begraafplaats van De Goede Herder. De overleden personen waren zusters, (oud-)verpleegden en rectoren van de kloostergemeenschap. In één geval (een in 1945 omgekomen Duitse soldaat) werd de betreffende persoon later op een plek buiten het kloosterterrein herbegraven. Over de omstandigheden of de doodsoorzaak van de 218 overleden personen is in de archieven geen informatie te vinden.
- De begraafplaats van De Goede Herder werd in 1919 vergroot van 680 m² naar 903 m² (later vastgestelde oppervlakte: 895 m²). Op dat moment waren er 93 personen begraven. Na de uitbreiding werden er 125 personen ter aarde besteld. Het is opvallend dat het beperkt vergrote kerkhof kennelijk groot genoeg was voor in totaal 218 graven, terwijl het oude deel vanwege de eerste 93 graven kennelijk te klein was geworden. Een luchtfoto van 1956 (zie pagina 9) laat zien dat de begraafplaats nog niet volledig in gebruik was. Een mogelijke verklaring is dat de congregatie in de loop van de tijd is overgegaan op **dubbele graven**, waarbij twee personen boven elkaar werden begraven. Ook de verklaring van de tuinman van Huize Alexandra duidt daarop.
- De zusters van De Goede Herder hebben in een register bijgehouden welke personen op het kloosterkerkhof zijn begraven. Niet altijd is melding gemaakt van de geboortedatum van de overledene. Evenmin is op een kaart aangegeven waar de 218 overleden personen zijn begraven. In het registeren wordt slechts een summiere aanduiding van locatie van het graf gegeven ten opzichte van het grote Christuskrus op de begraafplaats. Dit maakt de reconstructie van de indeling van het kerkhof op pagina 42 onzeker.
- In het register van de begraafplaats wordt melding gemaakt van **kindergraven**. Een aantal wordt niet genoemd. Ook is onduidelijk wat precies wordt bestaan onder kindergraven. Uit het register blijkt wel dat op het kerkhof ook minderjarige verpleegden werden begraven. Minderjarig betekende destijds: jonger dan 21 jaar. Verder verklaart de Almelse ondernemer die de ruiming in 1997 uitvoerde, dat hij destijds opvallend kleine schedels heeft opgegraven.
- Er lijkt geen sprake te zijn van een **tweede kerkhof** op het kloosterterrein van De Goede Herder, zoals in het rapport van Laagland Archeologie in 2023 is geopperd. Een luchtfoto van 1956 (zie pagina 6) geeft een scherp beeld van het volledige terrein. Linksboven op deze opname is duidelijk het kerkhof te zien. De witte objecten aan de rechterzijde lijken geen kruisen te zijn, maar palen voor waslijnen. De Goede Herder had een grote wasserij en strijkerij op het terrein. In geen enkel document in de archieven wordt melding gemaakt van een tweede kerkhof, in tekst noch op tekeningen.
- In de jaren tachtig, na het vertrek van de zusters uit Almelo, is het kloosterkerkhof **bovengronds geruimd**. De witte kruisen werden verwijderd, waardoor het perceel niet meer als begraafplaats herkenbaar was. Opdrachtgever was hoogstwaarschijnlijk de stichting Sint Monica, het bestuur van de ZMOK-school Hollander Graven.

- In september 1997 heeft de congregatie van De Goede Herder opdracht gegeven tot de ruiming van het voormalige kerkhof. Deze **ruiming** door een Almelose ondernemer is **onvolledig** geweest. De menselijke resten van hoogstens enkele tientallen personen (waarschijnlijk nog minder) zijn opgegraven en herbegraven in Bloemendaal. Deze conclusie is te trekken op basis van verklaringen van zowel de Almelose ondernemer als de tuinbaas van het kloosterkerkhof in Bloemendaal.
- De gemeente Almelo is destijds **niet ingelicht** over de ruiming van september 1997. Evenmin is – zoals de Wet op de lijkbezorging voorschrijft – het register van de begraafplaats overgebracht naar het archief van de gemeente. Het bevindt zich in het archief van de congregatie van De Goede Herder, in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha. Ten tijde van dit onderzoek was het in bruikleen gegeven aan de directeur van het klooster Euphrasia in Bloemendaal.
- Enkele getuigenverklaringen lijken te duiden op **méér ruimingswerkzaamheden** in de periode 1992-2001. Een nachtwaker van het meisjesinternaat Huize Alexandra beweert minstens één kruiwagen met botten en schedels gezien te hebben op het terrein. Dit zijn zeer waarschijnlijk de stoffelijke resten geweest die zijn gevonden bij de ruiming van september 1997. Een leerkracht van de school op het terrein (De Lakestenen) heeft het over witte schermen die het zicht op graafwerkzaamheden ter hoogte van het kerkhof moesten ontnemen. Ook deed het gerucht de ronde dat er 'iets' gevonden zou zijn. Haar verhaal wordt niet gestaafd door documenten in de archieven. In briefwisselingen en notulen tussen de congregatie en de moederorganisatie van Huize Alexandra (de Frentrop Stichting, later Horizon) wordt geen melding gemaakt van andere ruiming dan die van 1997.
- Rond of het jaar 2000 is op een deel van het perceel van het kloosterkerkhof een paardenbak aangelegd. De werkzaamheden hebben gezorgd voor een **verstoring van de grond**. Of hierbij iets is aangetroffen, is niet duidelijk. In de archieven van de Frentrop Stichting is hierover niets te vinden.³⁰ Het is wel aannemelijk dat de verklaring van de leerkracht van De Lakestenen betrekking heeft op de genoemde werkzaamheden.³¹
- Het **toezicht** op het perceel van het kloosterkerkhof is tussen 1980 (na de laatste begrafenis) en 2014 (aankoop van het perceel door de gemeente Almelo) **onvoldoende** geweest. De grond wisselde een aantal keren van eigenaar, terwijl de congregatie van De Goede Herder zich steeds verder terugtrok uit Almelo. Ook het schoolbestuur ging drie keer over in andere handen. Een complicerende situatie hierbij vormde de crisissituatie bij het meisjesinternaat Huize Alexandra in de periode 1985-1995. Er waren voortdurend spanningen tussen internaat en school, er brak onrust bij het personeel van Huize Alexandra over het gevoerde beleid, er waren beschuldigingen van seksuele intimidatie en het gedrag van enkele pupillen buiten het internaat bracht de leiding meerdere keren in verlegenheid. De focus van de directie lag op de dagelijkse gang van zaken, niet op zorgvuldig handelen ten aanzien van het voormalige kloosterkerkhof. Aan de andere kant verloor de begraafplaats de aandacht van de uit Almelo vertrokken congregatie, totdat in 1997 werd besloten de graven te ruimen.

³⁰ Op basis van raadpleging van de archieven van de Frentrop Stichting/Horizon Jeugdzorg in Voorhouten en Rotterdam, d.d. 14-5-2024.

³¹ Zie pagina 46.

- Het is vrijwel zeker dat zich **nog altijd stoffelijke resten** bevinden op het voormalige kloosterkerkhof aan de Vriezenveenseweg in Almelo. Niet alleen de onvolledige ruiming van 1997 geeft daartoe aanleiding. Ook de vondst van stoffelijke resten in oktober 2023, na het graven van drie proefsleuven tijdens het archeologisch onderzoek, duidt daarop.

Bijlagen

Tijdljn

- 1876 De Duitse zusters van De Goede Herder stichten een klooster aan de Vriezenveenseweg in Almelo.
- 1881 De congregatie vraagt en krijgt een vergunning van de gemeente Ambt Almelo voor een eigen begraafplaats ter grootte van 680 m2.
- 1919 Het kloosterkerkhof wordt uitgebreid naar 903 m2 (volgens latere kadastrale gegevens: 895 m2).
- 1949 Het klooster in Almelo, dat tot dat moment nog onder Duitse leiding stond, wordt overgedragen aan Nederlandse provincie van de congregatie.
- 1952 Het internaat krijgt 10 nieuwe groepskamers voor elk 10 meisjes.
- 1953 Er komt een tehuis voor werkende meisjes, Sancta Euphrasia.
- 1956 Start bouw kapel en uitbreiding internaat.
- 1957 Nieuwbouw internaat met kapel in gebruik genomen.
- 1966 Sancta Euphrasia (het huis voor werkende meisjes) wordt overgedragen aan stichting Welkom.
- 1971 Huize Alexandra (HA) omgevormd tot vakinternaat voor 60 meisjes van 12-20 jaar
- 1973 Oprichting stichting de Goede Herder, die het werk van de congregatie overneemt en ook lekenpersoneel voor Huize Alexandra aanneemt
Het kloosterkerkhof krijgt een opknopbeurt met uniforme kruisen voorzien van een naamplaatje.
- 1978 Start ZMOK-school Hollander Graven (voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen) binnen de muren van Huize Alexandra; het klooster telt nog ca. 23 zusters van wie er zes betrokken zijn bij het internaatwerk.
- 1979 Meisjesinternaat Huize Alexandra wordt vanaf nu geleid door een mannelijke directeur, die de vertrokken zuster Benedict opvolgt
- 1980 De laatste begrafenis op het kloosterkerkhof (zuster Fortunata) en de laatste mis in de kloosterkerk. De congregatie draagt het onroerend goed in Almelo over aan de Nederlandse Provincie van de Congregatie van Onze Lieve Vrouw van Liefde van de Goede Herder.
- 1980 De laatste negen zusters verhuizen vanuit het klooster naar Molenkampspark 30 in Almelo, het meisjesinternaat wordt volledig afgestoten aan de stichting De Goede Herder.
- 1980 Huize Alexandra krijgt van ministerie de status van behandelingstehuis voor de opvoeding van (51) meisjes.
- 1982 De gemeente Almelo koopt (een deel van) perceel 1785 van de congregatie voor verlegging van de Vriezenveenseweg.
De stichting De Goede Herder koopt voormalig rectorshuis aan overkant om te gebruiken als trainingscentrum van Huize Alexandra.
De congregatie beëindigt exploitatie boerderij van het klooster en de bijbehorende gronden worden voorlopig verpacht.
- 1983 Grondruil tussen de congregatie en de stichting De Goede Herder van perceelnummers 1550 (1777/1778) en 1552 (1779/1780). Betreft twee stukken grond van elk 7.000 m2
- 1984 De laatste zusters die nog bij Huize Alexandra werken, vertrekken; de kapel wordt gesloopt voor de nieuwbouw van het meisjesinternaat, die op 21 mei start.
- 1985 Huize Alexandra betreft op 27 september de nieuwbouw van het internaat en ressorteert vanaf nu rechtstreeks onder het ministerie van Justitie.

- Het vrijwillige karakter hulpverlening verdwijnt en de medewerkers worden justitieel hulpverlener, start crisisopvang.
- 1985 De gemeente Almelo koopt 5003 m2 van de congregatie voor bouw ZMOK-school Hollander Graven. De school komt naast het kerkhof te liggen.
- 1987 Bij de grondruil tussen de congregatie en de stichting De Goede Herder gaat de begraafplaats naar de stichting. Daarbij hoort wel de verplichting om het kerkhof te onderhouden en in goede staat te behouden zolang het kerkhof bestaat.
De gemeente Almelo koopt een perceel van 800 m2 van de congregatie t.b.v. sportterrein bij de Hollander Gravenschool, de school voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen. Dit perceel ligt pal naast begraafplaats. Onderdeel van de transactie is de plaatsing afrastering van 1,50 meter hoog.
- 1989 Het oude complex met villa, klooster, internaat en grond wordt verkocht aan twee Almelose ondernemers, een brand verwoest recreatiezaal en villa.
- 1990 Bouw van een asielzoekerscentrum op de vroegere plek van het klooster met villa, dus naast het nieuwe Huize Alexandra.
- 1992 De Almelose stichting Sint Monica draagt in het nieuwe schooljaar de Hollander Gravenschool over aan de landelijke St. Aloysiusstichting. Het personeel vertrekt van de school, die een nieuwe naam krijgt: de Lakestenen. De overgang betekent ook dat het internaat en de school een gesloten instelling worden. Dit tot teleurstelling van het onderwijspersoneel dat juist meer ziet in een open systeem. Primaat van de behandeling van de 40-60 meisjes ligt vanaf nu bij HA en niet bij de school.
- 1993 In dagblad Tubantia kondigt de directie van Huize Alexandra aan dat er een 5 meter hoog hek komt rondom het internaat en de school; ook wordt de aanleg van een kleine manege aangekondigd, die eveneens binnen het hek komt te liggen.
- 1994 Aanleg van het hekwerk en de manege. In de bestuursvergadering van de stichting De Goede Herder op 21 januari 1994 vraagt zuster Benedict om passende afwikkeling van kloosterkerkhof Almelo. De vraag houdt verband met de naderende overname door de Frentrop Stichting.
- 1995 Fusie tussen stichting De Goede Herder en de Frentrop Stichting per 1-1-1995. In de praktijk betekent het dat Huize Alexandra in Almelo en Jongerenhuis Harreveld in Lichtenvoorde samengaan onder één leiding: de Frentrop Stichting. Op 22 juni besluit het ministerie tot verbouw/nieuwbouw van het Almelose internaat voor 60 gesloten behandelplaatsen voor meisjes.
- 1996 Nieuwbouw van het internaat Huize Alexandra.
- 1997 De directeur van Frentrop Harreveld laat het verwaarloosde terrein van het kerkhof opruimen maar zegt de graven ongemoeid te laten. Het Provinciaal besluit om het Almelose kerkhof te laten ruimen en de stoffelijke resten te herbegraven in Bloemendaal. Een Almelose ondernemer krijgt de opdracht voor het ruimen van 218 graven.
- 2000 Aanleg van een nieuwe paardenbak en kas. De paardenbak komt deels over het voormalige kerkhof te liggen.
- 2011 Aankondiging van de sluiting van Huize Alexandra per 1 januari 2013.
- 2012 ZMOK-school de Lakestenen naast het kerkhof sluit de deuren per 1 mei vanwege de ontmanteling van Huize Alexandra; het gebouw wordt het nieuwe onderkomen voor de basisscholen De Weie en De Zegge.
- 2013 De gemeente Almelo en stichting Horizon Jeugdzorg komen een grondruil overeen, waarbij ook deel van kavel 2183 (het kerkhof) is betrokken. Onderdeel van de

overeenkomst is een beding uit 1987: de verplichting om het kerkhof in goede staat te houden in overleg met de congregatie.

- 2014 De gemeente Almelo koopt 2 hectare grond van Huize Alexandra voor 1 euro.
- 2016 Het COA huurt het complex van Huize Alexandra van de gemeente voor de opvang van asielzoekers.
- 2022 Oekraïense vluchtelingen worden voor een periode van maximaal drie jaar opgevangen in oude complex van Huize Alexandra.
- 2023 De gemeente zet het 3,5 hectare grote terrein aan de Vriezenveenseweg (inclusief het voormalige kerkhof te koop, met de verplichting aan de nieuwe eigenaar om er woonwijk te bouwen.
- 2023 Basisschool De Zegge vertrekt, de schoollokalen naast begraafplaats staan vanaf de zomer leeg.
- 2023 Door speurwerk van de VPRO wordt het kloosterkerkhof herontdekt en komt er een archeologisch veldonderzoek. In drie proefsleuven worden in totaal tien graven en sporen van ruïningen aangetroffen.

Register van op het kloosterkerkhof begraven personen

Het onderstaand namenoverzicht is een letterlijke weergave van het register 'Kerkhof v. h. Liefdegesticht de Goede Herder Almelo' uit het archief van de Zusters van de Goede Herder.³² In het overzicht is aan de overleden personen een van de volgende categorieën toegekend: rector (de mannelijke priester die buiten het kloosterterrein woont), Maria/religieuze (zuster of moeder) Magdalena (voormalig verpleegde die 'zuster van het kruis' is geworden), consacreerde (voormalig verpleegde die dagelijks werkt met de meisjes) of verpleegde (minderjarige pupil van het internaat).

Zalig de Dooden, die in den Heer sterven

Den 10 November van 't jaar 1881 ontving de Overste van 't Liefdegesticht de Goede Herder te Almelo, van den Heer Burgermeester van 't Ambt Almelo de vergunning een eigen Kerkhof te mogen hebben voor 't gebruik van 't Klooster.

Het Kerkhof werdt door den Hoog Eerw. Heer Deken Rijgers³³ ingezegend. Vervolgens werden er begraven.

- 1. Henriette Claassen uit Rotterdam, (verpleegde) overleden den 25 Novemb. 1881. Het graf is links aan den noordzijde van het Kruis. R.I.P.*
- 2. Dorothea Wolf (Magd. v. d. hl. Joseph) uit Erfurt (Sachsen/overleden 7 Febr. 1883. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
- 3. Euphemia Johanna Blom uit Zwolle, (Verpleegde) overleden den 3 Maart 1883. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
- 4. Maria Jordan (Maria v. d. hl. Virginia) uit Ostpruissen, overleden den 13 April 1883. Het graf is aan de rechterhand of aan de Zuidzijde aan het Kruis. R.I.P.*
- 5. Wilhelmina Meerbek (Magdalene v. d. hl. Coletta) uit Hofssenberg Pruissen, overleden den 29 Januari 1884. Het graf is aan de linkerhand aan het kruis. R.I.P.*
- 6. Johanna Schenkels (Verpleegde) uit Delft, overleden den 26 Mai 1884. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
- 7. Scheper (Maria v. d. hl. Felicitas) Religieuze, overleden den 26 Juni 1884. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

³² Het archief bevindt zich in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha, inventarisnummer 1094.

³³ Bedoeld wordt: deken F.H.A. Reijgers, pastoor van de St. Gregoriusparochie in Almelo.

8. *Wilhelmina Steinebach (Magdal. von der hl. Clara) uit Münster overleden den 23 Augustus 1884. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
9. *Maria van Es (Magdalene von der hl. Euphrasia) uit Hertogenbosch overleden den 27 Augustus 1884. Het graf is aan de linkerhand v. 't. Kruis. R.I.P.*
10. *Dominica van den Heuvel (Verpleegde) uit Utrecht, overleden den 24 Januari 1885
Het graf is het eerste aan den weg en de tweede rij, van de linkerzijde van het Kruis.
R.I.P.*
11. *Alida Blom uit Hoorn (Verpleegde,) overleden den 26 Mei 1885. Het graf is aan de
linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
12. *Maria Bohm uit Arensdorf Pruissen (Verpleegde) overleden den 9 October 1885. Het
graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
13. *Maria Frenking uit Heivischbeck (Pruissen). Zuster Maria v. d. hl. Theresia en
Assistente van onze Eerwaarde Moeder M. v. d. hl. Euphrasia Schäferhoff, overleden
den 25 Augustus 1886. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
14. *Josephine Block (Magdalene von der hl. Brigitta) uit Burgerwald Ostpreussen,
overleden den 7 Mai 1887. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
15. *G. J. Oldenhof uit Zwolle, (Verpleegde) overleden den 25 Mei 1887. Het graf is aan de
linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
16. *Eva Bolke (M. v. d. hl. Clara) uit Boke Pruissen, religieuse overleden den 29 November
1887. Het graf is aan de rechterzijde van het Kruis. R.I.P.*
17. *Anna Treffer uit Drensteinfurt (Pruissen), Magdalena v. d. h. Pelagia), overleden 9
Jan. 1888. Het graf is links van het Kruis.*
18. *Mathilde Schennen uit Bochum (Preus.), (Magdalena v. d. h. Agnes) overl. 7 Febr.
1888. Het graf is links van het Kruis.*
19. *Maria Evers uit Aaken (Pruissen) Marie v. d. Ho. Clotilde (Religieuze) overled; 13
Februari 1889. Het graf is aan rechterhand van het kruis.*
20. *Alida Theussen uit Bergen op Zoom (verpleegde) overleden 22 April 1889. Het graf is
aan de linkerhand van het Kruis.*
21. *Wilhelmina v. d. Linden (verpleegde) uit Utrecht. Overleden den 1. Jan. 1890. Het graf
is aan de linkerkant van het Kruis.*

22. *Rose Grünerwald uit Lotterfeld (O. Pr.) Mechtild is van het Kruis. (Consacreerde) overleden 14 Maart 1890. Het graf is aan de linkerkant van het Kruis.*
23. *Rosa Wienert uit Sternberg (O. Pr.) (Magdalena v. d. hl. Walburga)) overleden den 26. Jan. 1891. Het graf is links van het Kruis.*
24. *Anne Hingmann uit Unterkapteinen (O. Pr.) Barbara van het Kruis (Consacreerde) Overleden den 27. Mei 1891. Het graf is links van het Kruis.*
25. *Marie van Nes uit Amsterdam (Verpleegde) Overleden den 18. Juli 1891. Het graf is links van het Kruis.*
26. *Helena Vahle uit Amsterdam (Verpleegde) Overleden den 11. October 1891. Het graf is links van het Kruis.*
27. *Theresia Schulten uit Darfeld. (Pr.). (Magdalena v. d. h. Franziska) overleden den 28. Januari 1892. Het graf is links van het Kruis.*
28. *Maria Osfonski uit Battatron O. Pr.; (Magdalena v d. h. Gudula) overladen den 12. Maart 1892. Het graf is links van het Kruis.*
29. *Georgius. Henricus v. d. Meulen uit Leeuwarden (Eerw. Heer Rector) van ons Klooster, overleden 12. April 1892. Het graf is in den middelweg aan den voet van het Kruis*
30. *Gertrudis Pomberg, geb. te Kevelaer (Preusfen) M. v. d. h. Catharina (Religieuze), overleden den 10. Sept: 1892. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis; de laatste in de eerste rij; aan de heg.*
31. *Sophie Nienhaus; geb. te Wulfen (Pruissen) Md. v. d. h. Margaretha (Religieuze). Overleden den 19. Sept: 1892. Het graf is aan de rechter-hand van het Kruis; de eerste in de rij; van de heg aangevangen.*
32. *Maria Elisabeth Meijer; geb: te Zwolle (Theresia van het Kruis (Consacreerde). Overleden 10. October 1893. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.*
33. *Martha Kühn, geb. te Luihtentennis (Ostpruissen) Lambertus van het Kruis (Consacreerde) Overleden den 11. Febr: 1894. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.*
34. *Thekla Cramer uit Werlte (Pruissen) (Magdalena van de H. Scholastika) overleden den 29. Juni 1984. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.*
35. *Franziska Sinnerbrink geb: te Geseke (Pr:) Ma. v/d. h. Liborius (Bel.) Over. 15. Mei 1893. Het graf is aan de rechterhand v. h. Kruis.*

36. *Catharina Potthaft* geboren te Marienmünster. Pr: (M: lv. h Bibiana. Rel: Overl: 3. Maart 1896. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis.
37. *Elisabeth Schrade* geb: te Lichtenau (Ostpr.) Philomena v./h. Kruis (Consacree). Overl. den 8. April 1896. Het graf is links van het Kruis.
38. *Margaretha Tombergs*; geb: te Kevelaer (Pr.) M. v. d. h. Perpetua; Rel., Overleden den 2. October 1896. Het graf is rechts van het Kruis, het vierde in de tweede rij van de heg aangevangen.
39. *Christina Düster*. geb: te Keulen (Pruissen, Magdalena v./d. h. Aglai) overl. 2. Dec. 1896. Het graf is aan de linkerhand v./h. Kruis.
40. *Magdalena Schaefer*, geb: te Neiteicherwalde (Pruissen) Magd: v./d. h. Dominica. Overleden 27. Mei 1897. Het graf is links van het Kruis.
41. *Ludovika Struetmann*, geb: te Südlohn (Pruissen) (Magdalena v./d. h. Theresia) overl. 9. Maart 1898. Het graf is aan de linkerkant van het Kruis.
42. *Maria Brams*, geb: te Oschenan (Ostpruissen) (Melanie v./h Kruis) Consacréé) Overl. 23. Nov. 1898. Het graf is aan de linkerhand v. h. Kruis.
43. *Helena Böhm* geb: te Allenstein (Ostpruissen) Magdalena van de h. wonden. Overleden 23. Febr: 1899. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.
44. *Maria Teschner* geb: te Sternberg (Oostpruissen) Lanisia v. h. Kruis. Consacrée. Overl: 29. Maart 1899. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.
45. *Maria Paesfens* geb: in Weeze (Pr) M. v. d. h. Agape. Rel. Overleden 14. Maart 1900. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis.
46. *Adelheid Bösing*. geb: te Borken (Pr:). Maria Augustine (Religieuze) Overleden 8. April 1900. Het graf is rechts van het Kruis.
47. *Anna Reimann*, geb. te Steinefrenz. Pr. 25. April 1863 (Magdl. v. d. H. Cäcilia) overleden den 10. Augustus 1900. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.
48. *Maria Clara Catherina Baars*; geb. te Amsterdam 27. Febr. 1879 (Manritia) (Verpleegde) overleden den 23. April 1901. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis
49. *Elisabeth Bram* geb: te Eschenan (Ostpr.) 17. Mei 1856 (Benedicta van het Kruis Consacrée) Overleden den 25. Mei 1901. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis.
50. *Johanna Kelder* (Verpleegde) uit Rheden geb. den 27 Sept. 1880. (Octavia) Overleden den 23 Sept. 1901. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.

51. *Maria Peters (Verpleegde Bernadette) geboren te Bergh den 24 Mei 1871, Overleden den 10 Febr. 1903, Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
52. *Alida Kroesen geb. te Gravenhage den 12 Juli 1832 (Agnes v. het Kruis) Consacrée, overleden den 5 Juli 1903 Het graf is aan de linkerzijde v. het Kruis R.I.P.*
53. *Adriane Schalß, geb. te Breda 25 Juli 1889 (Lita Verpleegde) overleden den 29 Januari 1904. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
54. *Elisabeth Kuhn, (Getrudis v. het Kruis, Consacrée) geb. te Lietrenau Ostpr. den 4 Nov. 1854, overleden den 2 Maart 1904. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
55. *Christina Busch, (Maria v. d. hl. Martelaren Religieuze) geboren te Dingden den 10 Juni 1862 overleden den 20 August. 1905. Het graf is aan de rechterzijde van het Kruis. R.I.P.*
56. *Marie van Zuijlen (Emilie, Verpleegde) geboren te Rotterdam den 22 Dec. 1882. overleden den 5 Nov. 1905. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
57. *Wilhelmina Multhaupt (Maria v. d. hl. Clotilde Religieuze) geboren te Lörvendorf Westpr. 25 Maart 1872 overleden den 22 Nov. 1905. Het graf is aan de rechterzijde van het Kruis. R.I.P.*
58. *Petronella ten Dekker (Mirella Verpleegde, geb. te Rotterdam den 19 Dec. 1886 Overleden den 27 Maart 1906. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis RIP.*
59. *Henriette Snoeis (Mauritsia Ver-pleegde) geb. te Breda den 1 Juni 1888 Overleden den 26 April 1906. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
60. *Maria Johanna Valkenburg (Coletta Verpleegde) geb. te Delft den 13 Nov. 1888, overleden den 4 Oct. 1906. Het graf is aan de linkerzijde van het Kruis. R.I.P.*
61. *Sophia Honest. (Maria Josephine Religieuze) geboren te Hövel 7 Aug. 1830. Overleden den 17 Januari 1907. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
62. *Maria Schäferhoff (Onze Eerwaarde Moeder M. v. d. hl. Euphrasia) geb. te Cörbecke den 29 Maart 1835, overleden den 7 Februari 1907. Het graf is aan de rech-terhand van het Kruis. R.I.P.*
63. *Elisabeth Bierwald (Frau Witlne Braun) geb. te Hingenberg 11 Nov. 1828, Overleden den 4 Maart 1907. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
64. *Maria Porsch (Antonia v. h. Kruis Consacrée) geboren te Birkmans-hofen, 18 April 1862, overleden den 1 April 1907. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*

65. *Maria Wehmhoff (Onze Eerw. Moeder M. v. d. Visitatie) geboren te Damme Osnabruck den 4 Maart 1849, Overleden den 27 Maart 1908, Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
66. *Johanna Hendrina Huying (Ursula Verpleegde) geb. te Didam den 16 Januari 1869, overleden den 26 Januari 1909, het graf is aan de linkerhand van het kruis*
67. *Maria Elisabeth de Groot (Ligoria Verpleegde) geboren te Rotterdam den 1 Maart 1860, overleden den 14 Dec. 1909. het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
68. *Maria Verduijn (Pelagia Verpleegde) geb. te Putten 15 Mei 1881 overleden den 12 April 1910. het graf is aan de linkerhand van het kruis. R.I.P.*
69. *Maria Otten (Maria Antonia Religieuze (geb. te Kappelen 12 Maart 1852, overleden den 22 Febr. 1911. Het graf is aan de rechterhand v. het Kruis. R.I.P.*
70. *Bertha Grundkötter (M. v. d. hl. Leonia Religieuze (geb te Everwinkel 10 April 1860, overleden den 17 Nov. 1912 Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
71. *Anna Gasmann (Maria v. d. hl. Dorothea Religieuze) geb. te Halverde 11 Octob. 1843, overleden den 7 Maart 1913 Het graf is aan de rechterhand van het Kruis R.I.P.*
72. *Gertruida Reviersma (Oofnrina Ver-pleegde) geboren te Leeuwarden den 31 Juli 1891, overleden den 25 Maart 1913 Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
73. *Maria Weigers (Maria Angelica Religieuze) geb. te Ede (Pruissen) den 20 Febr. 1878, overleden den 10 Dec. 1913. Het graf is aan de rechterzijde van het Kruis. R.I.P.*
74. *Gezina Wilbrink (Maria Alphonsa Religieuze) geb. te Hengelo (O) den 18 Aug. 1844, overleden den 26 Mei 1914. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis R.I.P.*
75. *Elisabeth Peper, (Maria Theresia Religieuze) geboren te Bornebroek den 22 Sept. 1850 overleden den 25 Juli 1914. Het graf is aan de rechter-hand van het Kruis R.I.P.*
- x Witwe Ponte Bibiana*
76. *Barbara Perk. (Maria Canisia Religieuze) geb. te Heilsberg den 29 Augustus 1855, overleden den 25 October 1914. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.IP.*
77. *Maria Anna Tiggemann (M. v. d. hl. Electa, Religieuze) geb. te Horst bij Herne Westph. den 25 Febr. 1888, overleden den 7 Januari 1915. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

78. *Helena Pennings, (Mathilde Verpleegde) geboren te Berchem bij Osf, 4 April 1894, overleden den 30 Januari 1915. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
79. *Helena Jacoba Zuurhout (Antonia Verpleegde) geboren te Utrecht, den 11 Mei 1897, overleden den 13 Febr. 1915. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
80. *Alida Leemans (Bernadette Verpleegde) geboren te Utrecht den 13 Apr. 1897, overleden den 7 Juni 1915. Het graf is aan de linkerhand v. h. Kruis. R.I.P.*
81. *Johanna Koerten (Constantia Verpleegde) geb. in den Haag 17 Januari 1893 overleden den 21 Januari 1916 Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
82. *Joh. Cornelia Jansfen (Crescentia Verpleeg-de, geb. te Delft 11 Dec. 1859, overleden den 1 April 1916. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
83. *Wilhelmina Uylenbroek (Eleonora Verpleegde) geb. te Nijmegen 30 maart 1894 overleden den 6 Oct. 1916 te Enschede, het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
84. *Johanna Elsendoorn (Albina) geboren te Utrecht den 4 Oct 1898, overleden den 8 Januari 1917. het graf is aan de linkerhand van het Kruis R.I.P.*
85. *Machtildis Arts (Erfona) geboren te Rotterdam 26 Dec. 1887. overleden den 30 Januari 1917. het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
86. *Pauline v. Hoof (Remigia) geboren te Riesenbeck (Duitschland) 4 Nov, 1895. overleden den 12 Febr. 1917. het graf is aan de linkerhand van het Kruis R.I.P.*
87. *Clasina Leurs (Jeanette) geboren te Ankeveen den 23 Oct. 1896. overleden den 6 Nov. 1916. Het graf is aan de linkerhand van Kruis R.I.P.*
88. *Arnolda Doodkarte (Genoefa) geboren te Nijmegen 5 Oct. 1894, overleden den 2 Juni 1917. het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
89. *Johanna Wittebrock (Modesta Verpleegde) geb. te Haaksbergen den 13 Sept 1880, overleden den 14 Juni 1917. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
90. *Hendrika Uitzetter (Zuster Maria Christine) geb. te Luttenberg bij Raalte den 19 Oct. 1880, overleden den 16 Dec. 1917. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
91. *Johanna Nijssen (Henriette) geb. zn Vlissingen den 20 Aug. 1893. overleden den 26 Sept. 1918. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis R.I.P.*
92. *Maria Vos (Eliesabeth) geb. in Nijmegen den 11 April 1889, overleden den 20 Dec. 1918. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis R.I.P.*

93. *Anna Möllmeier (Zuster Maria van de hl. Amanda) geb. zn Neuenkirchen bij Wiedenbrück den 15 April 1885, overleden den 7 Maart 1919, het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

Notabene. Am 25. April 1919 wurde das neue Stück am Kirchofe durch den Herr Rector Joseph Lokin eingesegnet. Das grosse Kreuz mit dem Corpus wurde versetzt in den Mittelweg zwischen dem alten und neuen Kirchhof. Somit liegen alle Gräber von Nr. 1 bis einschliesslich 93 alle zur linken Hand des Kreuzes

94. *Elisabeth Hendrika Josefina Zeegers (Innocentia) Verpleegde. overleden den 27 Augustus 1919. Het graf is het eerste op het nieuwe stuk, rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

95. *Anna ten Dam (Albina) , geb. te Hengelo (O) 2 Juli 1870, overleden den 5 Octob. 1919, het graf is het tweede op het nieuwe stuk rechterhand v. het Kruis. R.I.P.*

96. *Eva Fischer (Zuster Maria v. d. hl. Cordeela) geboren te Altendorf Baiern), den 2 Maart 1920; het graf is aan de linkerkant van het Kruis R.I.P.*

97. *Eliesabeth Fieker (Z. M. v. d. hl. Anastasia) geboren te Riesenbeck den 24 Febr. 1843, overleden den 4 Dec. 1920. Het graf is aan de linkerhand van het Kruis. R.I.P.*

Gertrudis v. Dongen uit Breda (genoemd Eliesabeth) is op 23 Dec. uit ons Gesticht ontvlucht. Haar lijk werd op 13 Febr. uit de Regge aangespoeld te Ommen, en daar werd zij ook begraven (niet in gewijde aarde) R.I.P

98. *Maria Plohmann Albertine geb. te Mehlzak (Ostpruissen den 4. Febr. 1887. overleden den 18 April 1921 Het graf is aan de rechterhand van het Kruis. R.I.P.*

99. *Hendrika Sara Vonk (Verpleegde Olimpia) geb. te Amsterdam 31 Maart 1906, overleden 12 Januari 1922. Het graf is ter Rechterhand van het Kruis R.I.P.*

100. *Johanna v. Esbroek (Lina) geboren te Rafsenburg 3 Maart 1867 overleden den 19 Febr. 1922 het graf is ter rechterhand v. het Kruis R.I.P.*

101. *Maria Wilhelmina (Verpleegde Andrea) van der Hooy geboren te Rijswijk Z.H den 19 Febr. 1902 overleden den 20 Febr. 1922. het graf is ter rechterhand van het Kruis RIP.*

102. *Anna Braun (Josepha v. het Kruis) geboren te Lachenau, Ostpreusfen den 19 Febr. 1854, overleden den 26 Febr. 1922. het graf is ter rechterhand van het Kruis R.I.P.*

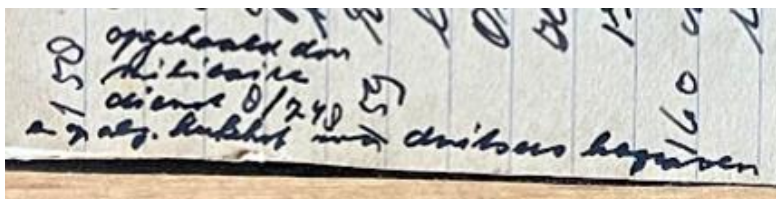
103. *Anna Schmidt (Theresia v. het Kruis) geboren te Mühlheim 21 Juni 1876 overleden den 9 April 1922, het graf is ter rechterhand van het Kruis. R.I.P.*
104. *Gertrud Druffel (Z. M. v. d. hl. Ottilia) geboren zn Olde 20 Oct. 1859, gestorven van 22 Sept. 1922., van Grab ist undur linkun Gund naar R----- R.I.P.*
105. *Jacoba Heerman (Vetalis) geb. 20 Juni 1903 in Utrecht, overleden den 15 Octob. 1922. het graf is ter rechterhand van het Kruis R.I.P.*
106. *Bertha Braun (Klara van 't kruis) geboren te Eschenan Ost. Pr. den 13 Aug. 1867 overleden den 26 Juli 1923. Het graf is aan de rechterhand van het kruis. R.I.P.*
107. *Catharina Heinrichs (Zuster Maria van den hl. Guido), geb. den 31 Maart 1879 in Tenholt bij Erkelem, Rtrl. overleden den 8 Nov. 1923 het graf is ter linkerhand van het Kruis. R.I.P.*
108. *Eliesabeth Sietmann (Z. M. v. d. hl. Monica) geb. 27 Aug 1844 in Empte bij Dülmen overleden den 10. Febr. 1924. het graf is ter linkerhand van het Kruis RIP.*
109. *Magdalena Ozinczoll (Z M v hl Pancratius geb. 4 April 1869 zu Reichenberg overleden 20 Juni 1924. het graf is ter linkerhand v. h. Kruis R.I.P.*
110. *Antonia Wintjens (Modesta) geb. 17.1.09 zu Valkenburg, overleden 6 Juli 1924 het graf is ter rechterhand v. h. Kruis R.I.P.*
111. *Theдора Cloosterman (Rika) geb. 18.5.1860 te Nijmegen, overleden 4. Mei 1925 het graf is ter rechterhand v. 't Kruis R.I.P.*
112. *Op 22 Mei 1925 is op het Kerkhof begraven de Eerw. Heer G. Waanders geb te Raalte den 1 Juli 1854, overleden den 17 Mei 1925. Het graf is midden onder het Kruis met Corpus, in het middenpad R.I.P.*
113. *Op 26 Nov. 1925 is op het kerkhof begraven Dorothea Teschner (Anna van 't kruis) geboren te Sternburg Ost.Pr. den 4 April 1862 overleden den 22 Nov. 1925. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis. R.I.P.*
114. *Margáretha Thien (Z. M. vd. hl. Eusebia geboren te Strücklingen Old. den 28 Juli 1894 overleden den 5 Febr. 1926. Het graf is aan de linkerhand van het kruis RiP.*
115. *Op 3 Mei 1927 is begraven Anna Maria Jägers geboren te Hulsberg den 13 Oct. 1909 overleden den 29 April 1927 Het graf is aan de rechterhand van het kruis R.I.P.*
116. *Maria Gendig (Ignatia van het kruis) geboren te Schulen Ostpr. den 4.2.1864 overleden den 31 Mei 1927. Het graf is aan de rechterhand van het kruis. R.I.P.*

117. *Maila van Deike (Alphonsa) geboren te Tholen (Zeeland) den 24.2.1853 overleden den 10 Sept. 1927. Het graf is aan de rechterkant van het kruis R.I.P.*
118. *Anna Theunissen (Mechtildis v. h. kruis) geboren te Rotterdam 28 Nov. 1873 overleden den 17 Maart 1928. Het graf is aan de rechterkant van het kruis R.I.P.*
119. *Anna Sietman (Z. Maria Aloysia geboren 1 Febr. 1844 te Dülmen overleden den 27 Maart 1929. Het graf is aan de rechterkant v. 't kruis eerste rij v. █ nieuwe stuk bovenaan RIP.*
120. *Elisabeth Schrör (Cornelia) overleden 30 Januari 1930. Geboren 5 Nov. 1883 te Enschede. Het graf is aan de rechterhand v. h kruis 2de stuk 3^e rij de 2^e. R.I.P.*
121. *Magdalena Spannenkrebs (Euphrasia † overleden 19 April 1930. Geboren 24 November 1854 te Reichenberg Ostpr. Het graf is aan de rechterkant v. 't kruis 2de stuk 3^e rij de 3de. R.I.P.*
122. *Anna Grotke (Zuster Maria v. d. H. Ida overleden 23 Mei 1930 Geboren 20 Nov. 1856 te Rheine xxxxx. Het graf is aan de rechterhand v. 't. kruis 1^e stuk 1^e rij de 2de RIP.*
123. *Maria Grünewald (Salesia †) overleden 27 October 1930. Geboren 19 Juni 1860 in Lotterfeld Ostpr. Het graf is aan de rechter-hand v. 't kruis 2^e stuk 3^e rij de 3de RI.P.*
124. *Christine Pähler (Z. Maria v. d. hl. Clara) overladen 17 Dec. 1930. Geboren 28 Apr. 1871 te Rietberg. Het graf is aan de rechter-hand v. 't kruis 1^e stuk 1^e rij de 3^e. RIP*
125. *Justina Braun (Angela †) overleden 26 Dec. 1930. Geboren 6 Mei 1860 te Eschenau Ostpr. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 3^e rij de 5de. R.I.P.*
126. *Anna Höing (Zust Maria Euphrasia) overleden 2 Maart 1932. Geboren 5 Febr. 1870 te Leer xxxxxx. Het graf is aan de rechterkant v. 't kruis 1ste stuk 2^e rij 1ste vanaf het kruis R.I.P.*
127. *Maria Konijnenburg, geboren 6 April 1877 te Schiedam. Overleden 14 Mei 1932 Het graf is is aan de rechterkant van het kruis 2^e stuk, 3^e rij, de 6^e R.I.P.*
128. *Cornelia de Jong (Urbana) geboren te Utrecht 6 Mei 1918 overleden 14 Juni '33 Het graf is aan de rechterkant van het kruis 2^e stuk 3^e rij de 7^e. R.I.P.*

129. *Clara Wonnemann (Z. M. v/d H. Theodora. Geboren te Freckenhorst 9 Juli 1880 overleden te Almelo 23 Juli 1933. Het graf is aan de rechterkant van het kruis 1^e stuk. 2^e rij de 2de. R.I.P.*
130. *Sophia Petronella Gieges (Hyronima v. d. 7 smarten (Consacree). Geboren te Amsterdam 19 Febr. 1877 overleden 3 Febr. 1934 om 17 ¼ uur. Het graf is aan de rechterkant v. 't kruis 2^e stuk derde rij de 8^e laatste bij de heg RIP.*
131. *Antonia Maria Joh. Jansen (Clara) Geboren te Bergh 24 Oct. 1914 overleden alhier op 5 Nov. 0.40 Mimten (na Middernacht). Het graf is aan de rechterkant van het kruis 2^e stuk 4^e rij de eerste. R.I.P.*
132. *Hermine Pol (Zs. Maria Ignatia) Geboren te Borne 27 Oct. 1856. Overleden te Almelo 13 Jan. 1935. Het graf is aan de rechterhand van het kruis 1^e stuk 2^e rij de 3^e. R.I.P.*
133. *Jospehine Kösters (Zr. M. v. d. H. Afra) Geboren te Saerbeck. Overleden te Almelo 4 April 1935 om 16.05 uur. Het graf is aan de rechterhand van het kruis 1^e stuk 2^e rij de 4^e. R.I.P.*
134. *Hoeven v. d. Johanna (Cisca) Geboren te 's Gravenhage 21 Mei 1915. Overleden te Almelo 7 April 1935 om 14.00 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 4^e rij de 2de R.I.P.*
135. *Gerhardina van Duiven (Hildegardig) geboren te den Haag 24 Juli 1864 Overleden te Almelo 24 Dec '35 om 12 ¾ u. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e st. 4^e rij de 3^e.*
136. *Maria Catharina Sontsop (Consacr. Clara v/d 7 sm. v. Maria) geboren te Utrecht 7 Febr 1914 Overleden te Almelo 9 Dec. 1936 s' avonds 6 ½ uur Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e st. 4^e rij de 4^e.*
137. *Maria Rittmann (Zr. M. vd. hl. Virgine) Geboren te Veste Pf. Belm) 5 Nov. 1856 Overleden te Almelo 15 Jan. 1937 om 1 uur 's nachts. Het graf is aan de rechterhand v 't kruis 1^e st. 2^e rij de 5^e. R.I.P.*
138. *Catharina Hoffe (Helena v.d. 7 smarten xx, geboren te Frendenberg 28.1.1865. Overleden den 16. Nov. 1937 's middags 13.40. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis, 2^e st., 4^e rij de 5^e R.I.P.*
139. *Maria Kranig (Margaretha v. d. 7 smarten. Geboren te Siegfriedswolde 4.9.1855 overleden 22 Juni '38 Het graf is aan de rechterhand v... 't Kruis 2^e st. 4^e rij de 6^e R.I.P.*

140. Gerarda Groot Koerkamp (Sabina) geboren te Colmschate 14.5.1888.
Overleden 3 Jan. 1939 om 10 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e st. 4^e rij de 7^e R.I.P.
141. Bertha Dasgel (Panla v.d. 7 sm. v. Maria) geboren te Schmolainen (D)
12.1.1870. Overleden 11 Jan. 1939 om 2.10 's nachts. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 5^e rij de 1^e. R.I.P.
142. Bertha Micklitz (Zr. M. vd. hl. Coelestin) geboren te Charlottenburg 7 Sept.
1860. Overleden te Almelo 4 Dec. 1939 om 10.50 uur. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 1^e stuk 3^e rij de 1^e R.I.P.
143. Risa Weisfahl (Xaveria v.a. 7 sm. v. Maria) te Clysonan Ostpr. 22 Ap. 1856.
Overleden te Almelo 26 Febr. 1940 om 14.30 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 5 rij de 2^e R.I.P.
144. Elisabeth van Empel (Fides) geboren te Nijmegen 24 Oct. 188. Overleden
27.1.1941 van xxxx 8 uur 's morgens. Het graf is aan de linkerhand v 't kruis 2^e stuk 1^e rij de 1^e (vanaf 't kruis gerekend) R.I.P.
145. Theresa Dahms (M. v. d. H. W. Chalon) geboren te Oelde xxx 7 Jan. 1859
Overleden te Almelo 24. Jan. 1942. Om 1840 uur Het graf is aan de rechterhand v. 't Kruis 1e stuk 3e rij de 2e RI.P.
146. Agnes Bora (Maria vd. H. Joachim) geboren te Bresin bij Danzig 22 Mei 1898
Overleden te Almelo 25 Febr. 1942 om 11.45 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 1^e stuk 3^e rij de 3de. R.I.P.
147. Anna Elisabeth Kuse (<. V. hl. Adelbert) geboren te Loesfeld xxx 7 Okt 1894
Overleden te Almelo 7 Maart 1942 om 18.30 Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 1^e stuk 3^e rij de 4^e R.I.P.
148. Gertrud Josepha Krzyminsky (M vd. Hl. Domitilla) geboren te Schucken O/L
17.3.1881 Overleden 25 Mrt 1942 om 18.45 uur Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1^e stuk 1^e rij de 1^e. R.I.P.
149. Anna Fiets (Consacree Dominica v.d. 7 smarten v. Maria) Geboren te Siegfriedswolde 6 Aug. 1855. Overleden te Almelo op 18 April 1942 om 2 uur s' nachts. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e stuk 1^e rij de 2de. R.I.P.
150. Christina Hövekamp (M. v. d. hl. Dyonisia) Geboren te Süminghansen 5 Jan.
1873 Overleden te Almelo op 15 Oct. 42 omtrent 5 uur. Het graf is aan de linkerhand v. 't. kruis 1^e stuk 1^e rij de 2^e R.I.P.

151. *Johanna Christina Hesespoor (C. Fransisca v. d. 7 sm. v. Maria) Geboren te 's Hertogen-bosch den 28 Nov. 1874. Overleden te Almelo den 29 Oct. 1942 om 7.10 uur. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e stuk 1^e de 3^e. R.I.P.*
152. *Willy Vanning (Cons. Gemma vd. 8 sm. v Maria) Geboren te de Haag 17 Aug 1917 Overleden te Almelo den 28 Nov 1942 om 17.30. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 23 st. 1^e rij de 4^e R.I.P.*
153. *Antonia W. van Hoof (Annie) Geboren te Helmond 12 Febr. 1924. Overleden te Almelo 1 Mei 1943 om 7.50. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e st. 1^e rij de 5^e R.I.P.*
154. *Helena Hischberg (Cons. Vinsentia v/d 7 sm. v. Maria) Geboren te Stolzenhagen O. Pr. 10 Apr. 1863. Overleden te Almelo den 29 Aug. 1943 om 16.30 uur. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e st. 1^e rij de 6^e R.I.P.*
155. *Maria Mäkel (Zr. M. v/d H. Veronica Geboren te Dinklage 28 Nov. 1890 Overleden te Almelo 22 Sept. 1943 om 21 uur. Het graf is aan de rechterhand v/t kruis 1^e stuk 3^e rij de 5^e. R.I.P.*
156. *Justina Teschner (Cons. Aloysia v. d 7 sm. v Maria) Geboren te Sternklag (Ostp) Dld 20 Juni 1865. Overleden te Almelo d. 11 Mrt 1944 om 10.08. Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis. 2^e st. 1^e rij de 7^e. R.I.P.*
157. *Maria Elisabeth Bersie (Scholastica) Geboren te Breda 17-12-1873. Overleden te Almelo 1 Sep. 1944 Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 2^e st. 2^e rji de 1ste R.I.P.*
158. *Johann Gortonski R.K. min Danzig geboren? Overleden 30 Mrt. 45 te Wierden en 3 Ap. 45 begraven. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2e stuk 4e rij de 8e R.I.P.*

159. *Elisabeth Fligge (Zs M v/d H. Bartholomäus) geboren te Sonnewalde O.Pr. Overleden te Almelo 27 Oct. 45 om 13 uur. Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis 1^e stuk 1^e rij de 3de. R.I.P,*
160. *Maria Stuivers (Rafaële) geboren te Rotterdam 25 Mrt 1877. Overleden te Almelo den 26 Mei 1946 om 8.45 uur. Het graf is aan de linkerhand v/t. kruis 2^e stuk 2 rij de 2. R.I.P.*

161. Katharina Helena Brugman (Cons. hl. Theresia) geboren te Hamborn (D) 30 Mei 1922 Overleden te Almelo den 8 Mrt. 1947 om 11.50 uur. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 5^e rij de 3de. R.I.P.
162. Maria Hendrika Sundag (Zs Maria Martina) geboren te Epe 7 Juli 1878 Overleden te Almelo d. 14 Apr. 1947 om 5 uur 's morgens. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1e stuk 1e rij de 4de R.I.P.
163. Anna Anast. Werner (Zr. M v/d H. Florentine) geboren te Panlmits (Silezia 16 Apr. 1877. Overleden te Almelo 14. Mei 1947 om 8.45 uur. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1^e stuk 1^e rij de 5^e. R.I.P.
164. Johanna Margaretha Sanstra (Jo) geboren te Paramaribo 6 Juni 1926, overleden te Almelo 3 Juli 1947 om 6 uur. Het graf is aan de Rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 5^e rij de 4^e. R.I.P.
165. Georgine Rosaline Sanstra (Rosa) Geboren te Paramaribo 25 Juni 24 Overleden te Almelo 12 Febr. 48 om 22.45 Het graf is aan de Rechterhand v. 't Kruis 2^e stuk 5^e rij de 5^e R.I.P.
166. Sorise Niemand (Zs. M. Xaveria) geboren te Niese (Dld) 3 Sept. 1875 Overleden te Almelo 29 Juni 1948-18 uur Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis 1^e stuk 2^e rij de eerste. R.I.P.
167. Catherina Ballmann (Zs M v/d H. Imelda) geboren te Remagen 27 Sep. 1873. Overleden te Almelo & Okt. 1949 om 8 uur. Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis 1^e st. 2^e rij de eerste R.I.P.
168. Anna v. der Linde (Liberda) geboren te Brielle 5 Dec. 1884. Overleden te Almelo 10 Maart 1950 om 14.30. Het graf is aan de linkerhand v.h. Kruis 2 stuk 2^e rij de 3de. R.I.P.
169. Johanna Helena Bengley (Tonnie) geboren 18 Juli 1892. Overleden te Almelo 14 Feb. 1951 om 4 uur 's avonds. Het graf is aan de linkerhand van 't Kruis 2^e stuk 2^e rij de 4^e. R.I.P.
170. Anna Elisabeth Deiters (Zs. M. v. d. H. Smerentiana geboren te Nordwolde i/us D. 6 Sep. 1882. Overleden te Almelo 15 April 1951 om 23.45. Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 1^e stuk 4^e rij de 1^e. R.I.P.
171. Cornelia Christina Josephina Beeris (Martha) geboren 27.2.32 te Delft. Overleden te Almelo 2 Aug 1951 om 8 ¼ uur. Het graf is aan de linker-hand van 't kruis 2^e stuk 2^e rij de 5^e R.I.P.

172. *Elisabeth Holstegge (Zs. M. v/d. H. Christiana geboren 9.7.1879. Overleden 23.5.52 om 3 uur te Almelo. Het graf is aan de linkerhand v. 't. kruis 1^e stuk 2^e rij de 3^e R.I.P.*
173. *Elisabeth Cornelia Kwijs (Andgeria) geboren te Norg Dr. 6 Jan. 1870 overleden te Almelo 10 Juni 1952 om 11.30 uur. Het graf is aan de linkerhand v. h. Kruis 2^e stuk 2^e rij de 6de R.I.P.*
174. *Gesina Gertrud Achteresch (Zs M. v/d. H. Franciscus van Sales) geboren 20.08.76 te Epe xx overleden te Almelo 27.8.52 om 9.15 uur. Het graf is aan de Inkerhand v/h. Kruis 1^e st. 2^e. rij de 4^e. R.I.P.*
175. *Maria Josephina Ruijters (Libria) geboren te den Haag 18 Aug. 1868, overleden te Almelo 2 Febr. 53 om 6.30 uur. Het graf is aan de linkerhand v. h. kruis 2^e. stuk 2^e. rij de 7^e. R.I.P.*
176. *Maria Chs. Clara Mecking (Zs M v/d H. Clotilde geboren te Klein Reken i/w. D.d. 11 Aug. 1890. Overleden te Almelo 5 Nov. '53 Het graf is aan de rechterhand v. 't kruis 1^e. stuk 4^e. rij de 2^e R.I.P.*
177. *Sophia Josephina Sandman (Zs M v/d. H. Bestildis) geboren te Nenen Bischen Kr. Mehn. Frit i/s. 8.8.1877 Overleden te Almelo 30.12.1953 Het graf is aan de linkerhand v. h. kruis 1^e. stuk 2^e. rij de 5^e R.I.P.*
178. *Schüring, Maria Drx (Zs M v/d. H. Theophila) geboren te Salzbergen (Dld. 15-1-1875. Overleden te Almelo 21-1-1954. Het graf is aan de linkerhand v. 't. kruis 1^e stuk 3^e rij de derde. R.I.P.*
179. *Staaldagtje (Barry) geboren te Schoten Gem. Velsen 30 Juni 1883. Overleden te Almelo 28 October 1954. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 5^e rij de zesde. R.I.P.*
180. *Reenen van, Helena (Konigonde) geboren te Vrijenban Z.H. 20 April 1872. Overleden te Almelo 18 Febr. 1956. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 5^e rij de 7de. R.I.P.*
181. *Es van, Cornelia *Cysilla) geboren te Breda 31 maart 1888. Overleden te Almelo 7 April '56 Het graf is aan de Rechterhand v. 't kruis 2^e stuk 4^e rij de 8ste. R.I.P.*
182. *Lamers, Anna Maria (Zs. M. Devota) geboren te Marienbaum 2 juni 1874. Overleden te Almelo 27 mei 1956. Het graf is aan de rechterhand v. 't Kruis. 1e stuk 4e rij de 3e. R.I.P.*

183. *Ketting, Aleida H. (Emma) geboren te Groningen 6 april 1878. Overleden te Almelo 27 april 1957. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2e stuk 5e (4e) rij de 8ste. R.I.P.*
184. *Schivon, Susanna (M. de Jésus) geboren te Renschhagen Ks. Allenotein OP. Duitsland 6 juli 1870 Overleden te Almelo 29 april 1957 Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 1e stuk 4e rij de 4e. R.I.P.*
185. *v. Kenler, Maria (Oblaaf Augustina M.) geboren te Amerzoden 5 okt. 1879 overleden te Almelo 27 dec. 1957. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 5^e (6^e) rij 1. RIP.*
186. *Wolbers, Maria Christina (Zs M v/d. H. Agathonica geboren te Hesselte Ks. Lingen Dld 17 dec. 1881 overleden te Almelo 19 febr. 1958. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1^e st. 3^e rij de 4^e RIP.*
187. *Wittirer, Hedwig Th. R. (Zs. M. v. d. H. Lydia) geboren te Berlijn 11 aug. 1896 overleden te Almelo 17 juni 1958. Het graf is aan de linkerhand v. 't kruis 1^e st. 3^e rij de 5^e R.I.P.*
188. *Loohuis, Yesina (Maria) geboren te Tubbergen 18 mrt. 1882 overleden te Almelo 6 oktober 1958. Het graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e st. 5^e (6^e) rij RI.P.*
189. *Von der Haide auch gen. Yesdts Sophie Maria (Zs. M. vd. H. Deodata geboren te Clysetesch, Gem Beln Dld. 1-9-58 overleden te Almelo 21-11-58. Het graf is aan de linkerhand van 't kruis 1^e st. 3^e rij de 6^e. R.I.P.*
190. *Deilmann, Johanna Theresia (Zs M v/d H. Felicia geboren te Hilles Kichspiel Nossnen i/w. Dld. overleden te Almelo 23 mei 1959. Het graf is aan de linkerhand v. h. Kruis 1ste stuk 3^e rij de 7^e R.I.P.*
191. *Schapers, Christina (Zs. M. v. d. H. Placidia geboren te Rhade G Dorsten Dld. 30 juni 1871. overleden te Almelo 14 maart 1960. Het graf is aan de linkerhand van het kruis 1ste stuk 4e rij de 1ste. R.I.P.*
192. *Sundag Josephina Elisabeth (M v/d H. Bernardus, geboren te Epe Dld. 14 april 1880, overleden te Almelo 9 april 1960. Het graf is aan de linker-hand v. h. kruis 1ste stuk 4^e rij de 2de R.I.P.*
193. *Carl, Josina Johanna (Zr. Genovevas M.) geboren te 's Gravenhage 6 aug. 1904 overleden te Almelo 27 mei 1963. Het graf is aan de rechterhand v. het Kruis 2^e stuk 6^e rij (5^e) de 3^e. R.I.P.*

194. *Bennemann, Lidwina Antonia (Zs. M. v/d. H. Antonina Assistante) geboren te Ahlen i/w. Dld. 16 juli 1879 overleden te Almelo 26 mei 1964 Haar graf is aan de linker-hand v. 't Kruis 1^e stuk 5^e rij de 1^e. R.I.P.*
195. *van Beek, Geertruida Gijsbertha (Zs [Fxxx]s v. Restos v. Beck) geboren te Vinkeveen 9 ap. 1911. Overleden te Almelo 8 juli 1964. Het graf is aan de rechterhand van het Kruis 2^e stuk 6^e rij (5^e) de 4^e. R.I.P.*
196. *Löbbert, Karoline Wilhelmine (Zs. M v. d. H. Basilla) geboren te Knifesdrek. Essen 12-12-1892, overleden te Almelo 1 febr. 1965. Haar graf is aan de linkerhand van 't Kruis 1^e stuk 4^e rij de 3^e. R.I.P.*
197. *Duiven voor den, Cornelia Josina (Zs. M v. d. H. Lucia) geboren te Voorschoten 14-2-1899 overleden te Almelo 15 juli 1967. Haar graf is aan de linkerhand van 't Kruis 1^e stuk 5^e rij de 2^e R.I.P.*
198. *Schnieder, Maria Elisabeth (Zr. M v/d H. Simplicia) geboren 16 sept. 1887, te Gladbeck i/w. Dld. overleden te Almelo 27 jan. 1968. Haar graf is aan de linkerhand van 't Kruis 1^e stuk 5^e rij de 3^e. R.I.P.*
199. *Harmsen, Elisabeth Johanna (Godeliva) geboren te Zevenaar, 19 maart 1896 over-leden te Almelo 15 april 1968. Haar graf is aan de rechterhand van het kruis 2^e stuk 6^e rij (5^e) de 5^e R.I.P.*
200. *Riepe, Theresia Anna (Zs. M v/d. H. Theodora geboren 16.6.1878 te Harbrück i/W. Dld. overleden te Almelo 16-6-1968. Haar graf is aan de linkerhand van het Kruis 1^e st. 4^e rij de 4^e. R.I.P.*
201. *Kather Anna, (Zs. Cecilia, Oblaat) geboren te Reischenberg O.P. ttt Dld. thans Polen 5-4.1884, overleden te Almelo 27 nov. 1968 Haar graf is aan de rechterhand v. h. Kruis, 2de stuk 6^e rij (xxx x 5^e) de 6^e. R.I.P.*
202. *Lamers, Getrude M. (Zs M. Romana) geboren de Liedern b/ Bochals i/W. Dld. 18 nov. 1883 overleden te Almelo 24 dec. '69 Haar graf is aan de linkerhand v. 't Kruis 1^e st. 5^e rij de 4^e R.I.P.*
203. *Schulte, Maria Agnes (Zs M. v/d H. Angtina geboren Menstrup Ks. Iimg Dld. 20-3-1905 overleden te Almelo 30 dec. 1969. Haar graf is aan de linkerhand v. 't Kruis 1^e stuk 4^e rij de 5^e. R.I.P.*
204. *Van Poppel, Johanna (Zs Agatha Oblaat) geboren te Tilburg 25 nov 1884 overleden te Almelo 7 jan. 1970 Haar graf is aan de rechterhand v 't kruis 2^e stuk 6^e rij (xxx 5^e rij) de 7^e R.I.P.*

205. *van Beek, Wilh. d. (Rector Priester) geboren te Vinkeveen 23-10-1904 overleden te Almelo 13 aug. 1970. Het graf is in 't midden voor 't Kruis R.I.P.*
206. *Britsia, Helena Theresia (Ameta) geboren te Delft 2 nov. 1879 overleden te Almelo 3 sept 1970. Haar graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 7^e rij (resp. 6^e rij) de 1ste R.I.P.*
207. *Bongers, Rosa P. (Leocadia) geboren te Doornenburg 31-8-1889 overleden te Almelo 4-1-71. Haar graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 7^e rij (resp. 6^e rij) de 2de. R.I.P.*
208. *Pickert, Maria Anna (Zs M v/d. H. Florentina geboren te Oesterniche Dld. 5-6-1882 overleden te Almelo 14 jan 1971. Haar graf is aan de linkerhand v. het Kruis 1^e stuk 4^e rij de 6^e. R.I.P.*
209. *Somers, Anna Maria Jozefina, geboren te Kerkrade 16-2-1912, overleden te Almelo 19-1-1972. Haar graf is aan de rechterhand van 't kruis 2^e stuk 7^e rij (resp. 6^e rij) de 3de. R.I.P.*
210. *v/den Lijnden, Maria geboren te Gestel 23 sept 1891, overleden te Almelo 8 nov. '72. Haar graf is aan de rechterhand v. 't kruis 2^e st. 7^e rij (resp. 6^e rij) de 4^e. R.I.P.*
211. *Weber, Ludwika Maria Margaretha (Zs. H. Clara) geb 24/9 1889 te Gronau i/Westfalen Dld. overleden 28/10 1973 te Enschede. Haar graf is links v. h. kruis 1^e st. 2^e rij (na restau-ratie v/h kerkhof) de 7^e R.I.P.*
212. *Huisman, Johanna Wilhelmina geb. te Nijmegen 18 Maart 1894. overleden te Almelo 3 Juli 1975 Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*
213. *Woutman, Helena Frederika geb. te Amsterdam 8 febr. 1891 (Zs. Veronica) overleden te Almelo 8 juli 1975. Haar graf is links v. h. Kruis. R.I.P.*
214. *Jansen, Berendina geb. te Arnhem 3 Aug. (Zs. Lucia) overleden te Almelo 6 mei 1976. Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*
215. *Coenders. Christina geb. te Nijmegen 1 Juni '14 (Zs. Pauline) overleden te Almelo. 15 Aug. 1976. Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*
216. *v. d. Putten Gesina (Dora) geb. te Hillegom overleden te Almelo 13 Jan. '77 Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*
217. *Sleewitz, Euphemia (Zs. Alaysia geb. te Nordhorn Dld. 8 April 1906 overleden te Almelo 16 Jan. '1979 Haar graf is rechts v. h. Kruis R.I.P.*

218. *Dopp, Maria Josephine Zr. H. Fortunata. Geb. 22-11-1894 te Duderstadt, Oldenburg Dld. Overleden 27-1-1980 te Almelo Haar graf is links van het Kruis 5de rij de 5^e: R.I.P.*

De tuinman (1979-1992) en nachtportier (1992-2012) van Huize Alexandra:

“Ik begon op mijn zestiende als tuinman bij de Goede Herder, in juni 1979. Zuster Benedict was de directeur en nam mij aan. Ik moest het onderhoud van de tuinen doen en af en toe ook de boer helpen. De congregatie had namelijk een eigen boerderij met tientallen koeien, een paar honderd varkens en kippen en veel land voor groenten, fruitbomen en bloemen, al met al zo’n 22 hectare. Er waren toen nog zo’n 60 a 70 zusters en zo’n 70-80 meisjes.

Ik heb in 1980 het laatste graf gegraven op het kloosterkerkhof. Dat vergeet ik nooit meer. De moeder-overste had de verkeerde plek doorgegeven aan ons. We waren op diepte en zakten opeens weg, we gingen dwars door de kist. Ik verslikte me bijna in de kauwgombal. Het was dus een bestaand graf waar we op waren gestuit. Het kerkhof bestond op dat moment uit 60 a 70 witte betonnen kruisen, ruim een meter hoog. In het midden stond een heel groot houten kruis, daar lag ook rector Van Beek begraven. In sommige graven lagen minstens twee personen begraven. Daarnaast waren er nog twee kindergraven zonder kruis, werd mij verteld. Deze kinderen waren jaren eerder overleden aan TBC, ver voor mijn tijd. Ze hadden ook geen kist, maar waren ingewikkeld in een doek begraven.

De meiden van Huize Alexandra waren heel bang voor de begraafplaats als ze in de klas zaten. Daarom kreeg ik op een gegeven moment de opdracht van Scholten om alle kruisen weg te halen. Ze gingen allemaal de container in. Daar was wat gedoe over. Wat doen die kruisen in de container, vroeg iemand. Ik durfde er niks van te zeggen, ik heb gewoon gedaan wat me werd gezegd. Kort daarna kwam er nog familie van een zuster om het graf te bezoeken. Dat graf was er niet meer, daar was ophef over, hoorde ik later.

Op een gegeven moment is het terrein afgedekt met plastic en zijn de bulldozers er overheen gereden voor de bouw van de school. Toen daar klachten over kwamen, is besloten om alle graven te ruimen. Bij de ruiming ben ik zelf niet aanwezig geweest. Ik weet ook niet wie dat gedaan heeft. Ik had toen nachtdienst en het is overdag gebeurd. Maar ik heb toen minstens één kruiwagen met botten en schedels zien staan. Het zou allemaal naar Bloemendaal gaan, werd gezegd, om op het kerkhof te worden begraven in een soort massagraf.”

De nachtwaker Huize Alexandra in de jaren negentig:

“Er moest een manege komen en dus moest het kerkhof geruimd worden. Of er toen nog kruisen stonden? Dat durf ik niet te zeggen. Ze hebben nog aardig wat resten naar boven gehaald. Ik zag zeker een big bag vol staan. Nee, geen kruiwagens. Alles zou naar Bloemendaal gaan om daar te worden herbegraven.”

De tuinbaas van het klooster Euphrasia in Bloemendaal (1983-2013):

“In september 1997 kreeg ik opdracht van zuster Thecla om op het kerkhof in Bloemendaal een graf te graven voor de menselijke resten van het kloosterkerkhof in Almelo, die naar Bloemendaal moesten worden overgebracht. Het zou best veel zijn, dus ik moest een extra groot graf graven. Om hoeveel overledenen het ging, werd me niet verteld. Normaal zou een graf ongeveer 1.80 x 1.00 meter zijn. Nu heb ik een gat van 2 bij 2 meter gegraven, en ook iets dieper dan gebruikelijk.

Maar toen die man uit Almelo kwam had hij alleen een klein kartonnen doosje bij zich. Geen lijkzakken of een kist, alleen een doosje van – schat ik – 80 bij 40 centimeter. Daarin zaten drie of vier schedels en een paar botjes. Ik was verbaasd en vroeg nog of dit alles was. Had ik me

daarvoor in het zweet gewerkt? Zo'n groot graf graven is namelijk best veel werk. Zuster Thecla had het volgens mij ook niet verwacht, zag ik aan haar reactie. Ik heb de schedels en botten in het graf gelegd en dat was het. Nee, er was geen speciale ceremonie. De grafsteen van de rector (Van Beek) was ook meegekomen uit Almelo, dus die hebben we ook een plek gegeven. Of hij tot de personen behoorde die zijn herbegraven? Geen idee. Dat was niet vast te stellen. Het was de eerste en enige keer dat we menselijke resten uit Almelo hebben begraven."

De Almelose ondernemer, die in september 1997 het kloosterkerkhof moest ruimen:

"Ik was in dienst bij een hoveniersbedrijf en werkte regelmatig op begraafplaatsen, ook om graven te ruimen. Op een dag in 1997 werd ik telefonisch benaderd door een zuster van De Goede Herder. Haar naam kan ik me niet precies herinneren. Ze vroeg of ik een bedrijf kende dat graven kon ruimen. Ik kende haar niet en was nog nooit op het kloosterterrein geweest. Omdat ik expertise had op het gebied van graven en kerkhoven, gaf ik aan dat ik dat zelf wel wilde doen. Ik heb een afspraak gemaakt met haar in Almelo. Ze was in burger, dus niet in kloosterkleding. Ter plekke wees ze aan om welk terrein het ging en vroeg of ik daar kans toe zag. Dat zag ik wel. Ik maakte een offerte die werd goedgekeurd. Daarna kon ik dingen in gang zetten, zoals een kraanmachinist, een extra medewerker en big bags voor de menselijke resten. Het terrein was niet te herkennen als een kerkhof. Er was geen grafmonument of kruis meer te zien. Ook geen paaltjes of zo. Het was een onverzorgd stuk gazon. Ik herinner me een groene wal aan de achterkant. Volgens mij stond er ook een beukenhaag omheen. De zuster was heel duidelijk om welk gebied het ging, pakweg 80 a 90 bij 40 meter. Volgens haar was er sprake van 140 graven. Maar wat we vonden, was minimaal: nog geen 40 lichamen in totaal, hoewel we verder hebben gegraven dan vooraf was aangegeven. We groeven op 1.30 meter diep, 1 diep, omdat de wet op de lijkbezorging zegt dat je op 1.20 meter moet begraven en de zuster dat had aangegeven. , Voor een dubbel graf is dat 1.80 meter. Alles lag naast elkaar. Na drie tot vier dagen was de klus geklaard. De grond werd gezeefd. Alles wat we aan botten en schedels vonden, ging in een big bag. Ongeveer een halve kuub bij elkaar. Opvallend was dat we niets aan resten van kisten of rozenkransen vonden. Ook zaten er enkele kleine schedels bij. Toen dacht ik aan een klein vrouwtje, maar nu denk ik: kan het geen schedel van een kind geweest zijn?

Ik had een stuk of 10 van die big bags besteld, maar uiteindelijk had ik genoeg aan eentje, en die zat nog niets eens vol. Ik heb het uiteindelijk in enkele houten bakken gedaan en daarmee ben ik naar Bloemendaal gereden, waar ze een extra groot graf hadden gegraven. Nee, de grafsteen van de rector (die nu op het kerkhof in Bloemendaal ligt) zat daar niet bij.

Een week later was ik daar opnieuw, bij een herdenkingsdienst, waar ik de zuster voor het eerst weer sprak. Hoe ze reageerde op het feit dat er zo weinig was gevonden? Heel luchtig. Ik vond het gek dat ze daar als opdrachtgever zo makkelijk mee omging. Er werden verder geen vragen gesteld.

September 1997 was de enige keer dat ik op het kloosterterrein ben geweest. Daarvóór nooit, en daarna ben ik er ook niet meer geweest. Ik kan me niet herinneren dat we bij het ruimen dichtbij de school zaten. Als ik de situatie nu bekijk en vergelijk met de kaart van toen, vraag ik me af of we misschien niet deels buiten het kerkhof hebben gegraven. Iets verder van de groene wal aan de rand van het terrein en iets verder verwijderd van de school."

In een tweede interview op een latere datum zegt de ondernemer:

“Ik ben er na mijn bezoek aan het kerkhof (op 6-3-2024) van overtuigd geraakt dat we destijds niet op de plek van het kerkhof hebben gegraven, maar vooral ernaast, meer aan de straatkant en verder van de school. De paardenbak (die daar niet ver vandaan stond) kan ik me niet herinneren. Er zijn toen geen hekken geplaatst. We hebben ook geen kruiwagens gebruikt voor het verzamelen van de resten, want die gingen rechtstreeks de big bag in.”

De dochters van de boer van het klooster De Goede Herder:

“Onze vader was als boer in dienst van de zusters. De boerderij stond op het terrein van De Goede Herder. Eind jaren zestig is hij er begonnen. Een van zijn taken was ook om de graven te graven voor de overleden zusters. Bij de begrafenis was hij een van de dragers. Toen hij al met pensioen was en de zusters uit Almelo waren vertrokken, hoorden we dat het kerkhof was geruimd. Tuinbaas Gerard Scholten kwam dat vertellen. Dat moet in de jaren tachtig zijn geweest, want vader overleed in 1990.”

Leerkracht aan de school voor speciaal onderwijs De Lakestenen (1992-2012):

“Toen ik op school kwam werken, was van het kerkhof naast het gebouw niets meer zichtbaar. Wel werd gezegd dat daar een begraafplaats was geweest. Het kwam wel eens ter sprake in de gesprekken met collega’s. Was er een ruiming in 1997? Daar heb ik niets van meegekregen. Er ontstond veel commotie over iets anders. We hadden als personeel gevraagd om de bouw van een kas voor de meisjes. Daar konden ze bezig met bloemen en planten. Het internaat wilde een paardenbak. Bij de aanleg van de kas en de paardenbak zijn ze gaan graven en op een gegeven moment stonden er witte schermen omheen. Ik kon het zien vanuit mijn lokaal. Het was ter hoogte van waar de begraafplaats lag en er werd gezegd dat ze ‘iets’ hadden gevonden. Nee, zelf heb ik niet gezien wat ze dan gevonden zouden hebben. Maar het verhaal deed de ronde. Ik weet dat het veel onrust veroorzaakte in de klas. Vooral de meisjes met een Caribische achtergrond vonden het allemaal heel eng.”

[Dit moet hebben plaatsgevonden in 1999/2000]

Directeur van De Lakestenen (van begin 1998 tot eind 2004/begin 2005):

“Toen ik hier op school zat, was mij niet bekend dat er naast de school een kerkhof was geweest. Ik hoor dat nu voor het eerst. Ook het witte scherm bij de aanleg van de paardenbak is me niet bijgebleven. Ja, er was op een gegeven moment wel commotie bij verschillende leerlingen. Misschien dat er verhalen de ronde deden over mensen die daar begraven zouden liggen. Dat zou best kunnen, maar er ontstond wel vaker consternatie bij deze doelgroep. Ik heb er op dat moment niets mee gedaan, het is ook niet in het overleg aan de orde geweest.”

Bijlagen

- Uitgeschreven Register kloosterkerkhof Almelo

73

Nr.	Achternaam	Voornaam	Alternatieve naam	Geboorteplaats	Land	Geboortedatum	Sterfdatum	Sterfplaats	Levensjaren	Status	Positie graf t.o.v. het Kruis	zelfde graf als	Stuk	Rij	Positie	Bijzonderheden
1	Claassen	Henriette		Rotterdam	Nederland		25-11-1881		onbekend	Verpleegde	Links aan de noordzijde					
2	Wolf	Dorothea		Erfurt	Duitsland		07-02-1883		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
3	Blom	Euphemia Johanna		Zwolle	Nederland		03-03-1883		onbekend	Verpleegde	Linkerhand					
4	Jordan	Maria			Duitsland (O-P)		13-04-1883		onbekend	Zuster Maria	Zuidzijde					
5	Meerbek	Wilhelmina		Hofsfsenberg	Duitsland		29-01-1884		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
6	Schenkels	Johanna		Delft	Nederland		26-05-1884		onbekend	Verpleegde	Linkerhand					
7	Scheper		Maria				26-06-1884		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
8	Steinebach	Wilhelmina		Münster	Duitsland		23-08-1884		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
9	Es, van	Maria		Hertogenbosch	Nederland		27-08-1884		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
10	Heuvel, van den	Dominica		Utrecht	Nederland		24-01-1885		onbekend	Verpleegde	Linkerzijde	1ste aan de weg		2e		
11	Blom	Alida		Hoorn	Nederland		26-05-1885		onbekend	Verpleegde	Linkerhand					
12	Bohm	Maria		Arensdorf	Duitsland		09-10-1885		onbekend	Verpleegde	Linkerzijde					
13	Frenking	Maria		Heivischbeck	Duitsland		25-08-1886		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
14	Block	Josephine		Burgerwald	Duitsland (O-P)		07-05-1887		onbekend	Magdalena	Linkerzijde					
15	Oldenhof	G.J.		Zwolle	Nederland		25-05-1887		onbekend	Verpleegde	Linkerzijde					
16	Bolke	Eva		Boke	Duitsland		29-11-1887		onbekend	Zuster Maria	Rechterzijde					
17	Treffler	Anna		Drensteinfurt	Duitsland		09-01-1888		onbekend	Magdalena	Links					
18	Schennen	Mathilde		Bochum	Duitsland		07-02-1888		onbekend	Magdalena	Links					
19	Overs	Maria		Aken	Duitsland		13-02-1888		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
20	Theussen	Alida		Bergen Op Zoom	Nederland		22-04-1889		onbekend	Verpleegde	Linkerhand					
21	Linden, v. d.	Wilhelmina		Utrecht	Nederland		01-01-1890		onbekend	Verpleegde	Linkerkant					
22	Grünerwald	Rose		Lotterfeld	Duitsland (O-P)		14-03-1890		onbekend	Consacreerde	Linkerkant					
23	Wieneert	Rosa		Sternberg	Duitsland (O-P)		26-01-1891		onbekend	Magdalena	Links					Zie tekst Word-document
24	Hingmann	Anne		Unterkapteinen	Duitsland (O-P)		27-05-1891		onbekend	Consacreerde	Links					
25	Nes, van	Marie		Amsterdam	Nederland		18-07-1891		onbekend	Verpleegde	Links					
26	Vahle	Helena		Amsterdam	Nederland		11-10-1891		onbekend	Verpleegde	Links					
27	Schulten	Theresia		Darfeld	Duitsland		28-01-1892		onbekend	Magdalena	Links					
28	Osfonski	Maria		Battatron	Duitsland (O-P)		12-03-1892		onbekend	Magdalena	Links					
29	Meulen, v. d.	Henricus	Georgius	Leeuwarden	Nederland		12-04-1892		onbekend	Rector	Middelweg voet v. h. Kruis					
30	Pomberg	Gertrudis		Kevelaer	Duitsland		10-09-1892		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand, laatste i. d. rij aan de heg					
31	Nienhaus	Sophie		Wulfen	Duitsland		19-09-1892		onbekend	Magdalena	Rechterhand, 1ste i. d. rij v.d. heg aangevangen					
32	Meijer	Maria Elisabeth		Zwolle	Nederland		10-10-1893		onbekend	Consacreerde	Linkerhand					
33	Krihn	Martha		Zuhtenais	Duitsland (O-P)		11-02-1894		onbekend	Consacreerde	Linkerhand					
34	Cramer	Thekla		Werlte	Duitsland		29-06-1894		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
35	Sinnerbrink	Franziska		Geseke	Duitsland		15-05-1893		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
36	Potthaß	Catharina		Mariemünster	Duitsland		03-03-1896		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
37	Schrade	Elisabeth	Philomena	Lichtenau	Duitsland		08-04-1896		onbekend	Consacreerde	Links					
38	Tomberg	Margaretha		Kevelaer	Duitsland		02-10-1896		onbekend	Zuster Maria	Rechts			2e	4e v/d heg	
39	Düster	Christina		Keulen	Duitsland		02-12-1896		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
40	Schaefer	Magdalena		Neiteicherwalde	Duitsland		27-05-1897		onbekend	Magdalena	Links					
41	Struetmann	Ludovika		Lüdlun	Duitsland		09-03-1898		onbekend	Magdalena	Linkerkant					
42	Brams	Maria		Oschenan	Duitsland (O-P)		23-11-1898		onbekend	Consacreerde	Linkerhand					
43	Böhm	Helana		Allenstein	Duitsland (O-P)		23-02-1899		onbekend	Magdalena	Linkerhand					
44	Teschner	Maria		Sternberg	Duitsland (O-P)		29-03-1899		onbekend	Consacreerde	Linkerhand					
45	Paessens	Maria		Weeze	Duitsland		14-3-1900		onbekend	Zuster Maria	Rechterhand					
46	Bösing	Adelheid		Borken	Duitsland		8-4-1900		onbekend	Zuster Maria	Rechts					
47	Reimann	Anna		Steinfrenz	Duitsland	25-04-1863	10-08-1900		37	Magdalena	Linkerhand					
48	Baars	Maria Clara Catherina	Manritia	Amsterdam	Nederland	27-02-1879	23-04-1901		22	Verpleegde	Linkerhand					
49	Bram	Elisabeth	Benedicta	Eschenan	Duitsland (O-P)	17-05-1856	25-01-1901		45	Consacreerde	Linkerhand					
50	Kelder	Johanna	Octavia	Rheden	Nederland	27-09-1880	23-09-1901		21	Verpleegde	Linkerhand					
51	Peters	Maria	Bernadette	Bergh	Nederland	24-05-1871	10-02-1903		32	Verpleegde	Linkerzijde					
52	Kroesen	Alida		Gravenhage	Nederland	12-07-1832	05-07-1903		71	Consacreerde	Linkerzijde					
53	Schalß	Adriane	Lita	Breda	Nederland	25-07-1889	29-01-1904		15	Verpleegde	Linkerzijde					
54	Kuhn	Elisabeth		Lietrenau	Duitsland (O-P)	04-11-1854	02-03-1904		49	Consacreerde	Linkerzijde					
55	Busch	Christina		Dingden	Duitsland	10-06-1862	20-08-1905		43	Zuster Maria	Rechterzijde					
56	Zuijlen, van	Maria	Emilie	Rotterdam	Nederland	22-12-1882	05-11-1905		23	Verpleegde	Linkerzijde					
57	Multhaup	Wilhelmina		Lörvendorf	Duitsland	25-03-1872	22-11-1905		34	Zuster Maria	Rechterzijde					
58	Dekker, ten	Petronella	Mirella	Rotterdam	Nederland	19-12-1886	27-03-1906		19	Verpleegde	Linkerhand					
59	Snoeis	Henriette	Mauritsia	Breda	Nederland	01-06-1888	26-04-1906		18	Verpleegde	Linkerzijde					
60	Valkenburg	Maria Johanna	Coletta	Delft	Nederland	13-11-1888	04-10-1906		18	Verpleegde	Linkerzijde					
61	Honest	Sophia	Maria Josephine	Hövel	Duitsland	07-08-1830	17-01-1907		76	Zuster Maria	Rechterhand					
62	Schäferhoff	Maria		Körbecke	Duitsland	29-03-1835	07-02-1907		72	Moeder Overste	Rechterhand					
63	Biernald	Elisabeth	Frau Witlne Braun	Hingenberg	Duitsland	11-11-1828	04-03-1907		78		Linkerhand					
64	Porsch	Maria		Birkmans-hofen	?	18-04-1862	01-04-1907		45	Consacreerde	Linkerhand					
65	Wehmhoff	Maria		Damme	Duitsland	04-03-1849	27-03-1908		59	Moeder Overste	Rechterhand					
66	Huying	Johanna Hendrina	Ursula	Didam	Nederland	16-01-1869	26-01-1909		40	Verpleegde	Linkerhand					
67	Groot, de	Maria Elisabeth	Ligoria	Rotterdam	Nederland	01-03-1860	14-12-1909		50	Verpleegde	Linkerhand					
68	Verduijn	Maria	Pelagia	Putten	Nederland	15-05-1881	12-04-1910		29	Verpleegde	Linkerhand					
69	Otten	Maria		Kappelen	?	12-03-1852	22-02-1911		59	Zuster Maria	Rechterhand					
70	Grundkötter	Bertha		Everswinkel	Duitsland	10-04-1860	17-11-1912		53	Zuster Maria	Rechterhand					
71	Gasmann	Anna		Halverde	Duitsland	11-10-1843	07-03-1913		69	Zuster Maria	Rechterhand					
72	Reviersma	Gertruida	Ooswrina	Leeuwarden	Nederland	31-07-1891	25-03-1913		22	Verpleegde	Linkerhand					
73	Weigers	Maria		Ede	Duitsland	20-02-1878	10-12-1913		36	Zuster Maria	Rechterzijde					
74	Wilbrink	Gezina		Hengelo (Ov.)	Nederland	18-08-1844	26-05-1914		70	Zuster Maria	Rechterhand					Hieronder de tekst : [x] Witwe Ponte Bibiana
75	Peper	Elisabeth		Bornebroek	Nederland	22-09-1850	25-07-1914		64	Zuster Maria	Rechterhand					
76	Perk	Barbara		Heilsberg		29-08-1855	25-10-1914		59	Zuster Maria	Rechterhand					
77	Tiggemann	Maria Anna		Horst	Duitsland	25-02-1888	07-01-1915		27	Zuster Maria	Rechterhand					
78	Pennings	Helena	Mathilde	Berghem	Nederland	04-04-1894	30-01-1915		21	Verpleegde	Linkerhand					
79	Zuurhout	Helena Jacoba	Antonia	Utrecht	Nederland	11-05-1897	13-02-1915		18	Verpleegde	Linkerhand					
80	Leemans	Alida	Bernadette	Utrecht	Nederland	13-04-1897	07-06-1915		18	Verpleegde	Linkerhand					
81	Koerten	Johanna	Constantia	Den Haag	Nederland	17-01-1893	21-01-1916		23	Verpleegde	Linkerhand					
82	Janssen	Johanna Cornelia	Crescentia	Delft	Nederland	11-12-1859	01-04-1916		56	Verpleegde	Linkerhand					
83	Uylenbroek	Wilhelmina	Eleonora	Nijmegen	Nederland	30-03-1894	06-10-1916	Enschede	23	Verpleegde	Linkerhand					

Nr.	Achternaam	Voornaam	Alternatieve naam	Geboorteplaats	Land	Geboortedatum	Sterfdatum	Sterfplaats	Levensjaren	Status	Positie graf t.o.v. het Kruis	zelfde graf als	Stuk	Rij	Positie	Bijzonderheden
84	Elsendoorn	Johanna	Albina	Utrecht	Nederland	04-10-1898	08-01-1917		18	Verpleegde ?	Linkerhand					
85	Arts	Machtildis	Erfona	Rotterdam	Nederland	26-12-1887	30-01-1917		29	Verpleegde ?	Linkerhand					
86	Hoof, van	Pauline	Remigia	Riesenbeck	Duitsland	04-11-1895	12-02-1917		21	Verpleegde ?	Linkerhand					
87	Leurs	Clasfena	Jeanette	Ankeveen	Nederland	23-10-1896	06-11-1916		20	Verpleegde ?	Linkerhand					
88	Doodkarte	Arnolda	Genoefa	Nijmegen	Nederland	05-10-1894	02-06-1917		23	Verpleegde ?	Linkerhand					
89	Wittebrock	Johanna	Modesta	Haaksbergen	Nederland	13-09-1880	14-06-1917		37	Verpleegde	Linkerhand					
90	Uitzetter	Hendrika	Maria Christine	Luttenberg	Nederland	19-10-1880	16-12-1917		37	Zuster Maria	Rechterhand					
91	Nijssen	Johanna	Henriette	Vlissingen	Nederland	20-08-1893	26-09-1918		25	Verpleegde ?	Linkerhand					
92	Vos	Maria	Eliesabeth	Nijmegen	Nederland	11-04-1889	20-12-1918		30	Verpleegde ?	Linkerhand					
93	Möllmeier	Anna	Maria	Neuenkirchen	Duitsland	15-04-1885	07-03-1919		34	Zuster Maria	Rechterhand					
93a																
94	Zeegers	Elisabeth Hendrika Josefine	Innocentia				27-08-1919		onbekend	Verpleegde	Rechterhand		Nieuwe		1ste	
95	Dam, ten	Anna	Albina	Hengelo (Ov.)	Nederland	02-07-1870	05-10-1919		49	Verpleegde ?	Recherhand		Nieuwe		2de	
96	Fischer	Eva	Maria	Altendorf	Duitsland		02-03-1920		onbekend	Zuster Maria	Linkerkant					
97	Fieker	Eliesabeth		Riesenbeck	Duitsland	24-02-1843	04-12-1920		78	Zuster Maria	Linkerhand					
	Dongen, van	Gertrudis	Eliesabeth				13-02-1921	Ommen	onbekend							Begraven in Ommen, lijk bij Regge aangetroffen. Zie Word-doc.
98	Plohmman	Maria	Albertine	Mehlzak	Duitsland (O-P)	04-02-1887	18-04-1921		34		Rechterhand					
99	Vonk	Hendrika Sara	Olimpia	Amsterdam	Nederland	31-3-1906	12-01-1922		16	Verpleegde	Rechterhand					
100	Esbrock, von	Johanna	Lina	Rastenburg	Polen	3-3-1867	19-02-1922		55		Rechterhand					
101	Hooy, van der	Maria Wilhelmina	Andrea	Rijswijk	Nederland	19-2-1902	20-02-1922		20	Verpleegde	Rechterhand					
102	Braun	Anna	Josepha	Lachenau	Duitsland (O-P)	19-02-1854	26-02-1922		68	Magdalena	Rechterhand					
103	Schmidt	Anna	Theresia	Mühlheim	Duitsland	21-06-1876	09-04-1922		46	Magdalena	Rechterhand					
104	Druffel	Gertrudis		Olde	?	20-10-1859	22-09-1922		63	Zuster Maria	Linkerhand					
105	Heerman	Jacoba	Vetalis	Utrecht	Nederland	20-6-1903	15-10-1922		19	Verpleegde ?	Rechterhand					
106	Braun	Bertha	Klara	Eschenan	Duitsland (O-P)	13-08-1867	26-07-1923		56	Magdalena	Rechterhand					
107	Heinrichs	Catharina		Tenholt	Duitsland	31-03-1879	08-11-1923		45	Zuster Maria	Linkerhand					
108	Liefmann	Eliesabeth		Empte	Duitsland	27-08-1844	10-02-1924		79	Zuster Maria	Linkerhand					
109	Ozinczoll	Magdalena		Reichenberg	Duitsland	04-04-1869	20-06-1924		55	Zuster Maria	Linkerhand					
110	Wintjens	Antonia	Modesta	Valkenburg	Nederland	17-1-1909	06-06-1924		15	Verpleegde ?	Rechterhand					
111	Cloosterman	Theodora	Rika	Nijmegen	Nederland	18-5-1960	04-05-1925		35	Verpleegde ?	Rechterhand					
112	Waanders	G.		Raalte	Nederland	01-07-1854	17-05-1925		71	Rector (?)	Midden onder Kruis in het middenpad					
113	Teschner	Dorothea	Anna	Sternburg	Duitsland (O-P)	04-04-1862	22-11-1925		64	Magdalena	Rechterhand					
114	Thien	Margáretha		Strücklingen	Duitsland	28-07-1894	05-02-1926		32	Zuster Maria	Linkerhand					
115	Jägers	Anna Maria		Hulsberg	Nederland	13-10-1909	29-04-1927		18	Verpleegde ?	Rechterhand					
116	Gendig	Maria	Ignatia	Schulen	Duitsland (O-P)	04-02-1864	31-05-1927		63	Magdalena	Rechterhand					
117	Deike, van	Maria	Alphonsa	Tholen	Nederland	24-02-1853	10-09-1927		75		Rechterkant					
118	Theunissen	Anna	Mechtildis	Rotterdam	Nederland	28-11-1873	17-03-1928		54	Magdalena	Rechterkant					
119	Sietman	Anna	Maria Aloysia	Dülmen	Duitsland	01-02-1844	27-03-1929		85	Zuster Maria	Rechterkant		Nieuwe bovenaan		1ste	
120	Schrör	Elisabeth	Cornelia	Enschede	Nederland	05-11-1883	30-01-1930		46	Verpleegde ?	Rechterhand		2e		3e	2e
121	Spannenkrebs	Magdalena	Euphrasia	Reichenberg	Duitsland (O-P)	24-11-1854	19-04-1930		75	Magdalena	Rechterhand		123 2e		3e	3e
122	Grotke	Anna		Rheine	Duitsland	20-11-1856	23-05-1930		74	Zuster Maria	Rechterhand		150 1e		1e	2e
123	Grünwald	Maria	Salesia	Lotterfeld	Duitsland (O-P)	19-06-1860	27-10-1930		70	Zuster Maria	Rechterhand		121 2e		3e	3e
124	Pähler	Christine		Rietberg	Duitsland	28-04-1871	17-12-1930		60	Zuster Maria	Rechterhand		159 1e		1e	3e
125	Braun	Justine	Angela	Eschenau	Duitsland (O-P)	06-05-1860	26-12-1930		71		Rechterhand		2e		3e	5e
126	Höing	Anna	Maria Euphrasia	Leer	Duitsland	05-02-1870	02-03-1923		53	Zuster Maria	Rechterhand	166, 167	1e		2e	1e
127	Konijnenburg	Maria		Schiedam	Nederland	06-04-1877	14-05-1932		55		Rechterkant		2e		3e	6e
128	Jong, de	Cornelia	Urbana	Utrecht	Nederland	6-5-1918	14-06-1933		15	Verpleegde ?	Rechterkant		2e		3e	7e
129	Wonnemann	Clara		Freckenhorst	Nederland	09-07-1880	23-07-1933	Almelo	53	Zuster Maria	Rechterkant		1e		2e	2e
130	Gieges	Sophia Petronella	Hyronima	Amsterdam	Nederland	19-02-1877	03-02-1934		57	Consacreerde	Rechterkant		2e		3e	8e laatste bij de heg
131	Jansen	Antonia Maria Johanna	Clara	Bergh	Nederland	24-10-1914	05-11-1934		20	Verpleegde ?	Rechterkant		2e		4e	1e
132	Pol	Hermine	Maria Ignatia	Borne	Nederland	27-10-1856	13-01-1935		78	Zuster Maria	Rechterhand		172 1e		2e	3e
133	Kösters	Josphine		Saerbeck	Duitsland		04-04-1935	Almelo	onbekend	Zuster Maria	Rechterhand		174 1e		2e	4e
134	Hoeven, v. d.	Johanna	Cisca	Gravenhage	Nederland	21-5-1915	07-04-1935	Almelo	20	Verpleegde ?	Rechterhand		2e		4e	2e
135	Duiven, van	Gerhardina	Hildegardig	Den Haag	Nederland	24-07-1864	24-12-1935	Almelo	71		Rechterhand		2e		4e	3e
136	Sontsop	Maria Catharina	Clara	Utrecht	Nederland	7-2-1914	09-12-1936	Almelo	23	Consacreerde	Rechterhand		2e		4e	4e
137	Rittmann	Maria		Veste	Duitsland	05-11-1856	15-01-1937	Almelo	80	Zuster Maria	Rechterhand		177 1e		2e	5e
138	Hoffe	Catharina	Helena	Freundenberg	Duitsland	28-01-1865	16-11-1937		73	Consacreerde	Rechterhand		2e		4e	5e
139	Kranig	Maria	Margaretha	Siegfriedswolde	Duitsland (O-P)?	04-09-1855	22-06-1938		83	Zuster Maria	Rechterhand		2e		4e	6e
140	Koerkamp	Gerarda	Sabina	Colmschate	Nederland	14-05-1888	03-01-1939		51	Verpleegde ?	Rechterhand		2e		4e	7e
141	Dasgel	Bertha	Panla	Schmolainen	Duitsland	12-01-1870	11-01-1939		69	Zuster Maria	Rechterhand		2e		5e	1e
142	Nichlitz	Bertha		Charlottenburg	Duitsland	07-09-1860	04-12-1939	Almelo	79	Zuster Maria	Rechterhand		1e		3e	1e
143	Weisfahl	Risa	Xaveria	Clysonan	Duitsland (O-P)	22-04-1856	26-02-1940	Almelo	84	Consacreerde	Rechterhand		2e		5e	2e
144	Empel, van	Elisabeth	Fides	Nijmegen	Nederland	24-10-188.	27-01-1941		59	Verpleegde ?	Linkerhand		2e		1e	1e
145	Dahms	Theresa		Oelde	Duitsland	07-01-1859	24-01-1942	Almelo	83	Zuster Maria	Rechterhand		1e		3e	2e
146	Boria	Agnes		Bresin	Duitsland (O-P)	22-05-1898	26-02-1942	Almelo	44	Zuster Maria	Rechterhand		178 1e		3e	3e
147	Kuse	Anna Elisabeth		Loesfeld	Duitsland	07-10-1894	07-10-1894	Almelo	47	Zuster Maria	Rechterhand		186 1e		3e	4e
148	Krzynimsky	Gertrud Josepha		Schucken	Duitsland	17-03-1881	25-03-1942		61	Zuster Maria	Linkerhand		1e		1e	1e
149	Fiets	Anna	Dominica	Siegfriedswolde	Duitsland	06-08-1855	18-04-1942	Almelo	87	Consacreerde	Linkerhand		2e		1e	2e
150	Hövekamp	Christina		Süminghansen	Duitsland	05-01-1873	15-10-1942	Almelo	70	Zuster Maria	Linkerhand		122 1e		1e	2e
151	Hesespoor	Johanna Christina		Hertogenbosch	Nederland	28-11-1874	29-10-1942	Almelo	68	Consacreerde	Linkerhand		2e		1e	3e
152	Vanning	Willy	Gemma	Den Haag	Nederland	17-8-1917	28-11-1942	Almelo	25	Consacreerde	Linkerhand		23e		1e	4e
153	Hoof, van	Antonia W.	Annie	Helmond	Nederland	12-2-1924	01-05-1943	Almelo	19	Verpleegde ?	Linkerhand		2e		1e	5e
154	Hischberg	Helena	Vinsentia	Stolzenhagen	Duitsland (O-P)	10-04-1863	29-08-1943	Almelo	80	Consacreerde	Linkerhand		2e		1e	6e
155	Mäkel	Maria		Dinklage	Duitsland	28-11-1890	22-09-1943	Almelo	53	Zuster Maria	Rechterhand		187 1e		3e	5e
156	Feschenes	Justina	Alnysia	Sternklag	Duitsland (O-P)	20-06-1865	11-03-1944	Almelo	79	Consacreerde	Linkerhand		2e		1e	7e
157	Bersie	Maria Elisabeth	Scholastica	Breda	Nederland	17-12-1873	01-09-1944	Almelo	71		Linkerhand		2e		2e	1e
158	Gortonski	Johann		Danzig	Duitsland (O-P)		30-03-1945	Wierden	onbekend	soldaat	Rechterhand		181 2e		4e	8e
159	Fligge	Elisabeth		Sonnenwalde	Duitsland (O-P)		27-10-1945	Almelo	onbekend	Zuster Maria	Linkerhand		124 1e		1e	3e
160	Stuivers	Maria	Rafaële	Rotterdam	Nederlnd	25-03-1877	26-05-1946	Almelo	69		Linkerhand		2e		2e	2e
161	Brugman	Katharina Helena		Hamborn	Duitsland	30-5-1922	08-03-1947	Almelo	25	Consacreerde	Rechterhand		2e		5e	3e
162	Sundag	Maria Hendrika	Maria Martina	Epe	Nederland	07-07-1878	14-04-1947	Almelo	69	Zuster Maria	Linkerhand		1e		1e	4e
163	Werner	Anna Anast.		Panlmits	Duitsland (O-P)	16-04-1877	14-05-1947	Almelo	70	Zuster Maria	Linkerhand		1e		1e	5e

Nr.	Achternaam	Voornaam	Alternatieve naam	Geboorteplaats	Land	Geboortedatum	Sterfdatum	Sterfplaats	Levensjaren	Status	Positie graf t.o.v. het Kruis	zelfde graf als	Stuk	Rij	Positie	Bijzonderheden
164	Sanstra	Johanna Margaretha	Jo	Paramaribo	Nederland (Sur.)	6-6-1926	03-07-1947	Almelo	21	Verpleegde ?	Rechterhand		2e	5e	4e	
165	Sanstra	Georgine Rosaline	Rosa	Paramaribo	Nederland (Sur.)	25-6-1924	12-02-1948	Almelo	24	Verpleegde ?	Rechterhand		2e	5e	5e	
166	Niemand	Sorise		Niese	Duitsland	03-09-1875	29-06-1948	Almelo	73	Zuster Maria	Linkerhand	126, 167	1e	2e	1e	
167	Ballmann	Catherina		Remagen	Duitsland	27-09-1873	00-10-1949	Almelo	76	Zuster Maria	Linkerhand	126, 166	1e	2e	1e	
168	Linde, v. d.	Anna	Liberda	Brielle	Nederland	05-12-1884	10-03-1950	Almelo	65		Linkerhand		2e	2e	3e	
169	Bengley	Johanna Helena	Tonnie			18-7-1892	14-02-1951	Almelo	31	Verpleegde ?	Linkerhand		2e	2e	4e	
170	Deiters	Anna Elisabeth		Nordwolde	Duitsland	06-09-1882	15-04-1951	Almelo	69	Zuster Maria	Rechterhand		191 1e	4e	1e	
171	Beeris	Cornelia Christina Josephina	Martha	Delft	Nederland	27-2-1932	02-08-1951	Almelo	19	Verpleegde ?	Linkerhand		2e	2e	5e	
172	Holstegge	Elisabeth				09-07-1879	23-05-1952	Almelo	73	Zuster Maria	Linkerhand		132 1e	2e	3e	
173	Kwijs	Elisabeth Cornelia	Andgeria	Norg	Nederland	06-01-1870	10-06-1952	Almelo	82		Linkerhand		2e	2e	6e	
174	Achteresch	Gesina Gertrud		Epe	Nederland	20-08-1876	27-08-1952	Almelo	76	Zuster Maria	Linkerhand		133 1e	2e	4e	
175	Ruijters	Maria Josephina	Libria	Den Haag	Nederland	10-08-1868	02-02-1953	Almelo	84		Linkerhand		2e	2e	7e	
176	Mecking	Maria Chs. Clara		Klein Reken	Duitsland	11-08-1890	05-11-1953	Almelo	63	Zuster Maria	Rechterhand		192 1e	4e	2e	
177	Sandman	Sophia Josephina		Nenen Bischen	Duitsland	08-08-1877	30-12-1953	Almelo	76	Zuster Maria	Linkerhand		137 1e	2e	5e	
178	Shüsing	Maria		Salzbergen	Duitsland	15-01-1875	21-01-1954	Almelo	79	Zuster Maria	Linkerhand		146 1e	3e	3e	<i>Tekst in de kantlijn. Zie Word-document</i>
179	Staaldagtje	Barry	Barry	Schoten	Duitsland	30-06-1883	28-10-1954	Almelo	71		Rechterhand		2e	5e	6e	
180	Reenen, van	Helena	Konigonde	Vrijenban	Nederland	20-04-1872	18-02-1956	Almelo	84		Rechterhand		2e	5e	7e	
181	Es, van	Cornelia	Cysilla	Breda	Nederland	31-03-1888	07-04-1956	Almelo	68		Rechterhand		158 2e	4e	8e	
182	Lamers	Anna Maria		Marienbaum	Duitsland	02-06-1874	27-05-1956	Almelo	82	Zuster Maria	Rechterhand		196 1e	4e	3e	
183	Ketting	Aleida H.	Emma	Groningen	Nederland	06-04-1878	27-04-1957	Almelo	79		Rechterhand		2e	5e (4e)	8e	
184	Schivon	Susanna	M. de Jésus	Renschhagen	Duitsland	06-06-1870	29-04-1957	Almelo	87	Zuster Maria	Rechterhand		200 1e	4e	4e	
185	Kenler, van	Maria	Augustina M.	Amerzoden	Nederland	05-10-1879	27-12-1957	Almelo	78	Oblaaf	Rechterhand		2e	5e (6e)	1e	
186	Wolbers	Maria Christina		Hesselte	Duitsland	17-12-1881	19-02-1958	Almelo	76	Zuster Maria	Linkerhand		147 1e	3e	4e	
187	Wittirer	Hedwig Th. R.		Berlijn	Duitsland	11-08-1896	17-06-1958	Almelo	62	Zuster Maria	Linkerhand		155 1e	3e	5e	
188	Loohuis	Yesina	Maria	Tubbergen	Duitsland	18-03-1882	06-10-1958	Almelo	77		Rechterhand		2e	5e (6e)		
189	Haide, von der	Yesdts Sophie Maria		Clysetesch	Duitsland	01-09-1858	21-11-1958	Almelo	100	Zuster Maria	Linkerhand		1e	3e	6e	
190	Deilmann	Johanna Theresia		Hilles Kichspiel	Duitsland		23-05-1959	Almelo	onbekend	Zuster Maria	Linkerhand		1e	3e	7e	
191	Chapers	Christiana		Rhade	Duitsland	30-06-1871	14-03-1960	Almelo	89	Zuster Maria	Linkerhand		170 1e	4e	1e	
192	Sundag	Josephine Elisabeth		Epe	Duitsland	14-04-1880	09-04-1960	Almelo	80	Zuster Maria	Linkerhand		176 1e	4e	2e	
193	Carl	Josina Johanna	Genovevas	Gravenhage	Nederland	6-8-1904	27-06-1963	Almelo	59	Zuster Maria	Rechterhand		2e	6e (5e)	3e	
194	Bennemann	Lidwina Antonia		Ahlen	Duitsland	16-07-1879	26-06-1964	Almelo	85	Zuster Maria	Linkerhand		1e	5e	1e	
195	Beek, van	Geertruida Gijsbertha		Vinkeveen	Nederland	9-4-1911	08-07-1964	Almelo	53	Zus van Rector	Rechterhand		2e	6e (5e)	4e	
196	Löbbert	Karoline Wilhelmine		Knifesdrek (Essen)	Duitsland	12-12-1892	01-02-1965	Almelo	72	Zuster Maria	Linkerhand		182 1e	4e	3e	
197	Duiven, voor den	Cornelia Josina		Voorschoten	Nederland	14-02-1899	15-07-1967	Almelo	68	Zuster Maria	Linkerhand		1e	5e	2e	
198	Schnieder	Maria Elisabeth		Gladbeck	Duitsland	16-09-1887	27-01-1968	Almelo	80	Zuster Maria	Linkerhand		1e	5e	3e	
199	Harmsen	Elisabeth Johanna	Godeliva	Zevenaar	Nederland	19-03-1896	15-04-1968	Almelo	72		Rechterhand		2e	6e	5e	
200	Riepe	Therisa Anna		Harbrück	Duitsland	16-06-1878	16-06-1968	Almelo	90	Zuster Maria	Linkerhand		184 1e	4e	4e	* (na restauratie v/h kerkhof)
201	Kather	Anna	Cecilia	Reischenberg	Duitsland (O-P)	05-05-1884	27-11-1968	Almelo	85	Oblaaf	Rechterhand		2e	6e (5e)	6e	
202	Lamers	Getrude M.		Liedern (Bochals)	Duitsland	18-11-1883	24-12-1969	Almelo	86	Zuster Maria	Linkerhand		1e	5e	4e	
203	Schulte	Maria Agnes		Menstrup	Duitsland	20-3-1905	30-12-1969	Almelo	65	Zuster Maria	Linkerhand		1e	4e	5e	
204	Poppel, Van	Johanna	Agatha	Tilburg	Nederland	25-11-1884	07-01-1970	Almelo	85	Oblaaf	Rechterhand		2e	6e (5e)	7e	
205	Beek, van	Wilh. d.		Vinkeveen	Nederland	23-10-1904	13-08-1970	Almelo	66	Rector Priester	Midden voor het 't Kruis					
206	Britsia	Helena Theresia	Ameta	Delft	Nederland	02-11-1879	03-09-1970	Almelo	91		Rechterhand		2e	7e (6e)	1e	
207	Bongers	Rosa P.	Leocadsa	Doornenburg	Nederland	31-08-1889	04-01-1971	Almelo	81		Rechterhand		2e	7e (6e)	2e	
208	Picket	Maria Anna		Oesterniche	Duitsland	05-06-1882	14-01-1971	Almelo	89	Zuster Maria	Linkerhand		1e	4e	6e	
209	Somers	Anna Maria Jozefina		Kerkrade	Nederland	16-2-1912	19-01-1972	Almelo	60		Rechterhand		2e	7e (6e)	3e	
210	Lijnden, v. d.	Maria		Gestel	Nederland	23-09-1891	08-11-1972	Almelo	81		Rechterhand		2e	7e (6e)	4e	
211	Weber	Ludwika Maria Margaretha		Gronau	Duitsland	24-09-1889	28-10-1973	Enschede	84	Zuster Maria	Linkerhand		1e	2e*	7e	
212	Huisman	Johanna Wilhelmina		Nijmegen	Nederland	18-03-1894	03-07-1975	Almelo	81		Rechts					
213	Woutman	Helena Frederika	Veronica	Amsterdam	Nederland	08-02-1891	08-07-1975	Almelo	84	Zuster	Links					
214	Jansen	Berendina		Arnhem	Nederland	06-05-1976	06-05-1976	Almelo	onbekend	Zuster	Rechts					
215	Coenders	Christina	Pauline	Nijmegen	Nederland	1-7-1914	15-08-1976	Almelo	62	Zuster	Rechts					
216	Putten, v. d.	Gesina	Dora	Hillegom	Nederland		13-01-1977	Almelo	onbekend		Rechts					
217	Lleeuwitz	Euphemia	Alaysia	Nordhorn	Duitsland	8-4-1906	16-01-1979	Almelo	73	Zuster	Rechts					
218	Dopp	Maria Josephine	Fortunata	Duderstadt	Duitsland	22-11-1894	27-01-1980	Almelo	85	Zuster	Links			5e	5e	